

**TÜRKİYE FUTBOL SÜPER LİĞİ OYUNCULARININ HAKEM
ALGILARININ İNCELENMESİ**

Aycen AYBEK

**DOKTORA TEZİ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

KASIM 2019

Aycen AYBEK tarafından hazırlanan “TÜRKİYE FUTBOL SÜPER LİĞİ OYUNCULARININ HAKEM ALGILARININ İNCELENMESİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. A. Azmi YETİM

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Doç. Dr Hakan SUNAY

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr. Mustafa Yaşar ŞAHİN

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr. Halil SAROL

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

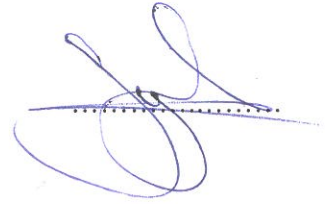
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Fatih YENEL

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 07/11/2019

Jüri Üyeleri tarafından DOKTORA Tezi olarak uygun görülmüş olan bu tez Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

.....
Prof. Dr. Mustafa ASLAN

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Aycen AYBEK

07/11/2019

TÜRKİYE FUTBOL SÜPER LİĞİ OYUNCULARININ HAKEM ALGILARININ İNCELENMESİ

(Doktora Tezi)

Aycen AYBEK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Kasım 2019

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’deki süper lig futbolcularının hakem algılarını incelemektir. Bu bağlamda, futbol olgusu içindeki hakem algısının profesyonel lig oyuncuları açısından nasıl anlaşıldığı, ne gibi sorunlarla karşılaştığı ve bu durumun ülke futbolu üzerindeki etkisi ortaya konacaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılan araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 sezonunda Türkiye Süper Liginde aktif oyunculuk yapan dokuz süper lig futbolcusu oluşturmuştur. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre profesyonel futbolcuların zihinlerindeki ideal hakem profili ile Türkiye’deki mevcut hakemlerin profilinin örtüşmediği bunun yanı sıra hakemlik eğitimi ve sistemi ile alakalı aksaklıkların olduğu katılımcıların görüşleri arasındadır. Türkiye’deki mevcut hakemlerin sosyal ve çevresel faktörlerden etkilendikleri, beraberinde saha içerisinde oluşan problemleri çözebilme becerileri ile iletişim eksiklikleri gibi bazı aksaklıkların olduğuna dair sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Bilim Kodu : 1301
Anahtar Kelimeler : Futbol, Futbolcu, Hakem, Etik, Spor, İletişim
Sayfa Adedi : 107
Danışman : Prof. Dr. A. Azmi YETİM

THE EXAMINATION OF REFEREE PERCEPTIONS OF SUPER LEAGUE PLAYERS
IN TURKEY

(Ph. D. Thesis)

Aycen AYBEK

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF HEALTH SCIENCES

November 2019

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the perception of the super league football referees in Turkey. In this context, how the perception of the referee in the football phenomenon is understood for the professional league players, what problems are encountered and the effect of this situation on the football of the country will be presented. Qualitative research methods were used and the data of the study were collected by using the semi-structured interview form. In the study group in Turkey Super League 2018-2019 season has formed nine super league footballer who actively acting. Content analysis method was used for data analysis. With an ideal profile in the minds of professional football referees according to the findings of the profile of the existing referees in Turkey as well as training and refereeing does not overlap between the opinions of the participants that the relevant glitch with the system. They are affected by social and environmental factors of the existing referees in Turkey, such as the ability to solve problems that occur in the field together with the lack of communication has emerged that there is some glitch results.

Science Code : 1301
Key Words : Football, Football Player, Referee, Ethics, Sport, Communication
Page Number : 107
Supervisor : Prof. Dr. A. Azmi YETİM

TEŞEKKÜR

Doktora öğrenimim süresince görüş ve bilgileriyle bana destek olan, tezimi tamamlamamda yardımlarını esirgemeyen, babacan tavrıyla beni her daim cesaretlendiren ve en iyisini yapabileceğime dair güvenen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Azmi YETİM'e sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Bilimsel araştırmanın sabır ve disiplin gerektirdiğini öğreten ve her zaman daha iyisi olma yolunda çalışmamı tembihleyip beni destekleyen kıymetli hocam Prof. Dr. İbrahim YILDIRAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmam süresince kendisine sorduğum tüm soruları içtenlikle ve özenle yanıtlayarak nitel araştırma ile ilgili deneyimlerini benden esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Halil SAROL'a yöntemle ilgili katkılarından dolayı teşekkür ederim. Çalışmamın bitirme aşamasında eksik kaldığım noktalarda titizlik ve sabırla yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocalarım, Doç. Dr. Mustafa Yaşar ŞAHİN, Doç. Dr. Hakan SUNAY ve Dr. Öğr. Üyesi Fatih YENEL'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın yöntemine karar verdiğim andan itibaren bilgi donanımıyla beni aydınlatan, kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan kıymetli hocam akademisyen Murat AKDAĞ'a çok teşekkür ederim. Bu süreçte hem akademik hem de manevi desteğini benden esirgemeyen, tüm sıkıntılara ortak olan ve tekrardan beni motive eden can dostum akademisyen Ebru ÇOPUROĞLU'na, katılımcılara ulaşmamdaki desteği ve samimiyeti için sevgili dostum akademisyen Yasin ARSLAN'a çok teşekkür ederim. Canım annem Nurten AKDAĞLI ve sevgili eşim Suat AYBEK'e yaşamımın her anında beni destekleyip bana güvendikleri için teşekkür ederim. Son olarak ise tezimi armağan ettiğim sabırla beni bekleyen, cesaretlendirip güç veren yavrularım, İlayda Aysu ve Melek Cansu'ma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
2.1. Futbol ile İlgili Temel Kavramlar	3
2.1.1. Futbol.....	3
2.1.2. Futbolun ortaya çıkışı ve Dünya’da gelişimi.....	3
2.1.3. Futbolun Türklerde tarihi gelişimi.....	8
2.1.4. Futbol ve kültür ilişkisi.....	9
2.1.5. Futbolun endüstriyellemesi	11
2.1.6. Futbol ve siyaset ilişkisi	13
2.1.7. Futbol ve medya ilişkisi.....	14
2.2. Profesyonel Futbolcu	15
2.3. Futbol Hakemliği	17
2.3.1. Futbol hakemliğinin tarihi gelişimi	19
2.3.2. Türkiye’de hakemlik.....	20
2.4. Futbol Hakemlerinde Olması Gereken Özellikler	21
2.4.1. Tutarlılık	22
2.4.2. Uyum	22

	Sayfa
2.4.3. Kararlılık.....	22
2.4.4. Denge.....	23
2.4.5. Dürüstlük	23
2.4.6. Karar verme (yargılama)	24
2.4.7. Güven.....	24
2.4.8. Motivasyon / haz	25
2.5. Hakemlerde Başarıyı Etkileyen Psikolojik Durumlar	26
2.5.1. Zihinsel faktörler	26
2.5.2. Dikkat	27
2.5.3. Hafıza.....	27
2.5.4. Duygusal faktörler	27
2.5.5. Korku ve kaygı	28
2.5.6. Özgüven.....	28
2.6. Hakemlerde Başarıyı Etkileyen Fiziksel Faktörler	29
2.6.1. Kondisyon.....	29
2.6.2. Teknik.....	30
2.6.3. Taktik.....	30
2.7. Algı	31
2.7.1. Algı çeşitleri	31
2.8. Hakemlik ve İletişim.....	34
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	39
3.1. Araştırma Yaklaşımı	39
3.2. Çalışma Grubu/Katılımcılar.....	40
3.3. Verilerin Toplanması	42
3.3.1. Verilerin analizi	43
3.3.2. Geçerlik ve güvenirlik	43

	Sayfa
3.3.3. Çalışmada karşılaşılan yöntemsel güçlükler ve sınırlılıklar	45
4. BULGULAR	47
4.1. Kategori 1: Profesyonel Futbolcuların, Hakemlerin Fiziksel Uygunluklarını Algılaması.....	47
4.2. Kategori 2: Profesyonel Futbolcuların, Hakemlerin Teorik, Uygulama, Bilgi ve Beceri Düzeylerini Algısı.....	48
4.3. Kategori 3: Hakemlikte Tecrübe ve Kariyerin Önemi.....	49
4.4. Kategori 4: Futbol Hakemlerinin Saha İçi Tutum ve Davranışlarının Profesyonel Futbolcular Tarafından Algılamaları	50
4.5. Kategori 5: Profesyonel Futbolcular Tarafından Hakemlerin Etik Davranışlara Sahip Olma Algısı	51
4.6. Kategori 6: Profesyonel Futbolcular Tarafından Hakemlerin Objektif ve Tarafsız Olma İlkelerine Olan Algıları	52
4.7. Kategori 7: Profesyonel Futbolcuların Futbol Hakemlerinin İletişim Becerilerini Algılaması	53
4.8. Kategori 8: Futbol Endüstrisi ve Yan Alanların Etkisi.....	54
4.9. Kategori 9: Profesyonel Futbolculara Göre İyi Hakem Olma Özellikleri	55
4.10. Kategori 10: Profesyonel Futbolculara Göre Hakemlere Olan Güven Algısı ..	56
4.11. Kategori 11: Profesyonel Futbolculara Göre Futbolda Hakem Unsurunun Önemi.....	57
4.12. Kategori 12: Futbolda Teknoloji Kullanımı	58
4.13. Kategori 13: Futbolun İçinden Gelen Hakem (Elit Hakem Yetiştirme-Hakem Yetiştirme).....	59
5. TARTIŞMA.....	61
5.1. Kategori 1: Profesyonel Futbolcuların, Hakemlerin Fiziksel Uygunluklarını Algılaması.....	61
5.2. Kategori 2: Profesyonel Futbolcuların, Hakemlerin Teorik, Uygulama, Bilgi ve Beceri Düzeylerini Algısı.....	63
5.3. Kategori 3: Hakemlikte Tecrübe ve Kariyerin Önemi.....	64
5.4. Kategori 4: Futbol Hakemlerinin Saha İçi Tutum ve Davranışlarının Profesyonel Futbolcular Tarafından Algıları	66

Sayfa

5.5. Kategori 5: Profesyonel Futbolcuların, Futbol Hakemlerini Yönetmel Davranış ve Tutumları İle İlgili Olarak Algıları	67
5.6. Kategori 6: Profesyonel Futbolcular Tarafından Hakemlerin Objektif ve Tarafsız Olma İlkelerine Olan Algıları	69
5.7. Kategori 7: Profesyonel Futbolcuların Futbol Hakemlerinin İletişim Becerilerini Algılaması	70
5.8. Kategori 8: Futbol Endüstrisi ve Yan Alanların Etkisi.....	73
5.9. Kategori 9: Profesyonel Futbolculara Göre İyi Hakem Olma Özellikleri	74
5.10. Kategori 10: Profesyonel Futbolculara Göre Hakemlere Olan Güven Algısı ..	75
5.11. Kategori 11: Profesyonel Futbolculara Göre Futbolda En Önemli Unsur Hakem.....	77
5.12. Kategori 12: Futbolda Teknoloji Kullanımı	78
5.13. Kategori 13: Futbolun İçinden Gelen Hakem (Elit Hakem Yetiştirme-Hakem Yetiştirme)	81
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	85
6.1. Öneriler	86
KAYNAKLAR	89
EKLER.....	101
EK-1. Görüşme formu	102
EK-2. Etik Kurul onayı	103
EK-3. Araştırma bilgi formu.....	106
ÖZGEÇMİŞ	107

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Görüşme yapılan gönüllü profesyonel futbolcular	41
Çizelge 4.1. Profesyonel futbolcuların hakemlerin fiziksel uygunluklarını algılamasına ilişkin görüşleri.....	47
Çizelge 4.2. Profesyonel futbolcuların, hakemlerin teorik, uygulama, bilgi ve beceri düzeylerine ilişkin görüşleri	48
Çizelge 4.3. Profesyonel futbolcuların hakemlerin tecrübe ve kariyerlerinin önemine . ilişkin görüşleri	49
Çizelge 4.4. Futbol hakemlerinin saha içi tutum ve davranışlarının profesyonel futbolcular tarafından nasıl algılandığına ilişkin görüşleri.....	50
Çizelge 4.5. Profesyonel futbolcular tarafından hakemlerin etik davranışlara sahip olmalarına ilişkin görüşleri.....	51
Çizelge 4.6. Profesyonel futbolcular tarafından hakemlerin objektif ve tarafsız olma ilkelerine ilişkin görüşleri.....	52
Çizelge 4.7. Profesyonel futbolcuların futbol hakemlerinin iletişim becerilerine ilişkin görüşleri	53
Çizelge 4.8. Profesyonel futbolcuların futbol endüstrisi ve yan alanların hakemler üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri.....	54
Çizelge 4.9. Profesyonel futbolcuların hakemlere olan güven algısına ilişkin görüşleri.....	56
Çizelge 4.10. Profesyonel futbolcu lara göre futbolda hakem unsurunun önemine ilişkin görüşleri	57
Çizelge 4.11. Profesyonel futbolcuların futbolda teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri	58
Çizelge 4.12. Profesyonel futbolcuların futbolun içinden gelen hakem- elit hakem yetiştirmeye ilişkin görüşleri	59

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 4.1. Profesyonel futbolcuların iyi hakem olma özelliklerine ilişkin görüşleri	55

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
FİFA	Fédération Internationale de Football Association (Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği)
IFAB	International Football Association Board (Uluslararası Futbol Birliği Kurulu)
MHK	Merkez Hakem Kurulu
SPF	Süper Lig Profesyonel Futbolcu
TFF	Türkiye Futbol Federasyonu
UEFA	Union of European Football Associations (Avrupa Futbol Federasyonları Birliği)
VAR	Video Assistant Referee (Video Yardımcı Hakem Sistemi)

1. GİRİŞ

Araştırmanın amacı ve önemi

Spor, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın en temel unsuru olan insanın, beden ve ruh sağlığını geliştirmek, kişiliğin oluşumunu, karakter özelliklerinin gelişimini sağlamak, bilgi, beceri ve yetenek kazandırarak çevreye uyumu kolaylaştırmak, kişiler, toplumlar ve uluslararası dayanışma, kaynaşma ve barışı sağlamak, kişinin mücadele gücünü arttırmanın yanında belli kurallara göre rekabet ölçüleri içerisinde mücadele etme, heyecan duyma, yarışma ve yarışmada üstün gelme amacıyla yapılan faaliyetlerdir (Yetim, 2000).

Günümüz modern toplumunun en yaygın ve etkili sosyal kurumlarından birisi olan spor, toplumun merkezinde yer alan ve çok değer verilen, belli bir alt kültürlere ait olmaktan çıkarak kitleleri peşinden sürükleyen popüler bir eğlence aracı olmak yanında toplumun gelişmesinde rol oynayan, uluslararası ilişkilere katkı sağlayan ve toplumu tanıtan sosyal bir olgudur (Erkal, 1992)

Futbol oyunu için, dünyanın en tutkulu en popüler ve en çok sevilen sporudur demek yanlış olmaz. Futbol; sosyolojik, ekonomik ve kültürel anlamları içine alan zevkli, heyecanlı bir olgudur. Bunun yanı sıra, milyonlarca insanı televizyon ekranı karşısından, gazete sayfalarından, tribünlerden hatta ve hatta takımların antrenman sahalarından ayırmayıp, kitleleri peşinden sürüklediği, medyanın, kültürün, turizmin ve siyasetin içinde yer aldığı bir dünyadır (Aybek, 2000).

Spordan en üst seviyede verim elde edebilmek, ilk çağlardan günümüze kadar gelen spor ahlakı, felsefi ilke ve kurallarına bağlı kalmakla mümkündür. Spor, barış, hoşgörü, eşitlik, disiplin, erdem, haz, hak, hukuk, mutluluk, sevgi ve saygı gibi insan onuruna yakışır tüm kavramları içinde barındırdığı gibi; hüznün, keder, stres gibi yine insani özellik taşıyan kavramları da içeren bir etkinlik olarak, insanın varlığını etkileyen bir kavram olma niteliğini halen devam ettirmektedir.

Tüm dünyanın en popüler spor dalı olan futbol, toplumsal oluşumları anlamada önemli bir işlev görmektedir ve spor sosyolojisi için faydalı bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze süregelen insanların ilgisini çeken ve son yıllarda bazı stratejik ve sistemli

adımların da atılması sonucunda da bir endüstri haline gelen futbol cazibe merkezi halini almıştır. Bu cazibe, etkisi altına aldığı kitlelerin yoğun bağlılıkları ile taçlanmış, futboldaki pek çok konu medyanın gündemini belirlemiştir. Ülkemizde ise bu gündem, futbol müsabakalarının yönetimi sonrasında saatler süren pozisyon ve hakem değerlendirmelerinin ele alındığı bir alana evrilmiştir. Günümüz dünyasında endüstrileşmiş futbol bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Kazanmanın ve kaybetmenin çok önemli bir durum aldığı, sermaye kulüplerinin sürekli başarılı olma zorunluluğu, hakem kurumunu oldukça önemli kılmaktadır. Futbol kulüpleri değişen şartlar için sürekli yatırım yapmakta ve bu yatırımların, hakem hatalarıyla zarar görmesini kabul etmemektedirler. Bu durum futbolun merkezinde yer alan futbolcu gurubunu da yakından ilgilendirmektedir. Bu doğrultuda futbol müsabakalarının önemli unsuru, her zaman tartışmaya açık olan hakemleri, profesyonel futbolcuların gözüyle değerlendirmeye tabi tutarak, sistemde var olan sorunları ortaya koymaktadır. Futbol oyununun saha içerisinde iki önemli unsur tarafından gerçekleştiği, diğer unsurların dış etkenler olduğu dikkate alındığında, aslında tüm süreci gerçekleştiren ise futbolcu ve hakem ikilisidir. Bir futbol maçının barış ortamı içerisinde, heyecan verici, centilmenlik ilkelerine sadık kalarak, bol gollü geçmesi ve bitmesinde veya bir savaş gibi algılanmasında hakemin rolünün son derece önemli olduğu bilinmektedir (Orta, 2000). Fair-play anlayışına ters düşen davranışların spor olgusunun taşıdığı pozitif değerleri gölgede bırakmaması için, araştırmamızın içeriğini oluşturan futbol hakemlerine önemli görevler düşmektedir. Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için futbol hakemlerinin fiziksel yönden olduğu kadar ruhsal yönden de kendilerini iyi hissetmeleri gerekmektedir. Bu bilgilerden hareketle, yabancı literatürde futbolcu hakem ilişkisinin farklı boyutları ve farklı ülkelerdeki yansımaları üzerine birçok çalışma yapılmasına rağmen, ülkemizde bu alanda yapılmış çalışmaların az olması büyük bir eksiklik olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda profesyonel futbolcuların, hakem algılarını ve hakemlere bakış açılarını ele alarak, mevcut görünümü, beraberinde futbol hakemlerin etkinliğinin önemini ve güvenilirliğini göz önünde bulundurarak, değerlendirme amaçlanmaktadır. Ülkemizdeki futbol olgusu içindeki hakem algısının profesyonel lig oyuncuları açısından nasıl anlaşıldığı, ne gibi sorunlarla karşılaşıldığı değerlendirilecektir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Futbol ile İlgili Temel Kavramlar

2.1.1. Futbol

Spor, günümüzün en eski ve önemli toplumsal kurumlarından biridir (Fişek, 1985). Önceden belirlenmiş kurallar dâhilinde bireysel veya takım olarak yapılan, genellikle rekabete dayalı yarışma ve kişisel eğlence veya mükemmelliğe ulaşmak için yapılan fiziksel veya zihinsel aktivite olarak tanımlanmaktadır (Rampinini, et al., 2009). Sporun başlı başına bir sosyal kurum hâline gelmesi, onun çok amaçlı, çok yönlü ve oldukça etkili bir alan olarak nitelenmesi demektir. Spor böylece evrensel bir boyut da kazanmıştır (Yetim, 2000). Özellikle seyirci, şampiyon ve madalya üçlüsünden oluşan ya da görsel yönü ön plana çıkan, kitleleri peşinden sürükleyen, politika ve ideolojilerin reklam aracı olabilen, anlam değişikliğine uğratarak ticarileştirilen insani etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır (Acet, 2001).

Futbol ise, diğer spor dallarından hem daha yaygın hem de daha simgesel bir toplumsal ifade kanalı açarak gelişebildiği için, yüklenmiş olduğu anlamlarda bu ölçüde diğer spor dallarına nazaran toplumsal yaşama yansıması daha fazla olmuştur (Talimciler, 2014). Günümüzde futbol erkek ve kadın sporcuların katıldığı ve milyonların izlediği küresel bir spordur (Stratton, Reilly, Richardson, & Williams, 2004). Bu üstünlüğü ve evrenselliğinden dolayı, futbol kulüpleri ve televizyon kanalları olan çok uluslu şirketler, televizyonlar ve tabii ki sponsorlar her yıl futbola büyük miktarlarda paralar harcamaktadırlar (Christian, 2002).

2.1.2. Futbolun ortaya çıkışı ve Dünya’da gelişimi

Futbolun ilk nerede başladığı sorusuyla başlayan araştırma kaçınılmaz olarak kronolojik tarih temelinden hareket edecektir. Futbolla ilgili literatürde futbol M.Ö. 5000-2500 arasında Çin’de ve benzer tarihlerde Mısır’da başladığını belirtmektedir (Erdoğan , 2008).

Çok eski zamanlara dayanan futbol tarihi, her ulusun bu sporu ilk kez kendi ataları tarafından icat edildiği iddialarına maruz kalmıştır. Oysaki tarih bilimciler milattan 2500 yıl önce Çin askerlerinin topa benzer bir nesneyi toprağa dikilmiş kazıklar arasından geçirerek iddialı yarışmalar yaptıklarını yazmaktadır. İmparator Huang Ti’nin askerlerine çeviklik

kazandırması için bu oyunları teşvik ettiği de belgelerle sabittir (Somalı, 1989). Bu top oyunları arasında tarihsel bir bağ olmamakla birlikte her biri diğerinden bağımsız bir biçimde gelişmiştir. İnsanlar bu oyunlar aracılığıyla aynı anda birden fazla ihtiyacını gidermiştir (Stemmler, 2000). 21. yüzyılın oyunu olarak nitelendirilen futbolun ortaya çıkış zamanı kesin olarak bilinmese de bu oyunun her zaman, her yerde oynanabilecek yapısı, tarihinin, insanlığın ilk dönemlerine kadar uzanabileceğini kanıtlar niteliktedir (Albayrak, 2011).

Afrika'nın balta girmemiş ormanlarındaki ilkel kabilelerin insan kurukafalarını tekmeleyerek oyun oynadığından tutun da, Sparta'da, tecrübeli oyuncular gözetiminde delikanlıların sınıflara ayrılarak top oynadıkları bilinen gerçeklerdendir. Sümerlilerin de ayakla oynadıkları bir top oyunundan bahseden tarihi belgeler mevcuttur (Arıpınar, 1992).

Eski Yunanlıların 'Episkiros', Romalıların 'Harpastum', Türklerin 'Tepük' adını verdikleri tarihi eserlerden bilinmektedir. Asya'da; Çin, Japonya, Hindistan, Afrika'da; Mısır, Amerika'da Meksika, Avrupa'da; Yunanistan, İtalya, Fransa ve İngiltere değişik kaynaklara göre futbolun ilk oynandığı ülkelerdir (Urartu, 1984). Yunan şairi Homeros ünlü 'Odisea' eserinde futbola benzer top oyunlarından söz etmiştir. M.Ö. 100 yılında Yunan şehirlerinden Sparta'da belirli kurallarla oynanmıştır. 15 kişiyle oynan bu oyuna Yunanlılar 'İpiskyres' adını vermişlerdir. Modern futbolun İngiltere'den önceki son durağı ise Roma olmuştur. Romalılar bu oyunu 'İpiskyres' den esinlenerek eski Yunanlılardan almışlardır (Saçaklı, Kale, Özdemir, & Erdal , 1995).

Toplumların birbirleriyle etkileşiminin oldukça sınırlı olduğu dönemlerde ayak oyunlarının da birbirlerine üst seviyede benzemesi düşünülemez. Bu nedenle ortak kurallara dayanmayan bu ayak oyunları, farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde, farklı anlamlar yüklenerek, farklı adlandırmalar ile oynanmıştır. Örnek verecek olursak, Çin'de oyunun adı 'cuju' iken ayak topunun bazı farklı formları Japonya'da 'kameri', Avustralya'da 'Marn Grook', Roma'da 'Harpastum', Normandiya'da 'La Soule', Floransa'da 'Calcio' adı ile bilinir (Aktükün, 2010).

Yakın tarihimiz içinde dünyanın en büyük sömürge imparatorluğunu kurmuş olan İngilizlerin, futbol benzeri oyunları görmeleri ve benimsemelerinin yanı sıra, gittikleri her yerde beğendikleri bu oyunu oynamaları, futbol oyununun dünyaya yayılmasında büyük rol

oynadığı iddia edilmektedir (İnal, 2006). Futbolcuların İngiltere’de bazı kurallar çerçevesinde ana malzemesi deri olan yumru bir nesneye vurarak oyun oynadıkları bilinmektedir (Sülün, 2013).

‘Fute-Ball’ adıyla tanınan ve gizlilikle korunarak 19. Yüzyıl Orta Çağ İngiltere’si kraliçe devrinde kendine has bir düzen içinde futbol oynanmaya başlanmıştır. Victoria tahta 1837 yılında çıkartıldığında ülkenin endüstrileşmesinin ekonomik anlamda gelişmesiyle birlikte çalışma saatlerinden arta kalan zamanda en başta işçiler olmak üzere İngiltere’de spora katılım artmıştır. Eton, Rugby, Idarrow ve Winchester gibi ünlü devlet okullarından birkaçı futbol kurallarını modernize etmişlerdir. Böylelikle kendi aralarında bu oyunu oynama sürecinde kurallarda belli bir düzen oluşmuş ve 1848 yılında Cambridge kuralları uygulanmaya başlamıştır. (Sülün, 2013).

1855 yılında İngiltere’de ilk futbol kulübü olan Sheffield kurulmuştur. İngiltere’de 1863 yılında kurulmuş olup faaliyet gösteren on bir kulübün yöneticileri bir araya gelerek İngiltere Futbol Birliği’ni kurmuşlardır. Futbolun günümüzdeki şeklini alması ise, 1866 yılında İngiltere, İskoçya, Galler ve İrlanda Futbol Federasyonlarının bir araya gelerek “İnternational Board” adı altında ilk uluslararası futbol kuruluşunu gerçekleştirmeleriyle olmuştur. 1904 yılında yedi ülkenin federasyonları bir araya gelerek, uluslararası futbol federasyonunu (FİFA) kurmuşlardır (İnal, 2006).

Modern futbolun oluşumunda kilometre taşları kabul edilebilecek gelişmeleri kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir.

- 1855- İlk modern futbol kulübü kuruldu (TFF, 1991).
- 1863- Futbol Birliği kuruldu.
- 1863- Futbol Birliği Kuralları kabul edildi, 14 kuralda anlaşıldı.
- Bu gelişmelerin ardından futbol 1874–1895 yılları arasında Avrupa ülkelerinde yayılmaya başladı.
- 1871- İlk büyük organizasyon yapıldı. İngiltere Futbol Federasyonu Kral Kupası Düzenlendi (FİFA, 1996-II).
- 1871- Topun kafa ile oynanması serbest bırakıldı (Reiter, 1993).
- 1872- İlk milli futbol karşılaşması, İngiltere-İskoçya arasında oynandı (Atabeyoğlu, 1972).

- 1874- Futbol Almanya’da oynanmaya başlandı (Kılıç, 1962).
- 1875- Kale direklerine üst direkler eklendi.
- 1876- Köşe vuruşu uygulanmaya başlandı.
- 1879- Profesyonelliğe ilk adım ve para ile transfer yapıldı.
- 1886- Ofsayt kuralı uygulanmaya başlandı.
- 1890- Futbol oyunun sevk ve idaresinde tek yetkilinin hakem olduğu karara bağlandı (FIFA, 1996-II).
- 1891- Oyun kurallarına penaltı eklendi ve kalelerde ağ kullanılmaya başlanıldı (Hiçyılmaz, 1975).
- 1893- Amerika Kıtası’nın ilk federasyonu Arjantin’de kuruldu (FIFA,1996-II).
- 1895- Bayanlardan oluşan takımların ilk karşılaşması (Radnedge, 1994).
- 1904- Oyun süresi ve saha ölçüleri kuralla belirlendi (FIFA, 1996-II).
- 1904- FIFA kuruldu (Glanville, 1968).
- 1903- Avantaj kural onaylandı (Hiçyılmaz, 1975).
- 1908- Futbol olimpiyatlara dahil edildi. İlk şampiyonluğu İngiltere kazandı.
- 1930- İlk Dünya Kupası düzenlendi. Dünya Kupası maçları, Olimpiyat Oyunları’ndan sonra dünyanın en büyük spor olayı haline geldi (Glanville, 1968).
- 1938- 17 kural kabul edildi.
- 1954- Avrupa Futbol Birliği kuruldu.
- 1956- Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası maçları başladı.
- 1960- Avrupa Futbol Şampiyonası Finalleri yapıldı (FIFA, 1996-II).

Böylece Avrupa’da ve dünyada futbola insanların ilgisi her geçen gün artarken futbol bir endüstri ve sanayi haline geldi, çok büyük paraların ve ekonomik gücün futbola girmesi bu döngüyü geliştirdi.

Futbolun ilk nerede başladığı sorusuyla başlayan araştırma kaçınılmaz olarak kronolojik tarih temelinden hareket edecektir. Futbolla ilgili literatürde futbol M.Ö. 5000-2500 arasında Çin’de ve benzer tarihlerde Mısır’da başladığını belirtmektedir (Erdoğan , 2008).

Çok eski zamanlara dayanan futbol tarihi, her ulusun bu sporu ilk kez kendi ataları tarafından icat edildiği iddialarına maruz kalmıştır. Oysaki tarih bilimciler milattan 2500 yıl önce Çin askerlerinin topa benzer bir nesneyi toprağa dikilmiş kazıklar arasından geçirerek iddialı

yarışmalar yaptıklarını yazmaktadır. İmparator Huang Ti'nin askerlerine çeviklik kazandırması için bu oyunları teşvik ettiği de belgelerle sabittir (Somalı, 1989). Bu top oyunları arasında tarihsel bir bağ olmamakla birlikte her biri diğerinden bağımsız bir biçimde gelişmiştir. İnsanlar bu oyunlar aracılığıyla aynı anda birden fazla ihtiyacını gidermiştir (Stemmler, 2000). 21. yüzyılın oyunu olarak nitelendirilen futbolun ortaya çıkış zamanı kesin olarak bilinmese de bu oyunun her zaman, her yerde oynanabilecek yapısı, tarihinin, insanlığın ilk dönemlerine kadar uzanabileceğini kanıtlar niteliktedir (Albayrak, 2011).

Afrika'nın balta girmemiş ormanlarındaki ilkel kabilelerin insan kurukafalarını tekmeleyerek oyun oynadığından tutun da, Sparta'da, tecrübeli oyuncular gözetiminde delikanlıların sınıflara ayrılarak top oynadıkları bilinen gerçeklerdendir. Sümerlilerin de ayakla oynadıkları bir top oyunundan bahseden tarihi belgeler mevcuttur (Arıpınar , 1992).

Eski Yunanlıların 'Episkiros', Romalıların 'Harpastum', Türklerin 'Tepük' adını verdikleri tarihi eserlerden bilinmektedir. Asya'da; Çin, Japonya, Hindistan, Afrika'da; Mısır, Amerika'da Meksika, Avrupa'da; Yunanistan, İtalya, Fransa ve İngiltere değişik kaynaklara göre futbolun ilk oynandığı ülkelerdir (Urartu, 1984). Yunan şairi Homeros ünlü 'Odisea' eserinde futbola benzer top oyunlarından söz etmiştir. M.Ö. 100 yılında Yunan şehirlerinden Sparta'da belirli kurallarla oynanmıştır. 15 kişiyle oynan bu oyuna Yunanlılar 'İpiskyres' adını vermişlerdir. Modern futbolun İngiltere'den önceki son durağı ise Roma olmuştur. Romalılar bu oyunu 'İpiskyres' den esinlenerek eski Yunanlılardan almışlardır (Saçaklı, Kale, Özdemir, & Erdal , 1995).

Toplumların birbirleriyle etkileşiminin oldukça sınırlı olduğu dönemlerde ayak oyunlarının da birbirlerine üst seviyede benzemesi düşünülemez. Bu nedenle ortak kurallara dayanmayan bu ayak oyunları, farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde, farklı anlamlar yüklenerek, farklı adlandırmalar ile oynanmıştır. Örnek verecek olursak, Çin'de oyunun adı 'cuju' iken ayak topunun bazı farklı formları Japonya'da 'kameri', Avustralya'da 'Marn Grook', Roma'da 'Harpastum', Normandiya'da 'La Soule', Floransa'da 'Calcio' adı ile bilinir (Aktükün, 2010).

Yakın tarihimiz içinde dünyanın en büyük sömürge imparatorluğunu kurmuş olan İngilizlerin, futbol benzeri oyunları görmeleri ve benimsemelerinin yanı sıra, gittikleri her

yerde beğendikleri bu oyunu oynamaları, futbol oyununun dünyaya yayılmasında büyük rol oynadığı iddia edilmektedir (İnal, 2006). Futbolcuların İngiltere’de bazı kurallar çerçevesinde ana malzemesi deri olan yumru bir nesneye vurarak oyun oynadıkları bilinmektedir (Sülün, 2013).

‘Fute-Ball’ adıyla tanınan ve gizlilikle korunarak 19. Yüzyıl Orta Çağ İngiltere’si kraliçe devrinde kendine has bir düzen içinde futbol oynanmaya başlanmıştır. Victoria tahta 1837 yılında çıkartıldığında ülkenin endüstrileşmesinin ekonomik anlamda gelişmesiyle birlikte çalışma saatlerinden arta kalan zamanda en başta işçiler olmak üzere İngiltere’de spora katılım artmıştır. Eton, Rugby, Idarrow ve Winchester gibi ünlü devlet okullarından birkaçı futbol kurallarını modernize etmişlerdir. Böylelikle kendi aralarında bu oyunu oynama sürecinde kurallarda belli bir düzen oluşmuş ve 1848 yılında Cambridge kuralları uygulanmaya başlamıştır. (Sülün, 2013).

1855 yılında İngiltere’de ilk futbol kulübü olan Sheffield kurulmuştur. İngiltere’de 1863 yılında kurulmuş olup faaliyet gösteren on bir kulübün yöneticileri bir araya gelerek İngiltere Futbol Birliği’ni kurmuşlardır. Futbolun günümüzdeki şeklini alması ise, 1866 yılında İngiltere, İskoçya, Galler ve İrlanda Futbol Federasyonlarının bir araya gelerek “İnternational Board” adı altında ilk uluslararası futbol kuruluşunu gerçekleştirmeleriyle olmuştur. 1904 yılında yedi ülkenin federasyonları bir araya gelerek, uluslararası futbol federasyonunu (FİFA) kurmuşlardır (İnal, 2006).

2.1.3. Futbolun Türklerde tarihi gelişimi

Milattan önce ayakla ve/veya topla oynanan oyunlar için belgelendirilebilen çeşitli efsane, mit ve rivayetler arasında, bugünkü futbol kökeni olarak Eski Yunan’da “Episkyros, eski Roma’da Harpastum ve Pila paganika ya da eski Çin’de Tsuh-küh gibi oyunlar gösterilmekte, Türk boylarının da bu oyunlarda maharetli olduğu zikredilmekte, Kaşgarlı Mahmud’un XI. Yüzyıla ait Divanü Lûgat-it Türk adlı eserinde Tepük, Çögen, Top Yuvarlaşmak gibi oyun ve oyun kavramlarından bahsedilmektedir (Yıldırım, 1997).

Orta Asya Türklerinin günümüz futbolunu farklı bazı kurallar içinde oynadığı eski kaynaklarda belirtilmektedir. Türklerde futbol oyunu çok eskilere dayanan bir spor disiplini (Ferah, 1999). Orta Asya’da Türklerin futbola verdikleri isim ‘Tepük’tü. Asya

Türkleri hakkında ‘La Tartarie’ adlı eserde Tsang şehrinde kız-erkek karma takımlı futbol müsabakalarını seyreden Çinli Huang şunları anlatmaktadır. Büyük tapınakların avlularında sık sık ayak topu müsabakaları yapılır, oyun içinde topa elle dokunulmaz, ya ayakla ya da kafa ile vurulur. Amaç topu karşı kaleye sokmaktır (Özdemir, 1988). Bu tür top oyunları salt oyun olsun diye oynanan bağımsız birer etkinlik değil, dini bir işlevi yerine getiren ve insan toplumuna hizmet eden oyunlardır (Stemmler, 2000).

Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügati-t Türk adlı eserine baktığımız zaman Tepük oyunu ile ilgili olarak “Kurşun eritilerek oval seklinde kalıplara dökülür ve üzerine keçi kılı, keçe veya başka bir şey sarılarak elde edilen büyükçe topla, ayakla teperek oynanır” denmektedir. Ayasofya müzesi kütüphanesi, 3029 numarada kayıtlı bulunan Tarihi Timur adlı eserde, Timur döneminde Türklerin içi hava ile doldurulmuş kuzu derisinden yapılmış bir topu ayakla oynadıklarından söz edilir. Bu eserde, topa el değdirmenin, çizgiden çıkarmanın yasak olduğu yazılıdır. Üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen, Eski Türklerin oynadıkları tepük ile günümüzün futbolu arasında, özdeki benzerlik çok büyüktür. Nitekim Türklere ait top oyunu (Tepük) bugün, dünya ülkelerinin ilgi duyduğu futbol oyununa dönmüştür (Güven Ö. , 1992).

Yıldıran (1996) tepük oyununun herhangi bir kültürün ürünü olarak yansıtmının mevcut bilgilerle doğru olmayacağı kanaatindedir ancak futbol ve benzeri ayaktopu oyununun erken dönem Türk kültür çevrelerinde de biliniyor ve hatta “iyi oynanıyor” olmasının önemli olduğunun da altını çizmektedir. Görüldüğü gibi pek çok farklı dönemde ve kültürde futbol ve futbola benzer bir takım oyunların oynandığı anlaşılmaktadır (Kavasoğlu, 2017). Osmanlı zamanında ise gayrimüslimlerin oynamasına izin verilirken müslümanlara yasaklanmış bir oyun olmuştur (Erdoğan, 2008).

2.1.4. Futbol ve kültür ilişkisi

Futbol, bugün, tarih sahnesindeki mitolojik anlamlarından sıyrılmış olsa da gücü ve hakimiyeti temsil etme özelliğini hala sürdürmektedir. İnsanoğlunun tarih sahnesine çıktığı günden itibaren, adeta mitolojik anlamdaki güce sahip olma içgüdüleriyle, yuvarlanan cisimlere vurmaktan zevk alma duygusu, futbolu, bugün dini bir ayin ve izlendiği her dakikadan zevk alınan görsel bir şölen haline getirmiştir. “Oyun, bir şey için mücadele ve bir şeyin temsidir... Oyun, özgürce razı olunan, ama tamamen emredici kurallara uygun

olarak, belirli zaman ve mekân sınırları içinde gerçekleştirilen, bizatihi bir amaca sahip olan, bir gerilim ve sevinç duygusu ile alışılmış hayattan başka türlü olmak bilincinin eşlik ettiği, iradi bir eylem ve faaliyettir” (Huizinga, 1995). Huizinga’nın oyun kavramındaki gerilim ve sevinç duygusunun en yaygın kullanıldığı alan olan futbol, günümüzde, sadece oyun olmaktan çıkıp kültürel ve ulusal kimliğin ifadesi olmanın yanında, siyasette de halkı yönlendirmede araç olarak kullanılabilir. Futbol, 21. yüzyıl dünyasının gelişmeleri içinde, teknolojik donanımlı stadyumları, reklamları, özel TV kanalları, TV programları ve uzmanları, gazete ve dergileri, kupa, tişört, forma gibi maddi kültür ürünlerinin satıldığı butik tarzı mağazaları, yüksek transfer ücretleri, futbolcuları, teknik direktörleri, çalışanları ve taraftarları ile hayal gücünü zorlayan dev bir endüstri haline gelmiştir. Sosyal bir varlık olan insanın sosyalizasyon zincirini oluştururken kullandığı en önemli kültürel değerlerden biridir. Aileye, takıma, siyasi bir gruba, millete ait olma, kişinin toplumda üstlendiği rolün belirlenmesinde ve sosyal statü kazanmasında mihenk taşı görevi üstlenmektedir. Hemşeri dernekleri, kabul günleri, dini ve etnik gruplar, öğrencisi olunan okul gibi aitlik duygusunun ön plana çıktığı topluluklar yanında, kent kökenli merkezlerde bu duygunun en yoğun yaşandığı alan futboldur. Sosyal fonksiyonlara katılan insanların isteklerine göre belli bir zamanda meydana gelen grup olan futbol takımı ve sosyal grubun üyesi olan taraftarları, sosyal grup oluşturarak, fertler arasında etkileşimin bulunmadığı yığından ayrılırlar. Futbolun temel amacı olan başarı, paylaşımı, aidiyetliği ve mutluluğu beraberinde getirir. Bir futbol takımının başarısı, üstünlük duygusuyla özelde takım taraftarlarının, genelde ülke itibarının yükselmesini sembolize eder. Takımın kazanmasıyla elde edilen zafer, kapalı fonksiyon olarak taraftarın özel ve iş hayatındaki başarısının yükselmesine, motivasyonunun artmasına, buhran ve sıkıntılarından kurtulmasına yardımcı olur (Nirun & Özönder, 1990). Talcot Parsons’un Yapısal Fonksiyonalizm teorisine göre, kültür, farklı toplumsal konumlar ve rollere bağlanan inançlar, değerler ve kurallar alanıdır. Kültür, modern endüstriye dayalı toplumun normal işlev üstlenmesinde rol oynar. Kültürün bu geniş fonksiyonlarının içinde spor kültürü, belirli kurallar düzeni içinde, kişinin kendini ifade etmesine, gerginliklerini gidererek saldırgan duygularını açığa çıkarmasına zemin oluşturur. Polonyalı antropolog Bronislaw Malinowski, “insana özgü düşün ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplam” olarak gördüğü kültür tanımı içinde “ekonomik, normatif, eğitsel, sanatsal, dinsel etkinlikler ile insan organizmasının bazı karakteristikleri arasında ilişki kurulabileceği” (Malinowski, 1992) düşüncesinden hareketle herhangi bir amacı gerçekleştirmek ve sonuca varmak için insanların örgütlenmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. “Nesneyle onu kullanan insan arasında, bireysel ya da toplumsal teknikle yasal

mülkiyet kavramı arasında var olan, ama üretim tarzına da uzanan bağlar, konutla orada oturan ev üyeleri arasındaki ilişkiler o denli açıktır ki bütünüyle asla gözden kaçırılamazlar, ama hiçbir zaman da açıkça ayırt edilemezler; çünkü yaygın deyişle söylersek, doğal olan kadar zor teşhis edilen hiçbir şey yoktur.”

2.1.5. Futbolun endüstriyellemesi

Sporun beşiği eski Yunan’da kazananlar, zeytin dallarıyla örülmüş taçla onurlandırılırdı. Tüm ödül bu kadardı. Buna erişebilmek için tüm soylular dâhil krallar bile halkın arasından seçtikleri sporcularla karşılaşmaktan kaçınmazlardı. Kazananlar daha onurlanırlar, kaybedenler ise şerefleriyle mücadele ettikleri için en az yenenler kadar el üstünde tutulurlardı. Günümüzde artık kazananı sadece zeytin dalıyla onurlandırmak ne mümkün! Üstelik kaybeden de çok şey kaybediyor. Futbolun giderek endüstrileşmesi eski Yunan’ın bu sıradan ama bir o kadar da onurlu ödüllерinin yerini artık, milyon dolarlar alıyor. Kaybeden ise sadece maçı kaybetmekle kalmıyor, milyon dolarlardan da oluyor. Modern futbol kapitalizmin, endüstriyellemenin ve rasyonelleşmenin bir sonucudur ve pek çok yaşam alanının ticarileşmesinin bir göstergesidir (Alver, 2008). İngiltere’de modern futbolun ortaya çıkışı ise, endüstriyel kapitalizmin geliştiği döneme rastlamaktadır. Futbol oyununa kurallar konulması, kapitalizmin gelişim sürecine paralel olarak gerçekleşmiştir. 1860’lı yıllarda işçilerin serbest zaman elde etme mücadeleleri sonucunda fabrikada çalışma saatleri arasına futbol oyunları yerleştirilmiş ve aslında bu, günlük çalışma saatlerinin uzamasından başka bir anlam içermemiştir. Futbolun ekonomik kazancın önemli rol oynadığı bir toplumda oynanması ve çok önemli bir endüstri olan ve giderek büyüyen serbest zaman kültürünün bir parçası olması onu kapitalizme içselleştirmekte ve değerlerin değişimini göstermektedir. “Ortaya çıkış sürecinde halk arasında oynanan ve halka ait bir oyun olan futbolun değerleri arasında bulunan adalet, saygı ve neşe aynı zamanda halkın değerlerini yansıtmaktadır. Ancak futbolun endüstrileşme süreciyle birlikte kapitalist ekonomi sistemi için alınıp, satılabilen bir tüketim metasına dönüştüğü ve değerlerinin değiştiği gözlenmektedir” (Azzelini & Thimmel, 2006). Daha büyük cirolar elde etme kaygıları futbolun yapısını değiştirmekle kalmamış; futbol, kapitalist ilişkilere içkin olmuş ve futbola özgü olduğu düşünülen bazı idealler göz ardı edilmeye başlanmıştır. “Futbolun temsil ettiği değerler dayanışma, centilmenlik (adalet) ve fırsat eşitliğidir. Bu değerlerin yerine kazanç yöneliminin gelmesi futbol kapitalizmine işaret etmektedir” (Herrhausen, 1999).

90'lı yılların başından itibaren küresel kültür endüstrisine dönüşen futbol endüstrisinde astronomik rakamlar dolaşmakta ve dünya çapında taraftar ve tüketici bu endüstriye çekilmektedir. Futbol, bu nedenle kapitalist ekonomik sistemin aynasıdır ve kapitalizm hakkında pek çok şey söylemektedir. Her futbol kulübü, kapitalist bir fabrikanın bir kopyasıdır. Futbolda var olan işbirliği ve işbölümü, kapitalizmde bir fabrikada var olan işbölümü modeline uygundur. “Oyun içerisinde sporcuların birden fazla görevleri vardır. Takım kaptanı oyunu kuran kişidir. Antrenörün görevi ise oyuncuların ustası olarak disiplini korumak ve oyuncuların performansını artırmaya çalışmaktır. Hedefleri belirleyen ise kulüp yönetimidir. Alınan puanlar, oyun süresi ve gollerin sayılması kapitalizmde çalışma zamanlarıyla uyusmaktadır” (Buchenberg, 2006).

Günümüzde futbol kültüründen çok, futbol endüstrisinden söz edilebilir. Futbol asıl amaca (para kazanma amacı) varmak için kullanılan bir araçtır. Profesyonel futbolda da futbol dernekleri ve kulüpleri, oyuncular, oyun danışmanları, antrenörler, sponsorlar ve pazarlamacılar için ekonomik kazanç her zaman önemlidir (Quitau, 2007a). Buradan yola çıkarak denilebilir ki, Futbol kulüpleri, futbol normlarına göre değil de orta ölçekli girişimler gibi hareket etmekte ve ekonomi amaçlı sermaye şirketleri gibi işletme kriterlerine göre yönetilmektedir (Quitau, 2007b).

Endüstri hâline gelerek yapı değişikliğine uğrayan ve ekonomik gerçeklerin ön plana çıktığı günümüzün “yeni futbol” kurallarıyla birlikte ortaya çıkan iş modellerinin temel prensibi, medya platformları, içerik sağlayıcılar, reklamcılar, sponsorlar ve organizatörler gibi destek unsurlarını uygun şekilde kullanılarak, “Futbol Şovunu” yaratmak, oynatmak ve sonuç olarak diğer alternatif spor türleriyle rekabet ederek ticarileştirmekten geçmektedir. Futbolun endüstrileşme süreci hızlandıkça, futbol ekonomisi büyümekte; acımasız bir rekabet ortamının varlığı futbol sahaları için de geçerli olmakta; artık sadece oynamak ve haz almak değil, kazanmak ve başarmak ön plana çıkmaktadır. Endüstrielleşmeyle birlikte bir yatırım alanına dönüşen futbol, artık salt sonuç ve sonuç üzerinden elde edilecek rant için oynanır hâle gelmektedir. Futbol sonuç odaklı bir oyuna dönüştükçe hataları en aza indirmek için yeni uygulamalar devreye sokulmaktadır (Demir, 2019). Futbolda para sarmalı spor pazarlama ajanslarından, danışmanlardan, sponsorlardan, uluslararası kulüplere ve kurumlara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamakta ve para kazanmak ile kulüplerin başarısı arasındaki ilişki, sportif rekabette ekonomik temellerin güçlü olmasının önemli koşullardan biri olduğunu ortaya koymaktadır (Alver, 2008).

2.1.6. Futbol ve siyaset ilişkisi

Futbol ve siyaset birbirleriyle bağlantılı iki kavramdır. Siyaseti sadece siyasi faaliyetlerle ve organlarla sınırlamak doğru değildir. Siyaset, mücadelelerin olduğu her platformda söz konusudur. Futbol iki taraf arasındaki mücadele olduğundan galip gelme arzusu futbolu siyasetle buluşturmaktadır (Gökdemir O. , 1999). 1900’lü yılların başlarından itibaren dünya çapında yaygın olarak oynanmaya başlanan futbol, kitlelerin aidiyet duygusunu karşılayan en önemli unsurlardan biri haline gelmiş ve futbol sahası da politik, etnik veya dini kimliklerin temsil edildiği bir mücadele alanı olarak algılanmaya başlanmıştır. Oyunda kazanılan başarı, kazanan takımı destekleyen grubun ve hatta takıma atfedilen politik görüşün de başarısı olarak algılanıyordu (Huizinga, 1995).

Futbol kitlelerle yakın ilişkiler kurulabilmesini sağlayan yaygın bir spor dalıdır. Bundan dolayıdır ki iktidarların egemenliklerini korumaları ve toplumu kontrol altında tutabilmeleri için bu aktöre ihtiyaçları vardır. Bunun sebebi ise onları düşünüp sorgulamaktan uzak tutmak için ellerine oyalanacakları bir şey vermekten geçmektedir. İktidarlar, futbolun kendine has büyüğü sayesinde toplumu arzu ettikleri şekilde yönlendirebileceklerini düşündükleri için, futbol onların gözünde bulunmaz bir nimettir. (Talimciler, 2005).

“Günümüzde futbol sadece sermayenin baskısı altında değildir; aynı zamanda siyasi iktidarlar da hegemonyayı pekiştirmek adına sıklıkla bu oyunun alanına girmekte, duruma müdahil olmakta ve oyun üzerinde güçlerini sergileyerek, buradan siyasi kazanımlar elde etmenin çabası için girmektedir” (Arık, 2004).

Yıllardır ülkemizde ‘futbol’ ile ‘siyaset’ birlikte telaffuz ediliyor. Takımların başarılı olması da küme düşmesi de siyasetle ilişkilendiriliyor. Şeref tribünlerinin vazgeçilmez simaları hep siyasiler olunca ister istemez komplo teorileri de artıyor. Sezon sonlarında küme düşmenin kaldırılması için Meclis’e önergeler veriliyor. Bazı belediye başkanları destek verdikleri ya da aynı zamanda koltuğunda oturdukları kulüplerinin başarılarına paralel olarak siyasi nüfuz alanlarını genişletiyorlar tekrar seçilme şanslarını artırıyorlar. Hal böyle olunca da siyasiler futbola, futbol da siyasilere duyarsız kalamıyor (Yedigün, 2013).

2.1.7. Futbol ve medya ilişkisi

Medya; İnsanları ulaştığı güçlü nokta itibarıyla okul döneminde olduğundan da köklü bir şekilde hayatları boyunca ve çoğu zaman farkında olmadan yoğun bir şekilde etkileyen önemli bir kitle iletişim aracıdır (Karaküçük & Yenel, 1997).

Günümüzde Medya'ya hakim olan sınıf aynı zamanda toplumsal yaşamın diğer kurumları üzerinde de söz sahibi olabilmekte ve kendi egemenliğini sürdürecektir söylem üretimini ve dağıtımını medya kanalını kullanarak gerçekleştirebilmektedir. Belge'ye göre, bugünün ideoloji, yani mitoloji üretme görevi, daha önceki dönemlerde olduğu gibi başboş bırakılmış değildir. Özellikle “kitle iletişim araçları, kitle gazeteleri ve dergileri, televizyon, kitle sineması, reklamcılık sistemleri hayatımıza egemen olan yeni mitleri üretiyor. Bu mitlerin malzemesi ise çok basit: Gündelik hayatımızın herhangi bir olayı... Mit, olayın, sunulduğunda ortaya çıkıyor. Aslında ideoloji üretenlerce biçimlendirilmiş kişiliklerle birlikte veriliyor. Bunların yanı sıra spor mitlerimiz, ahlaki mitlerimiz, artist mitlerimiz ve en önemlisi politik mitlerimiz var” (Belge, 1986).

Medyanın artık günümüzde toplumsal yaşama çok büyük bir etkisi vardır. “Bireyler medyadaki imgelerden yararlanmak suretiyle içinde yaşadıkları toplumsal gerçekliği ve yaşananları yorumlayabildikleri için medyanın yönlendirmelerinden etkilenebilmektedir.” (Talimciler, 2007).

Sporun/futbolun endüstrileşmesindeki en önemli unsur medyadır. Günümüzde egemen toplumsal söylem ve temsil aracı olarak bilhassa televizyonunun bu süreçteki rolü tartışmasızdır. Bugün yüz milyonlarca insan için spor/futbol ne doğrudan içinde yer alınan ne de stadyumlarda birebir seyredilen bir etkinlik değil, medya özellikle televizyon dolanımıyla yaşanan bir deneyimdir. Sporcu ile izleyici arasındaki bu kopuşun ve stadyum seyircisi ile televizyon seyircisi arasındaki ayrışmanın sonucunda yüz milyonların sporun/futbolun televizyondan izleyicileri olarak konumlanması spor/futbol endüstrisi ve medya endüstrisini bir diğerinden vazgeçemez kılmıştır. Sporun, stadyuma gelen seyirciden çok televizyondan izleyen milyonlarca seyirciye yönelik bir gösteri haline dönüş(türül)mesi işte spor/futbol endüstrisinin medya ve reklam endüstrileri ile girmiş olduğu sonucu olmuştur (Gökarp, 2005).

Boniface'e göre futbol, televizyon sayesinde dünyayı fethetmiştir. Ama işin aslına bakılacak olursa ilk başlarda statların seyircisiz kaldığını öne süren futbol sorumluları televizyon ile futbolun bir arada olmasına karşı çıkmışlardır. Yayınlar ise seyirciyi daha fazla çekebilme mantığıyla milli takımın oynadığı uluslararası müsabakalarla başlatılmıştır. Örnek verecek olursak, Fransa'da ilk maç yayını, Almanya- Fransa maçıyla gerçekleşmiş olup, 1950 yılında televizyon sayısı 1500 iken maçtan önce sadece bir gün içerisinde tam bin adet televizyon satılmıştır (Boniface, 2007). Seyircinin dikkatini futbol maçına odaklayabilen televizyon değişmez ilkelerini (gerilim, eğlence, dramatiklik) mükemmel bir şekilde sunar. (Klose, 2004).

Futbol kulüpleri, politikacılar, medya ve ekonomik amaçlı firmalar, futbol pazarının tüm koşullarını kendilerine yararı olacak şekilde etkilemeye çalışmaktadırlar. Futbolun kitleleri büyülemesi adeta futbol kulüpleri, medya ve ekonomik amacı olan firmaların çıkar ortaklığına dayanan bir ilişki içine girmelerini beraberinde getirmiştir. Bu ilişkide tüm taraflar mecburen birbirine bağımlıdır. Medya yalnızca futbolu değil aynı zamanda kendi satışını da yapmaktadır. Futbol müsabakalarının yayını esnasında medyada fazlasıyla reklama yer verilmektedir. Bu çerçevede ekonomik amaçlı firmalar ile medya pazarları birbirine bağımlı hale gelmektedir. Futbol kulüpleri ise, izleyici kitleye erişmeyi hedeflemektedirler. Ekonomi amaçlı firmalar, spor kulüplerine sponsor olup, iletişimsel amaçlarına erişerek, cirolarını artırmayı amaçlamaktadırlar. Futbol kulüpleri, reklam alımı nedeniyle firmalarla ilişki içine girmekte, satılmaya çalışılan ürüne futbol takımının ya da futbolcuların sportif, dinamik ve genç imajı eklenmektedir. Ekonomi amaçlı kuruluşların geniş iletişim alanları ve reklam adacıkları vardır; böylece televizyon reklamları aracılığıyla satış gelirlerini artırmaya çalışmaktadırlar. Medya, futbolu güçlendirmekte; futbol ise, medyadan yararlanma yollarını geliştirmeyi hedeflemektedir (Alver, 2008).

2.2. Profesyonel Futbolcu

Türk sporu, amatörlük-profesyonellik temel ayrımı üzerine kurulmuştur. Latince sevmek, hoşlanmak anlamına gelen amare kelimesinden türetilen amatörlük kavramı, sporcunun sevdiği ve hoşlandığı için spor yapmasını ifade eder. Bu anlamda amatörlükten söz edebilmek için, sporcunun yaptığı spor dalını meslek olarak seçmemiş olması ve sporun devamlı gelir elde etmek amacıyla yapılmaması gerekir. Profesyonellik ise sporcunun maddi bir kazanç sağlamak amacıyla belli bir organizasyona bağlı olarak spor yapmasıdır.

Profesyonel sporcu, kazanç elde etmek, yaşamını sürdürmek için sporu bir meslek olarak yapmaktadır (Küçükgüngör, 1998). Ekim 2009'dan itibaren yürürlükte olan FIFA Oyuncuların Transferleri ve Statüsü Talimatı'nın 2. maddesinde amatör ve profesyonel oyuncu kavramları açıklanmıştır. Maddenin ilk fıkrası futbol faaliyetine katılan oyuncuları amatör ve profesyonel olarak ikiye ayırmakta, 2. maddesinin ikinci fıkrası ise, profesyonel futbolcuyu, kulübe yazılı sözleşme ile bağlı olan ve kendisine harcadığı futbol giderlerinden daha fazla ücret ödenen kişi olarak tanımlamıştır (Aksoy, 2010).

Günümüz spor branşlarının en popülerleri ve en çok kazanç imkânı sağlayan branşların başında futbol yer bulmaktadır. Futbolun bu denli popüler olması ve önemli bir gelir imkânı sunması, gençlerin futbola olan ilgisini arttırdığı söylenebilir. Profesyonel futbolun gereklerinin hem fiziksel hem zihinsel olarak oldukça üst seviyelerde olması sebebi ile her futbolla ilgili birey profesyonel hayata geçememektedir. Günümüzde çocuklarda futbola başlama yaşının oldukça erken yaşlara çekilmesi ve profesyonel sürece doğru gidilecek yolun hayli uzun ve zahmetli oluşu işin zorluğunu göstermektedir denilebilir. Aynı zaman da futbolcunun profesyonel hayatının kısa süreli olması bu iş için bir handikaptır.

Toplumların rol model aldığı profesyonel sporcuların saha içerisinde uyması gereken bir takım görevlerinin olması ve bunun bir sisteme ve taktiğe bağlı olarak yerine getirmesi beklenen görevlerdir. Yani başka bir ifade ile saha içinde futbolcu kazanmak adına strateji benimseyip bunları yerine getirme eylemi içerisinde olmalıdır ifadesi kullanılabilir. Bu durum da teknik adamların öngörülerini saha içi uygulaması haline getiren bu insanların algısal ve sezgisel yanları oldukça güçlüdür diye söylenebilir. Yani saha içerisinde sürekli olarak verilen taktik savaşında değişen şartlara adapte olup çözüm üreten bu sporcu gurubu, müsabaka anında etkili olan diğer unsurları da hakem, rakip takım ve seyirci faktörlerin analizlerini de kendi algısına göre analiz yapabilme yetisine sahiptirler denilebilir. Dolayısıyla profesyonel bir müsabakada, futbolcunun karşılaştığı dolaylı ve ya dolaysız birçok etkenden bahsetmek mümkündür denilebilir. Bu etkenler sporcunun müsabaka anında ve sonrasındaki sporculuk hayatında kaygı oluşturabilir. Günay ve ark. (2017) futbol müsabakaları anında hakem kararlarının futbolcuların streslerini arttırdığını ifade etmiştir (Günay, Yüce, & Ocak, 2017). Günay'ın da ifade ettiği gibi profesyonel futbolcuların müsabaka anında bir çok baskı unsurundan etkilenmesine rağmen bunların başında hakemlerde en önemli baskı faktörüdür denilebilir.

Günümüz dünyasında da bir meslek gurubu olarak kabul gören profesyonel sporculuk, futbolda da kurumsallaşmıştır denilebilir. Bu ekonomik değeri yüksek kurumların tabi ki en önemli parçası profesyonel futbolculardır. Profesyonel hayata geçmiş futbolculardan bu anlamda camiaların beklentileri artmaktadır. Her bir profesyonel futbolcu oluşturdukları takımlarda bir ekip ruhuyla hareket edip, örgüt kültürü doğrultusunda hizmet verme zorunluluğu vardır. Bir başka ifade ile futbolcu, keyif için yapılmayan ve başarı odaklı bir anlayışın içerisinde, üstün performans göstermesi gereken bir yapının içerisinde kendini bulmaktadır. Bu durum futbol kulüplerinin ve camialarının sürekli kazanma odaklı bir anlayış içerisinde olması, profesyonel futbolculara getirdiği bir takım olumsuzluklar vardır denilebilir (Turhan, 2009). Sporcu sürekli olarak başarısızlık yaşarsa yılgınlık ortaya çıkar. Tüm bu olumsuzluklarla mücadele edebilen sporcuların gerçek profesyonel olduklarını söylemek mümkündür.

Gelişen ve sürekli büyüyen spor dünyasında tabi ki profesyonel sporcular aynı zamanda yasadıkları toplumlarda bir kahraman bir fenomen ve bazen de ülkelerinin ve ya toplumlarının sözcüleri konumunda olabilmektedirler. Yine profesyonel futbolcu yüzlerinin etkilerini hem toplumsal hayatta hem de modern hayatta görmek mümkündür denilebilir. Tüm dünyada rol model haline alabilen profesyonel futbolcular elbette ki müsabaka anında kazanmak adına bir takım farklı istenmeyen davranışlar sergileyebilirler. Bu durumda mağlup durumdaki futbolcuların saha içerisinde hakemler tarafından anlaşılabilmesi önemlidir denilebilir. Yine Kane (1964) profesyonel futbolculara yapmış olduğu çalışmada profesyonel futbolcuların kendilerine güvenen ve duygusal olarak dengeli bir kişilik sahibi oldukları sonucunu tespit etmiştir (Turhan, 2009). Bu çalışmalardan da anlaşılacağı üzere sürekli olarak kazanma gereksinimi olan ve aynı zamanda bu anlayıştan ötürü bazen agresif tavırlar sergileyen profesyonel futbolcular sportmenlik dışı davranışlarda bulunabilirler. Günümüz profesyonellik kavramında bu tür davranışlara her yerde rastlamak mümkündür. Bu durum saha içerisindeki hakemlerin işlerini de doğal olarak güçleştirecektir denilebilir. Ama müsabakalar anındaki bu durumun karşılıklı anlayışla (hakem-futbolcu) minimum seviyelere indirilebileceği görüşü söylenebilir.

2.3. Futbol Hakemliği

Milyonların izlediği futbolun saha içindeki yönetimi, futbol hakemleri tarafından yapılmaktadır (Sunay, 1995). “Hakem” terimi, sözlükte; “bir anlaşmayı çözmek, bir tartışmayı yatıştırmak için taraflarca seçilmiş kimse” olarak tanımlanır. Daha farklı bir

deyişle; spor organizasyonlarının yetkilileri tarafından seçilen ve önceden belirlenmiş kurallar içerisinde yarışmaları yöneten, maçın oynandığı sırada maç ile ilgili notları alan, maç esnasında cezaları belirleyen kişi şeklinde de açıklanabilir (Gökdemir & Karaküçük, 1996). Hakem, spor organizasyonlarının sorumluları tarafından seçilen ve önceden belirlenen kurallar içerisinde yarışmaları yöneten, maçın galibini ve mağlubunu, alınan puanları, galibiyetleri, mağlubiyetleri, cezaları belirleyen kişidir (Yetim & Cengiz, 2010).

Sellin (1992)' e göre hakem oyunu kontrol altında tutmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük içerisinde kargaşaya sebebiyet verebilecek sinyalleri de sürekli olarak kontrol dahilinde bulundurmak gerekir. O oyuncuların zevk veren ve eğlence kaynağı olan yetenekleri ile sakatlanmalara sebebiyet veren sert hareketleri arasındaki hassas çizgiyi temsil eder (Çoban, 2004).

Oyun bilgisi, iletişim kurma ve değerlendirme yetenekleri gibi çok yönlü özelliklere sahip olması gereken hakemler; karşılaşmaların en belirleyici unsurlarından biri, oyun kurallarının, ölçünün, dürüstlüğü simgesi sayılır (Ünsal, 2005). Hakemlik bir eylemdir ve “Görme - Düşünme - Karar verme – Değerlendirme” Şeklinde ifade edilebilir (FIFA, 1998). Sadece oyun kurallarını çok iyi bilmek iyi bir hakem olabilmek için yeterli olmamaktadır. Kural bilmek kadar hakemliğe olan tutku, görev sorumluluğu, müsabaka yönetimi öncesi yüksek moral, adil bir yönetim, çabuk ve mantıklı karar verebilme yeteneği, cesaretli yönetim tarzı, ahlaki kişilik gibi vasıflar hakemde bulunması gereken özelliklerdir (Day, 1996). Hakemin bir sporcu gibi kendisini müsabakaya hazırlaması, müsabakaya konsantre etmesi ve gerekli ciddiyeti göstermesi gerekmektedir (Akçıl, 1996). Etkili ve başarılı hakem olabilmek bir sanattır. Bu sanatsal beceri hakemin kişisel özelliklerden kaynaklanır. Üst düzey bir hakemlik için herkesin fikir birliğine vardığı karakteristik özellikler; tutarlılık, uyum, kararlılık, denge, dürüstlük, karar verme (yargılama), güven ve motivasyon olarak tespit edilmiştir (Weinberg & Richardson, 1990). Hakem sahada olduğu kadar özel yaşantısında da az hata yapan, belli bir işi ve mesleği olan, kendi aleyhinde sonuçlanacağını bilse dahi doğru davranıp fikirlerini açıklıkla söyleyebilen, bulunduğu topluluklarda saygınlığı olan, müsabaka sırasında peşin hüküm taşımayan kişidir. Aynı zamanda oyunu; sporcu, yönetici ve seyircilerin saygı ve itimadını kazanacak şekilde yöneten, her iki taraf için vereceği kararlarda eşitliğin bozulmamasına dikkat eden, sporda renk ve bayrağın yeri olmadığına inanan kişi olmalıdır (Babacan, 1972). Spor alanında hakemliği insan davranışlarını oyunun belirlediği sınırlar içerisinde idare edebilme sanatı olarak

tanımlayabiliriz (Şahin & Şahin, 2003). Futbolun hakem için olmadığı ama hakem olmadan da futbolun olamayacağı bir gerçektir (Satman, 2017).

2.3.1. Futbol hakemliğinin tarihi gelişimi

Dünyada futbol hakemliğinin başlangıcı futbolun başlangıcına ve yayılmasına paralel bir seyir izlemiştir. 1819 yılına kadar maçların hakemsiz oynandığını, hatta takım kaptanlarının hakemlik yaptığını, daha sonra bu tarz idarenin sıkıntıları görüldüğünden saha içine girmemek şartıyla dışarıdan hakem atanmıştır (Radnenge, 1994). İngiltere’de 1855 yılında ilk kulüp kurulmuş ve birkaç yıl sonra federasyon oluşturulmuştur (Atabeyoğlu, 1972).

Futbol oyunu ilk defa 1860 yılında İngiltere’de belli kurallara bağlanmıştır. 1880 yılında kendisine yetkiler verilerek futbol oyununu idare etmek üzere bir kısım görevliler ikame edilmiştir. İlk uygulama şeklinde, her iki ayrı sahayı kontrol altında bulundurup, kendi sahaları içerisinde görevi olan iki hakem, saha dışında ve masanın başında bulunup, saha içinde görevi olan iki hakemin anlaşmazlığı halinde nihai kararı verecek olan sayıları kaydedip, zamanı ölçen “umpire” diye tabir edilen bir hakem mevcut idi (Şimşek, 1999).

1890 yılında futbol oyununun en büyük hâkimi hakem olduğuna karar verildi. Oyun içindeki her türlü gelişme için tek yetkilinin hakem olduğu belirlendi (Çakmak, 2011). 1891 yılında “umpire” denilen hakem saha içinde tek hakem olmuştu. Hakem oyun alanında müsabakanın tek hâkimi, yöneticisi olarak ortaya çıktı. Artık hakem birçok yetki ile donatılmış, sahadaki tek kuralları uygulayan kişiydi. Bu kural uygulayıcılıkta hakemin her geçen gün yetkileri artırıldı (Vautrot, 1993).

Tezcan (1964)’ a göre kurallarda yapılan değişiklik sonucu, 1905 yılında futbol hakemleri sahadaki konumları itibariyle şimdikine benzer bir nitelik kazanmıştır. Buna göre masa başındaki hakem saha içine geçmiş, içerdeki hakemler taç çizgileri kenarında görev yapmaya başlamışlardır. Ancak bunlar, şimdiki uygulamanın aksine taç çizgileri boyunca; iki korner direği arasında görev yapmışlardır. Bunun gibi saha içindeki hakem de, henüz Sir Stanley Rous’un 1930’da bugünkü şekline dönüştürdüğü “diyagonal” sistem anlayışından çok farklı bir biçimde görev yapmaktadır (Orta 2000). 1900’lü yılların başında futbol sahasının çizgileri şu anki kullanılan çizgilere benzemeye başladı. 1902’de gol ve penaltı alanı günümüzdeki gibi belirlendi. Orta çizgi hakemin ‘off-side’ ı belirlemesi için çizildi. Buna

paralel olarak 1905 yılında bu günkü ‘diyagonal’ sistem uygulanmaya başlandı ve sonrasında da Sir Stanley tarafından geliştirilip günümüze kadar geldi. (Durna 1997).

2.3.2. Türkiye’de hakemlik

Ülkemizde futbol hakemliğinin başlangıcının, 1890 yıllarında futbola karşı ilginin giderek artması ile yaygınlaşmaya başladığını söyleyebiliriz. Türkiye’deki ilk futbol hakemleri, futbol oynamış kişiler arasından çıkmıştır. İlk zamanlar kendi takımının karşılaşması olmayan futbolcu, diğer takımlar arasındaki maçlarda hakemlik yaparken, daha sonraları hakemlik görevini, futbolu bırakan eski sporcular yapmaya başlamıştır. Hakem kelimesinin özellikle hatırlandığı futbol konusunda, tecrübeli ve değerli oyuncuların diğer maçlarda hakemlik yapmaları bir adet olarak süre gelmiş, kendi maçlarından önce veya sonra başka maçlarda hakemlik yapmışlardır (Çimen, 2007).

İngiliz James Lafontaine Türkiye’de İstanbul Ligi’ni kuran ve futbolu ülkede ilk oynayanlardan biridir aynı zamanda Lafontaine hakemliği sürekli yapan ilk kişidir. (Sülün, 2013). İlk Türk futbolcusu Fuat Hüsnü Kayacan aynı zamanda ilk Türk Futbol Hakemidir. Daha sonra hakemlik yapan Türkler arasında günümüzde isimleri stadyumlara verilerek yaşatılan Türk basınının Şeyh-ül Muharriri olan Burhan Felek, Ali Sami Yen ve Yusuf Ziya Öniş yer almaktadır. Ülkemizde hakemlere 1940 yılında lisans verilmiştir. Bu anlamda, ilk bölge lisansı Şazi Tezcan’a aittir. İlk Milli Futbol Hakemimiz Nuri Bosut’tur (Orta, 2000). 1. Dünya Savaşı’ndan sonra, Ahmet Şerafettin, Sedat Rıza İstek, Taib Servet, Hikmet Barlan, Yusuf Ziya Öniş, Fethi Tahsin Başaran, Otomobil Nuri, Fitol Nuri Atasayar, Hamdi Emin Çap, Burhan Felek, Mahmut Duransoy ve Refik Osman Top gibi hakemlikte kariyer sahibi olan insanlar ortaya çıktı. Ülke futbolunun ilk büyük hakemleri olarak tanındılar. 1920’li yılların ortalarına doğru, İstanbul’a yerleşmiş olan İngiliz Edward Allen ile Çek Anton Kratky Türk futboluna hakem olarak ayrı bir renk kattılar. Anton Kratky ilk milli maçımızı yönettiği gibi, Mr. Allen’da 1930’lu yıllarda zorluk seviyesi yüksek lig maçlarının vazgeçilmez hakemi olarak görev almıştır (Çakmak T. , 2011).

Ülkemizde batı tipi bir eğitim sistemine Tevhid-i Tedrisat (Eğitim Birliği) yasasının kabulü ile geçilmiştir. Bu değişim okul sporları anlayışını da beraberinde getirmiştir. Spor, ders programlarına girmeye başlamış, bunun sonucu olarak da İngiltere’dekine benzer biçimde

diğer birçok spor dalı gibi futbol da okulların yaygınlaştığı bölgelerde yoğunluk kazanmıştır. Bu da hakemliğin gelişimini etkilemiştir (Orta, 2000).

2.4. Futbol Hakemlerinde Olması Gereken Özellikler

Weinberg ve Richardson'a göre hakemlik, teknik bilgiler ışığında spor sahalarında yapılsa da başarılı ve etkili hakem olabilmek bir sanattır. Bu sanatsal beceriyi oluşturan ise onun müsabaka anında sergilediği kişisel özellikleriyle doğru orantılıdır. Bu özellikler farklı şekillerde tanımlanmış değerlendirme kriterleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ekmekçi, 2011).

- Yaptığı işi sevmeli, kuralları iyi bilmeli ve doğru uygulamalı
- Mesleğin toplumdaki saygınlığını zedeleyecek hareketlerden kaçınmalı
- Yabancı dili iyi öğrenmeli, yabancı kaynaklardan yararlanmalı, bilgisini artırarak kendini yenilemeli
- Sosyal çevre ve iletişim kurma gibi özellikleri barındırabilmeli
- Saygı çerçevesinde otorite kurabilmeli
- Tarafsız olmalı ve en önemlisi hakemliğin vicdani sorumluluk gerektirdiğinin bilincinde olmalıdır
- Futbolun gerektirdiği şekilde adil davranmalı (TFF, 2008).
- Hakem, aristokrat hareketlerden kaçınmalıdır. (caka, bilmişlik taslamak gibi).
- Hakem, baskılara göğüs gerebilecek bir psikolojiye sahip olmalı bunun yanında kararlı, adaletli ve cesur olmalıdır.
- Hakem, güçlü bir karaktere, emin ve sakinleştirici bir kişiliğe sahip olmalıdır.
- Hakem, keskin bir önseziye, kusursuz bir değerlendirmeye ve ani kararlar için devamlı bir şekilde bilinçlenmeye yönelmelidir.
- Hakem, önyargılardan uzak, dürüst ve objektif olmalıdır.
- Hakem, müsabaka sonrasında özeleştirisini yapabilmeli, aklıselim ve mantıklı olmalıdır.
- Hakem, çağdaş bir yaşam tarzına, düşünce ve pratiğine sahip olmalıdır.
- Hakem, özgüveni yüksek, kompleksiz, yüksek ideallere sahip olmalıdır.
- Hakem, aşın hırs ve maddiyata dayalı ortaya çıkabilecek çirkin oyun ve entrikalardan uzak durmalıdır.
- Hakemlik geliştirilmiş sağlam bir kişilik yapısı ister. (Çimen, 2007).

Bu özellikler hakemin başarılı olması için gerekli özelliklerdir. Ancak hakemin de insan olduğu, bu özelliklerin tümünü taşıyamayabileceği, futbolun hatalar oyunu olduğunun bilincine sahip olunarak, müsabakalarda yapılan hataların art niyetli olarak yapılmadığı bilincinde olunmalıdır. Kısaca hakemler ve hakemlik kurumu korunmalı ve yapılacak olan eleştirilerin de hakemliğin gelişmesi için yapılması gerektiği unutulmamalıdır (Eygü, 2009).

2.4.1. Tutarlılık

Oyuncular ve antrenörler hakemlerin tutarlı olmasını beklerler. Hakemlerin kararları aynı veya benzer durumlarda farklılık göstermemeli ve kuralları her iki tarafa da eşit şekilde uygulamalıdır. Tutarlılığın üst düzeyde başarıya ulaşması için iki kapasiteye ihtiyaç duyulur. Birincisi iyi bir teknik sergilemek; yani kural bilgisidir. Birçok hakem kural yorumları, temel mekanik bilgisi ve spora özel hakemlik teknikleri üzerinde yeterince uzmanlaşmadıkları için basit olarak tutarsızdır. Hakemlikteki tutarlılığın başarıya ulaşması için bu alanlardaki eksikliklerin düzeltilmesi zorunludur (Ekmekçi, 2011).

Elit seviyede hakem tutarlılığının başarılı olması gereken ikinci özellik ise, zihinsel ve duygusal becerilerdir. Tutarlı hakemlik sağlam bir zihinsel durum gerektirir. Performanstaki en üst ve en alt noktalar çok sık psikolojik tutarsızlıkla direkt olarak ilişkilidir. Uygun bir psikolojik düşünce yapısını elde edecek yeteneğe sahip olma ve onu bir müsabakanın başından sonuna kadar koruma, etkili bir hakemlik için çok kritik bir özelliktir (Güven, 2016).

2.4.2. Uyum

Başkaları ile etkili bir şekilde ilişki kurma özelliğine uyum denir. Hakemlikte çok fazla önem arz eden başkaları ile olan iyi uyum arzu edilen bir insan çabasıdır. Hakemler, oyuncular ve antrenörler ile iyi bir uyum kurmaya çalışmalıdırlar. Buradaki en önemli anahtar ise etkili bir iletişimdir. Çünkü bir hakem olarak siz, ne bir popülerlik yarışması kazanmaya, ne de düşman olmaya çalışıyorsunuz (Weinberg & Richardson, 1990).

2.4.3. Kararlılık

Sporla uğraşan kişiler, çeşitli ihtimaller arasında karar vermek zorundadır. Oyun alanında alınan kararlar saliseler içinde verilir. Karar sürecinin gözden geçirilmesi hakemlere,

durumun imkân verdiği bazı durumlarda hızlı karar vermekten kaçınmaları ve son kararlarını açıklamadan önce daha fazla bilgi toplamaları gerektiğini gösterir. Hakem ayrıca durumla ilgili gerçeğin, algılayıcısının vereceği kararı ve eylemi etkileyeceğini anlamalıdır (Baltaş, 2008).

Bir hakem hareket oluşur oluşmaz veya en kısa süre içerisinde karar vermelidir. Fakat bu tüm düdükları anında çalmalısınız anlamına gelmez. Gördüğünüz pozisyonu anlamak ve kavramak için bekleyebilirsiniz. Ama bu süreyi fazla uzun tutmanız antrenör ve oyunculara kararsız olduğunuz izlenimini verecektir ve geç kalmış bir düdükle şikayete sebep olacaktır. Oysa ki kararlı bir düdükle hiçbir zaman itiraz sebebi olmayacaktır (Ekmekçi, 2011).

2.4.4. Denge

Genel olarak heyecan verici olan spor müsabakaları içinde aksiyon çok hızlı bir şekilde gerçekleşir ve değişir. Özellikle de müsabakanın ilk ve son bölümleri esnasında sporcuların, antrenörlerin ve seyircilerin duygu ve gerilimi birlikte hissetmeleri normal yaşamda sık rastlanan bir şey değilken müsabaka esnasında bu duygu ve gerilim yaşanır. Böyle bir ortamda hakem ne olduğuna bakmaksızın, sakin ve dengede kalmak zorundadır (Weinberg & Richardson, 1990). Hakemler kavga durumlarında, ani şiddet olaylarında, faullerde, gerilimli anlarda ve sakatlıklarda bireysel kontrollerini sürdürebilmelidirler. Uyumlu ve kontrollü olabilen bir hakem istenmeyen olaylarla sonuçlanabilecek kritik durumları, otoritesini ve liderliğini kullanarak engel olabilir. Böyle zamanlarda hareketleriniz ve davranışlarınızın ölçülü olması, duygularınızı kontrol edebilmeniz çok önemlidir (Güven H. T., 2016).

2.4.5. Dürüstlük

Dürüstlük, hakemlerin müsabaka esnasında, oyuncuların, antrenörlerin veya seyircilerin, reaksiyonları, müsabakanın bitiş süresi, skor, bir önceki düdükle veya etkili olabilecek potansiyel kaynaklar ne olursa olsun, doğru davranış ve önyargısız düdükle çalmasıdır (Ekmekçi, 2011).

2.4.6. Karar verme (yargılama)

Karar verme, insanın dünyaya gelmesiyle başlayan ve yaşam boyu devam eden sürekli bir işlemdir. Karar verme, birden fazla boyutu olan olay veya olayların var olduğu durumlarda seçim yapmaktır, kısacası karar verme, tercih yapma sanatıdır (Çimşir, 2019).

İnsanlar bir eylem karşısında karar verirken kendi bakış açılarından değerlendirirler. Bu nedenle aynı olay karşısında farklı insanlar farklı kararlar verebilir. Buda karar verme işinin kişiden kişiye göre değişen esnek bir yapıda olduğunu bize gösterir (Sarıdede, 2018).

Sporda karar verme sürecinin belirli bir türü olmamasından, genel anlamda bazı özelliklerden söz etmek mümkündür. Sporda karar vermenin en önemli unsuru doğal olması yani anlık olmasıdır (Vural, 2016). Spor içerisinde ki bir önemli karar verme mekanizması ise hakemlerdir. Hakem, hızlı bir şekilde karar veren, haklıyı haksızı ya da yapılan hataları saniyeler içerisinde ayıran, çok kısa bir anda gördüklerini yorumlayıp kurallar çerçevesinde sonuçlandıran, en önemlisi dönüşü olmayan kararlar veren, bir benzetme yapılacak olursa, spor hâkimleridir (Sarıdede, 2018).

Kural bilgisi müsabaka anında doğruları uygulayabilmeniz için size rehberlik ederken, iyi karar verme, spor branşına has kuralları ve yönetmelikleri eksikliği olmadan tam anlamıyla anlama ile başlar. Daha sonra, deneyimler yoluyla hakemlikte oluşan olayların seçenek ve boyutları ile karşılaşmanızı sağlar ve sonrasında size güvenilir bir karar verme kazandırır. Kural bilgisi tam olan ve bunları hakemlik deneyimleri ile kendi gelişimlerine uygulayan hakemler etkili ve etkin hale geleceklerdir (Weinberg & Richardson, 1990).

2.4.7. Güven

Güven duygusu insanın ruhsal yapısına ait bir özelliktir. Dolayısıyla hem birileri tarafından güvenilir görülmek, hem de başkalarına güvenmek bakımından tamamen sosyolojik bir kavramdır. Giddens'a göre, güven, belirli sonuçlar ya da olaylar kümesi göz önüne alındığında bir kişi ya da bir sistemin güvenilirliğine olan itimat olarak tanımlanabilir. Buradaki itimat başkasının dürüstlüğüne, seviyesine ya da soyut ilkelerin (teknik bilginin) doğruluğuna karşı beslenen inancı anlatır (Konak, 2017).

Güven duygusunun önemi hakkında uzun yıllardır pek çok şey söylenmiştir. Güvenin tanımı ise birçok kaynakta farklılık göstermektedir. Tanımı yeterli açıklıkta yapılamasa da insan ilişkilerinin temelini bu duygu oluşturmaktadır. Sağlam Arı (2003) güveni, psikolojik bir durum olarak tanımlamaktadır. Bu durum, güvenen ve güvenilen tarafların bir arada bulundukları süre ve edindikleri ortak deneyimlere dayalı olarak, tarafların belirli özelliklerinden etkilenen, güvenilen kişinin zarar verici bir davranışta bulunmayacağı, buna karşın güvenin bazı beklentilerini karşılayacağına dair inanç ve beklenti içermektedir (Bilgiç, 2011).

Kural bilgisi ve yönetme becerisinin yeterli olduğunu düşünen hakemler, nitelikleri hakkında güven sahibidirler. Kendine bu denli güvenen hakemler karşılaşılabilecekleri tüm zorluklarla baş edebilir ve kendilerini kontrol altına alabilirler. Bu öz güven tüm durum ve müsabakanın üstesinden gelebilir. Bu durum verdikleri kararlar ve ya kendileri ile alakalı hiç şüpheye düşmedikleri anlamına gelmemektedir fakat yanlış bir düdük çaldıklarında veya aksi bir durumda kontrollerini kaybetmez, durum ne olursa olsun olumlu tavırlarını sürdürmeye devam ederler. Bu tür hakemler müsabakaları kendi kontrollerinden daha fazla düşünmezler, aksine en iyi performanslarını gösterebilmek için kendilerine güvenirler. Çünkü bilirler ki, başarılı hakem olabilmek için güven duygusu çok can alıcı bir özelliktir (Ekmekçi, 2011).

2.4.8. Motivasyon / haz

Harekete geçirme etkisiyle ve yaşanan koşullara bağlı olarak spor faaliyetlerine yol açan ve bu faaliyeti sürdüren sürece motivasyon denir (Baysal & Tekarslan, 1998). Üst düzey hakemler işlerinden son derece zevk alırlar. Bu duygu ve haz, enerjiyi hissetme ve pozitif zihinsel düşünce ile güçlü bir şekilde bağlıdır. İyi hakemlik çok çalışma, kendini adanma ve çok uygulama gerektirir. Bütün bu sözcükler haz ile yakından ilişkili olan yüksek düzeyde motivasyondan gelir. Eğer bir hakemin mesleğinden haz alması azalırsa, uygulamada ve işteki çabasında motivasyon eksikliği olacaktır. Hakemler arasında en yaygın olan konu, hakemliği sürdüremeyen kişilerin artık ondan zevk/haz almadığıdır. Çünkü üzerlerinde şiddetli bir baskı vardır. Performanslarının değerlendirilmesi ve takdir edilme eksikliği söz konusudur (Güven H. T., 2016).

2.5. Hakemlerde Başarıyı Etkileyen Psikolojik Durumlar

Başarı kavramı, hakemlerde iki yönden ele alınmaktadır. Birincisinde, bir hakemin fiziki faaliyetini (performansını) yerine getirmesi süreci olarak değerlendirilir. İkincisinde ise başarı, müsabakanın her yönüyle sağlıklı bir şekilde bitirilmesini değerlendirir (Konter, 1996).

Müsabakada hakemlerin iyi bir performans ortaya koyabilmesi için fizyolojik, duygusal ve sosyal faktörler özel olarak futbola ve futbol oyununun pozisyonel istemlerine göre geliştirilmesi gerekir. Zihinsel faktörler; hakemin algılama gücü, dikkati, kararlılığı ve hafıza durumu ile ilgilidir. Duygusal faktörler; motivasyon, korku ve kaygı, özgüven, itiraz ve öfke ile başa çıkmak, saldırı ve saldırganlık gibi özellikler yer alır. Fiziksel faktörler; futbol oyununun istemde bulunduğu dayanıklılık, sürat, koordinasyon, teknik, taktik gibi özellikler ve sosyal faktörlerden de liderlik, ekip ruhu (işbirliği, yardımlaşma, paylaşma), kişilik faktörleri gibi özellikler yer alır. Bu bütünsel yaklaşım içinde bir parçanın eksikliği ve başarıyla yerine getirilememesi diğer bütün parçalarında olumsuz etkilenmesine neden olabilir (Konter, 1996).

Müsabaka anında oluşabilecek olan gergin ve kritik zamanlarda yukarıda bahsedilen özellikleri kullanabilmesi futbol hakemliğinin en önemli yönüdür. Konsantrasyonu yüksek bir hakem soğukkanlı bir şekilde oyunun kontrolünü elinde tutma yetisine sahip olacaktır (Ratmatpenah, 1997).

2.5.1. Zihinsel faktörler

Günümüz sporunda, fiziksel kapasitedeki mükemmellik, sportif performansı üst seviyelere çıkarmada tek başına yeterli görülmemektedir (Nacar, İmamoğlu, Karahüseyinoğlu, & Açıkan, 2011). Müsabaka hakeminin de sporcularda olduğu gibi psikolojik kapasitesi vardır ve en az fiziksel yönü kadar önemsenmelidir. Duygusal yönden değişimler yaşayan hakemlerin, fiziksel olarak hazır olmalarına rağmen beklenen başarıyı yakalayamamaları bu sebeple açıklanmaktadır. Birçok üst düzeydeki hakemin fiziksel ve fizyolojik kapasitelerinin yanında; motive olma, kaygılarını yönetme, konsantre olma ve amaçlar belirleme gibi psikolojik kapasiteler konusunda da mükemmel yeteneklere sahip olmaları gerektiği

düşünüldüğünde, sportif performansı arttırmada psikolojik boyutun ne denli önemli olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır (Arslanoğlu, Tekin , Arslanoğlu, & Özmutlu, 2010).

2.5.2. Dikkat

Düşünme, algılama ve hayal etmeden meydana gelen psikolojik fonksiyonların bilinçli bir şekilde harekete geçirilmesi “dikkat” olarak tanımlanmaktadır (Baumann, 1994).

Hakemler her zaman hedefte olduğu için müsabaka öncesi, müsabaka esnasında ve sonrasında her zaman dikkatli olmaları gerekir. Müsabaka esnasında çok fazla uyarıya maruz kalındığından, hakeme bunların değerlendirme kapasitesi de aşırı yüklenir. Bu durumda hakem de, gelen uyarılar arasında bir seçim yapmak zorunda kalır. Kaygı, stres, gürültü vb. gibi birtakım sebeplerden dolayı hakemin bir müsabaka faaliyetinden gelen uyarılar arasından dikkatini yoğunlaştırması gereken uyarıları seçmesi zorlaşır, hatta tamamen engellenebilir. Bu duruma bağlı olarak meydana gelen zihinsel ve fiziksel yorgunluk, ilgili müsabaka faaliyetine ait problemin çözümüne ve doğru karar vermeye yönelik davranışlarda bulunma ihtimalini de zayıflatabilir. Gelen bilgilerin içeriklerinde bariz birtakım farklılıklar bulunması, bu seçim işini kolaylaştırır (Rushall & Lippman, 1997).

2.5.3. Hafıza

Edinilmiş bilgi, tecrübe ve becerilerin daha sonraki antrenman veya müsabakalarda aynı şekilde veya geliştirerek tekrarlanabilmesi için bunların zihinde saklanması müsabakada başarılı olmanın şartlarından biridir (İkizler, 1993). Uzun süreli hafızanın sporda ayrı bir yeri vardır. Bu hafızanın özellikle topla oynanan müsabakada belli hareketlerin ne şekilde cezalandırılacağıyla ilgili kurallar hakkında bilgileri içerir. Eğer bir sporcu veya hakemden “tecrübeli” diye bahsediliyorsa, çoğunlukla onun, güçlü bir uzun süreli hafızaya sahip olduğu ve bilgisini müsabakada uygun bir şekilde ortaya koyduğu anlatılmak istenmektedir (Gabler, Nitsch , & Singer, 1986).

2.5.4. Duygusal faktörler

Psikolojik başarının ikinci seviyesinde yer alan duygusal faktörler, içimizde gelişen olaylarla dışımızdaki mevcut duruma ait şartların veya somut bir beklentiye ait gerçekleşme ihtimalinin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkar. Bu değerlendirmeye bağlı olarak

sporcularda ve hakemlerde, sevinç ve gurur gibi olumlu, öfke, korku, isteksizlik ve stres gibi olumsuz duygular gözlenir (İlg, 1991).

2.5.5. Korku ve kaygı

Korku, tehlike ya da tehdit dolu bir durum, nesne veya olayın algılanması, ya da sadece düşünülmesi sırasında insanların gösterdiği tepkileri anlatır. Bir ruhsal tepkinin temel şartı, gerçek veya muhtemel bir tehdit halinin bulunmasıdır. Gerçek korku, somut olarak tehdit edici bir nesneye yönelik olabilir (Gabler H. , 1988).

Normalde korku duygusu uyandırmayacak nitelikteki uyarıların birtakım korku tepkilerine yol açması hali kaygı olarak nitelendirilir. Evrensel özellik gösteren kaygının özel olarak futbol ve futbolun tüm unsurları üzerinde nasıl etkilerde bulunabileceğine açıklık getirilmesi gerekir. Ancak böylelikle bu unsurların ortaya koyacağı performansında daha başarılı olabilir ve kapasitelerini daha verimli olarak gerçekleştirebilir (Gabler H. , 1988).

Hakemlerin etkisi altında kaldığı birçok stres faktörleri vardır. Bu faktörlerin her biri hakemin kaygı düzeyinde etkili olabilir. Bir hakem ne kadar yüksek motorik, teknik, ve taktik rezervlere sahip olursa olsun bunu maç içinde ortaya çıkaramıyorsa bu hiçbir anlam ifade etmez. Bu nedenle hakemin performansını ortaya koyabilmesi sadece fizyolojik bir olgu olamaz. Hakemin performansını ve becerisini kullanabilmesinde onun psikolojik durumu oldukça önemlidir. Hakemin performansını başarıyla ortaya koymasında sahip olduğu kaygı düzeyi, bu nedenle çok önemli olmaktadır. Çünkü hakemin sahip olduğu kaygı düzeyi maçın gidişatını olumsuz yönde etkileyebilir (Dohmen, 2008).

2.5.6. Özgüven

Kendine güven, hayata karşı yapıcı ve olumlu bir bakış açısını ve kendi gücüne inanmayı gerektirir. Özgüven kavramı kültürümüzde zaman zaman çelişkili ve hatta farklı anlamlar ve çağrışımlar taşıyor. Bu yüzden “kendine güven” duygusuna sahip olmaya çok fazla özeniliyor. Ancak yapıcı, gerçekçi ve girişimci özgüvenle, hayalci, gerçekdışı ve bir bakıma savunmacı özgüveni birbirine karıştırıyoruz. Kendine güveni bazen olur olmaz “kabadayılık” gibi algılıyoruz (Baltaş, 2008).

Hakemin bir müsabaka sonrası aldığı olumlu, tutarlı ve anlaşılabilir tepkiler kendisiyle ilgili bilgi verir. Neyi yapabildiği neyi yapamadığını bilir ve kendini tanır. Buna karşılık çevreden çelişkili ve istikrarsız tepkiler alırsa, her yönetilen müsabaka için çevreden onay bekler hale gelir. Onaylandığı ya da başardığı zaman özgüveni artar, onaylanılmadığı ya da başaramadığı zaman ise düşer. Sonuç olarak özgüven gösterilen ve elde edilen başarılarla bağlı olduğu söylenilebilir (Eygü, 2009).

2.6. Hakemlerde Başarıyı Etkileyen Fiziksel Faktörler

Uzun bir müddet insanların fiziksel yetenek ve becerilerinin, onların zihinsel başarı yetenekleriyle ters orantılı olduğu görüşü savunulmuştur. Yanlış bir genelleştirmenin sonucunda ortaya çıkan iddiaya göre, fiziksel özellikleri çok iyi durumda olup da, zihinsel becerileri yetersiz kalan bir kişi, zihinsel açıdan kendisinden üstün olan birisine karşı oluşan aşağılık kompleksini, sporda başarılı olarak giderir. Eskiden performans sporuna katılanların sayısı oldukça kısıtlıydı. Zamanla performans sporcularının sayısının artmasına ve okullarda uygulanan spor programlarının yaygınlaşmasına bağlı olarak daha gerçekçi karşılaştırmalar yapmak mümkün olmuştur. Bunun sonucunda da zihinsel ve fiziksel yetenekler arasında var olduğu ileri sürülen ters orantının gerçeklerle bağdaşmadığı görülmüştür (İkizler, 1993).

2.6.1. Kondisyon

Sözlük anlamı durum, hal, şart olan kondisyon hazır olmayı ifade eder. Kondisyon, bir yandan bir spor dalıyla ilgili bütün fiziksel ve psikolojik şartları kapsarken, diğer yandan da bir sporcunun, ilgili spor dalına özgü talepleri yerine getirebilme hazırlığını içerir (Mühlfrieded, 1987).

Dar anlamıyla kondisyon, üç temel özellikten meydana gelir. Bunlar kuvvet, dayanıklılık ve çabukluk olarak sıralanır (Weineck, 1990). Oyun boyunca kat edilen toplam mesafe bakımından elit hakemler arasında büyük bir fark göze çarpmaktadır. Kısa süreli yoğun tempolu koşularda aynı hakemlerin müsabakalarında büyük farklar olmazken, hakemler arasında ciddi farklılıklar görülmüştür. Hakemin antrenman durumu maç esnasındaki fiziksel durumu hakkında önemli bir gösterge olurken yoğun koşullar ve ardından toparlanma açısından bakarsak aralıklı antrenmanlar hakem kondisyonunun temelini teşkil etmektedir (Krustrup & Bangsbo, 2001). Hakemlerin uygunluk hedefleri, fizyolojik ölçümlerden ziyade

performans kriterine dayanır. Ulusal ve uluslararası seviyede akreditasyon sağlama standartı, hakemlerin uygunluk düzeyini artırmak için aşamalı olarak yükseltilmiştir. Bu nedenle de hakemlere bazı uygunluk testleri (Cooper Testi, Atletik Yeterlilik Testi, Yo- Yo testi) uygulanmaktadır. Eğer hakemler bu testlerde performans seviyelerini sürdüremezse, akreditasyonları geri alınır (Reilly ve Gregson 2005).

2.6.2. Teknik

Sporda teknik kavramı, belirli bir hareketin görevin çözümüne yönelik olarak geliştirilmiş mantıklı hareket şeklini ifade eder. Spor tekniği, birçok spor dalında başarıyı etkileyen en önemli faktördür (İkizler, 1993).

Teknik olarak; çok iyi bir kondisyona sahip olmak başarı için yeterli değildir. Müsabaka esnasında, sahada uygun yer alamayan, gelişecek pozisyonları önceden sezinleyemeyen hakem ve yardımcı hakemler pozisyonları değerlendirmede zorlanırlar. Hakemlere tavsiye edilen, oyuna ve oyunculara müdahale etmeden, oyunu görebilmek için, mümkün olan mesafede pozisyona yakın olmalarıdır. Uygun yer alma ve yandan görüş, faulün şiddeti ve koşulların doğru değerlendirilmesi için önemlidir (Eygü, 2009).

2.6.3. Taktik

Savaşla ilgili bir terim olarak ortaya çıkan taktik, daha sonraları, spor alanında da kullanılmıştır. Taktik ile alakalı davranışın iki farklı yönü veya özelliği vardır. Bunlardan birincisi, müsabakanın organizasyonu ile ilgilidir. İkinci özellik ise, müsabakanın icrasına yöneliktir (Eberspacher, 1984).

Oyun hedeflerine erişmek için alınan tüm organize tedbirlerine taktik denir. Bunlar tüm takım için geçerli olan özel ve genel şahsi ve kolektif aktivitelerdir. Taktik uygulamalarının temeli; takımın hedeflerini, hizmete verilen şahsi becerilerle oyuna uygun ortak hareket tarzlarıdır. Kural olarak taktik; başarıya yönelik düşüncedir ve maç içinde verilen her karar taktiğin bir parçasıdır (Karakuş, Küçük, Acet, & Çakır, 1996).

2.7. Algı

İnsan sadece kendisini değil aynı zamanda dışını da algılar, kendini ve dışını bilir ve anlamlandırır. Algılama duyularla alınan bilgilerin tanınması ve yorumuna dayanmaktadır. Algılamayla elde ettiği bilgiyi insan aynı zamanda biriktirir. Böylece dünyasını kurar ve düzenler. Bunları yaparken insan örgütlü mekân ve zamanda, güç yapıları ve ilişkileri içinde bulunmaktadır (Erdoğan & Alemdar, 2005).

Algıyı etkileyen en önemli faktör sosyal çevredir. Fiili veya hayali bir sosyal baskı altındayken, çoğunluğunun fikrine uyma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Kamuoyu, seyirciler veya politik beklentiler algılayan kişi üzerinde bir baskı oluşturabilir. Dış etkenlerden gelen baskı ve itirazlar algılamayı bozduğundan, bu tür durumlarda hakemlerde algılama hatasından kaynaklanan yanlış değerlendirmelerde bulunabilirler (Morgan, 1980).

Örneğin hakem, bir pozisyonda vermiş olduğu kararın farklı kişiler tarafından çok değişik algılandığı bunun sonucunda dışardan gelen baskılar hakemin bir başka pozisyonu yanlış algılanmasına sebep olur. Bu da gösterir ki gelen baskılar algıyı bozmaktadır. Bir diğer durumda hakemin oyunun seyrine olumsuz yönde etkileyecek sporcu, teknik sorumlu vb. gibi kişileri önceden algılaması sonucu önceden müdahale (pro-aktif davranış) edip gerekli müdahaleyi yapması gerekmektedir.. Yukarıda anlatılan sebepler, aynı objektif çevrenin farklı kişiler tarafından çok değişik algılandığı ve güdülerin sevk ve idaresinde özel değişikliklere yol açtığını göstermektedir (Eygü, 2009).

2.7.1. Algı çeşitleri

Algı kavramı çeşitli durumlarda ele alınabilmekte ve ele alındığı durumdan ayrılmadan incelenmesi, algılara yönetsel anlamda etki edilmesinde kolaylık sağlamaktadır. Örneğin; kültür ögesi dikkate alındığında, kültürün etkisi, var olan kültürle şekillenmiş algının analizi ya da kültürün etkisi altındaki soyut ya da somut nesnenin var olan algısında oluşturulmak istenen farklılıkların yine kültürel bağlamdan koparılmadan oluşturulmaya gayret edilmesi, ortak payda altında buluşan algıyı, o paydadan kopartmamakla mümkündür. Kullandığımız ifadeler açıklık getirilmesi açısından, çeşitlendirebileceğimiz algıyı etkileyen unsurları birkaç başlık altında örneklendirmekle yetinilecektir. Bu örneklendirmelerde dikkat edilen konu halkla ilişkilerde algılama yönetiminin etkin kullanımına yöneliktir (Kınacı, 2011).

Simgesel algı

Yaşadığımız dünyada anlaşılabileceğimiz ortak zeminler, obje ve olayları simgeleştirip, ortak kavramlar yani anlamlar üretmemizle oluşur. Algılama sürecinde, duyular anlam şemaları içine yerleştirilmektedir. Kavrama bir şeyin ne demek olduğunu anlamak, yeni bilgileri eskileriyle birleştirmek ve bunun sonucunda, sonuç niteliğinde başka bir bilgi edinmektir. Kısacası anlamlar tüm öteki etkileri bir kenara bıraksak bile, simge sistemleri (özellikle dil) vasıtasıyla bilince yansıyan düşüncelerdir. Simgelerle düşünür düşündüklerimizi simgelerle iletiriz. (Mardin, 1999).

İnsanların simgeler aracılığıyla kurdukları toplumsal iletişimi ilk inceleyen düşünür grubu sembolik etkileşimcilerdir. Sembolik etkileşim şahısların objelere yükledikleri anlamlarla toplum içinde harekete geçmeleridir. Bu süreç içinde semboller, olmuş bitmiş gerçeklikler değil, daha çok devam eden süreç şeklinde bulunurlar. Blumer’e göre; Sembolik etkileşimcilik aşağıda belirtilen üç önermeye dayanır:

- İnsanlar şeylere karşı, şeylerin kendilerine ifade ettiği anlamlara göre tavır alırlar
- Bu anlamlar, “birinin muhataplarıyla olan etkileşimin” den çıkartılır
- Bu anlamlar yorumsal bir süreçte değişime geçirir

Yılanı anlam yüklemesi örneğini ele alırsak; yılanı iğrenç bir sürüngen olarak düşünen birisi bahçesinde gördüğü yılanı hemen öldürmek isteyecekken, yılanı doğanın hassas dengesinin bir parçası olarak gören birisi ise onu seyredecektir. Bu anlamlar başkalarıyla girilen etkileşimden çıkartılır. Yılanı sadece Adem ile Havva’nın yaratılış hikayesinde okumuş birisinin tepkileriyle, babası doğa bilimcisi olan bir baba’nın oğlu değişik anlamlar atfedeceklerdir. Bütün nesneler benzer biçimde değil de onlara yüklenen anlamla karşılanır, bu yüklenen anlamın değiştirilmesi ya da devamı da başkalarıyla olan etkileşimle belirlenir (Poloma, 2004).

Kültürel algı

İnsanlar yaşadıkları çevreyi, toplumsallaşmanın bir sonucu olarak taraflı bir gözle anlamlandırır. Simge, belirli bir toplumun “şekli”ni ve toplumsal davranışları nesilden nesile iletmenin bir yolu olarak da görülebilir (ve görülmek zorundadır. Çünkü simgelerde

dildir. Ya da diller simge ve sembollerdir). Kültürün bir simgeler sistemi olarak tarif edilmesinin asıl sebebi de bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Kültür toplumsallaşmış bireyin  ğrendiğı bilgi, sanat, gelenek görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütün olarak düşünülmektedir ( i ek, 2007). Algıladıklarımızı anlamlandırmamızda, en önemli etken olan kültür, birçok sosyal bilimde ayrı ayrı tanımlanmaktadır.  rnek olması açısından sosyoloji içerisinde yapısal i levselci bir sistem kuramcısı olan Parsons'ın kültürel sistemi tanımlayışını aktarırsak; Parsons'a göre tüm sosyo – kültürel yapı unsurları dinamik bir boyut yönünden kişilik sistemi, toplumsal ve kültürel sistem olarak   e ayrılmıştır. Kültürel sistemin ortaya çıkışı kişilik sistemi ve toplumsal sistemin karışıklı etkileşimiyle gerçekleşmektedir. Kültürel sistemin kişilik ve toplumsal sistemden elde edilen karışıklı soyutlamalardan meydana gelen sembol ve simgelerden oluştğı düşünülmektedir (Güzel, 2001).

Kültür sistemini tek boyutlu olarak ele almamızın mümkün olmadığı günümüzde, kültürü içinde oluştup i levselleştiğı toplumsal kesite göre farklı türlere ayırmak mümkündür.  rnek olarak evrensel kültür, popüler kültür, kitle kültürü, ulusal kültür verilebilir ( i ek, 2007). Ve ortaya çıkan her kültür başığı sosyal paydaşlarımızın algısını değışik şekillerde etkilemektedir. Günümüzde ortaya çıkan farklı kültür tanımlarından birkaç tanesini burada vermek ve algıya etkilerini açıklamak gerekirse; evrensel kültür toplumların ortak değerleri temel alınarak tanımlanabilir. Aile bu ortak değerlere verilebilecek bir örnektir. Popüler kültür ise günümüzde karışlaştığımız en mühim kavramlardan birisidir. Popüler kültürde karışlaşılan en büyük hatalardan birisi pop lerin popüler tanımıdır. Popüler birçok kişi tarafından sevilen ve seçilen anlamında kullanılması bir yana, halkoyu fikri arkasında saklanan anlamı haklı çıkarmadır (Erdoğ n, 2005).

Günümüzde çok tartışılan popüler kültürü genel hatlarıyla tanımlamaya çalışırsak; üretim tüketim ortamı içerisinde biçimlenen ve rutin yaşıamın, beslenme, giyinme, çalışmadan eğlenceye kadar, yaşıamın tüm bölümlerini kuşatmış bulunan popüler kültür, toplumdaki insanların tümünü, belirli beğeni düzeylerinde, belli haz arayışlarında ve algılayışlarında, kısaca belli bir yaşıam çizgisinde birleştirep dolayısıyla aynılaştırma gayesine uygun bir ortam olarak nitelenebilir ( i ek, 2007). Popüler kültürün algılama üzerine en önemli etkisi ise algılamalar arasındaki ayrılıkları zamanla azaltması hatta ortadan kaldırmasıyla benzer algılamaların oluşımasıdır. Simgelerin sahip oldukları en temel öge olarak ifade edilebilecek olan kültür iletişimin vazgeçilmez bir unsurudur. Belirli bir iletişim tarzı belirli bir kültüre

özgüdür ve var olan kültürel fenomenler iletişim süreciyle ortaya çıkarlar. Bütün insan eylemleri, bir etkileşim durumu çerçevesinde belirli bir değer taşıyan bir mesaja sahiptir. Her mesaj paylaşılmış semboller sistemidir ve kültürel anlamlar taşımaktadır (Durğun, 2006). Daha basit bir ifadeyle iletişimin oluşması için, kültür ortak anlam paydasında buluşmak gerekmektedir. İletişimde kullandığımız kavramlar, kültürel bağları olan unsurlardır. İletişim kültürü taşır, kültürde iletişimi olanaklı kılar. Halkla ilişkiler için iletişim stratejileri mesaj iletimi üstüne kurulmuştur. İletilen mesaj kodlanarak yani anlam yüklenerek hedef kitleye ulaştırılır. Ve kod açılarak hedef kitle tarafından anlamlandırılır. Bu şekilde öge aktarım, daha kesin bir ifade ile anlam aktarımı gerçekleşmiş olur. Bu anlam aktarımı genelde yan anlamsal anlamlandırma süreci içerisinde gerçekleşir. Her türlü göstergeler dizgesi olarak tanımlanabilecek olan göstergebilim ise bu noktada halkla ilişkilerle etkileşimde olan bir bilimdir (Kınacı, 2011).

2.8. Hakemlik ve İletişim

Kişiler; duygu ve düşüncelerini, hislerini, isteklerini, ihtiyaçlarını dile getirirken sürekli iletişim halindedir. İletişim, kişiler için hava ve su kadar gerekli bir ihtiyaçtır. Kişi gerek iş hayatında gerekse özel hayatında çevresi ile etkileşim içindedir. Çevrede var olması ve varlığını devam ettirebilmesi ancak iletişimle mümkün olmaktadır. Geçmiş kuşaklardan bugünlere kültür, gelenek, örf ve adetler, bilgi ve beceriler iletişim yolu ile ulaşmıştır (Hoşgör, 2014). İletişimi olmayan bir toplu düşünülemez. İnsanoğlu kendindeki eksiklikleri ve özlemlerini gidermek adına iletişim toplumu deyimini kullanmıştır. “Modern toplumlar da ideolojilerin çalışmasında önemli bir araç haline gelen kitle iletişimi, milyonlarca insana ulaşabilen ve sembolik formların üretimi ve aktarımı açısından çok önemlidir” (Thompson, 1992).

İletişim kavramı ile ilgili olarak Dökmen kısaca “bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci” olarak tanımlamıştır. İletişimin gerçekleşmesi için iki sistemin gerekli olduğu vurgulanmıştır (Dökmen, 2004). Demirel ise iletişimi genel olarak bireyler, kümeler ve toplumlar arasında görüntü, söz, yazı, el, kol, hareketleri vb. simgeler aracılığıyla dilek duygu ve düşüncelerin karşılıklı iletilmesini sağlayan bir etkileşim süreci olarak tanımlamıştır. Daha yalın bir anlatımla iletişimi iki birim arasındaki ileti alışverişi olarak ifade etmiştir (Demirel, 1999). Cüceloğlu’da iletişimi, iki birim arasında birbiriyle ilişkili mesaj alışverişi olarak tanımlamıştır (Cüceloğlu, 2006). Neuburger iletişimin bilgi alış-verişi

anlamına gelmekte olduğunu söylemektedir. Hovland ve arkadaşlarına göre iletişim “bir bireyin diğer bireylerin davranışlarını etkilemek amacıyla sözlü işaretler göndermesi sürecidir” (Karadoğan, 1995).

İletişim sözlü (kelimelerle) veya sözsüz (hareketlerle) olabilir. Sözlü iletişim, konuşma dili olarak adlandırılır. Dil bir simgeleştirme sürecidir ve simgesel kodların temellerini oluşturmaktadır. Belli bir dönemde, toplumdaki bireysel ve toplumsal değerler, yaşantılar dil aracılığıyla yeni kuşaklara aktarılmaktadır (Zıllıoğlu, 1996). Sözsüz iletişim, iletişimin en temel türlerinden birisidir. İnsan, birbirlerinin gözlerine bakmaları ya da kaçırmalarıyla, kıyafetleri, duruşu, oturuş biçimi, aralarındaki fiziksel mesafe gibi görsel simgelerle, birbirleri hakkında sözcüklere başvurmadan iletişim kurabilirler. İnsanlar duygusal varlıklar oldukları için, vereceği kararları genellikle duygulara göre yönlendirmektedirler. Duyguların kelimelere dökülmediği durumlarda bir bakış, başın bir dönüşü, jest, mimik kullanılarak karşımızdaki bireylere mesaj gönderebilmektir (Gürgen, 1997). Hakemler mesajın nasıl gönderildiğinin önemi açısından iki tür iletişimi de bilmelidirler. İnsanlar başkaları ile iletişim kurmanın sözel (okuma, yazma, konuşma ve dinleme) bir anlamı olduğuna inanmaktadırlar. Genel olarak, günün büyük bir bölümü sözel iletişim kurularak geçirilmektedir. Fakat insanlar arasındaki iletişimin büyük çoğunluğu sözsüz iletişimdir. Sözsüz iletişimin yüzdesi hakemler için daha yüksektir (Denizli, 2010).

Oyun kurallarını eksiksiz bilmek iyi bir hakem olmak için yeterli görülmemektedir. Kural bilmenin yanı sıra hakemliğe olan tutku, müsabaka yönetimi için yüksek moral, görev sorumluluğu, adil bir yönetim, çabuk ve mantıklı karar verebilme yeteneği, ahlaklı kişilik, cesaretli yönetim tarzı gibi vasıflar hakemde bulunması öngörülen özelliklerdir. Başarılı ve etkili iletişim becerisine sahip hakemler; başkalarının duygularını ve bakış açılarını kavrayabilir, sahada adalet dağıtıp, problemleri çözülür kılıp, anlayış dolu yaklaşım tarzına sahip olabilir.

Bu tarzdan uzaklaşan hakemlerin genel anlamda yaptıkları iletişim hataları; müsabakada tehdit ve alay etmek, kaşları çatmak, el kol hareketleri yapmak, kötü söz söylemek gibi yıkıcı tutumlardır.

Hakemlerin kullanmış oldukları iletişim teknikleri;

- Sözlü-Sözsüz iletişim
- Teknolojik araç kullanımlı iletişim teknikleri olarak iki kategoriye ayırabiliriz (Yetim & Cengiz, 2010).

Sözlü iletişim, iletişim sürecinin temelidir.. Sözlü iletişimde araç dildir. Ses tonu, sesin rengi, konuşma hızı, konuşma sırasında hangi kelimelerin vurgulandığı, nerelerde duraklama yapıldığı sözel iletişimde dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Dolayısıyla konuşma, duygu ve düşüncelerin dil yoluyla aktarılmasıdır. Konuşmanın iletişimdeki yeri dikkate alındığında, doğru, düzgün ve güzel konuşmanın önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Sözsüz iletişim; jestler, mimikler, beden hareketleri gibi görsel göstergeler üzerinden gerçekleşir ve iletişimin, özellikle de yüz yüze iletişimin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar, kişilerin karşılıklı konuşmalarında mesajın % 35'inin sesli, % 65' inin ise sessiz kanallarla iletildiğini göstermektedir. Beden dili vasıtasıyla insanlar; duygu, düşünce, istek, ihtiyaç ve ruhi zenginliklerini diğer insanlarla paylaşmaktadır. Bedenleri, adeta kişilerin iç alemini saran eldiven ve varlığının dışa açılan penceresi gibidir. Duygu ve düşüncelerin kelimelere dökülmediği zamanlarda; bir göz teması, başın bir dönüşü, yüz kaslarının hareketi (mimikler) ve savunucu el, kol ve bacak hareketi (jest) kelimelerden daha fazla anlam taşımaktadır (Hoşgör, 2014).

Günümüzde maç yöneten hakemlerimiz birbirleri arasında iletişimi sağlayan telsiz sistemi ve bipli bayrak olarak adlandırılan teknolojik çözümleri kullanarak saha içi yeni iletişim tekniklerini kullanmaktadır. Telsiz sisteminin amacı sahada bulunan 4 hakemin rahatlıkla saha içerisinde kendi aralarında sözlü iletişim kurmalarını ve pozisyonları yüz yüze gelmeden yorumlamalarına olanak vermektir (Yetim & Cengiz, 2010).

Sinyalli Bayrak ve Telsiz İletişim Sistemi'nden sonra FIFA'nın teknoloji arayışları devam etmiş ve 2012 yılında Japonya'da düzenlenen "Kulüpler Dünya Kupası"nda ilk kez "Kale Çizgisi Teknolojisi" denenmiş ve başarılı bir sonuç elde edilmiştir. Bunun üzerine, "Kale Çizgisi Teknolojisi" 2014 yılında Brezilya'da düzenlenen Dünya Kupası'nda kullanılmış ve Futbol Oyun Kuralları kitabına dahil edilmiştir. FIFA ilk kez, 1 Eylül 2016 tarihinde Fransa ile İtalya arasında oynanan hazırlık maçında tartışmalı pozisyonların tekrarını izlemek için

videolu sistem kullanılmasına izin vermiştir. İlk kez uluslararası bir maçta kullanılan Video Yardımcı Hakem Sistemi “futbolda devrim” niteliğinde olup, 2018’de Rusya’da düzenlenen Dünya Kupası’nda uygulamaya devam edilmiştir. IFAB ve FIFA’nın ortak kararıyla tartışmalı pozisyonlarda kullanılan “Video Yardımcı Hakem Sistemi” uygulaması, yanlış verilen gol, penaltı, kırmızı kart veya yanlış cezalandırılan oyuncunun belirlenmesinde uygulanmaktadır. Sistem, hakemin bir karar için yardım istemesi durumunda devreye girmekte, maçla ilgili olay, videodan incelenerek hakeme iletişim setiyle bildirilmekte ve hakem kendisine iletilen bilgi doğrultusunda kararını vermektedir (Demir, 2019).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırma yaklaşımı, çalışma grubu/katılımcılar, araştırmacının duruşu ve verilerin toplanması, verilerin analizi, geçerlik güvenirlik ve çalışmada karşılaşılan yöntemsel güçlükler ve sınırlılıklara yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Yaklaşımı

Araştırma kullanılan yöntemler açısından nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılır ve algılar ile olaylar doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmaya çalışılır. Nitel araştırmalarda çoğunlukla üç tür veri toplanır “çevreyle ilgili veri”, “süreçle ilgili veri” ve “algılara ilişkin veri”. Algılara ilişkin veriler araştırma grubuna dahil olan bireylerin süreç hakkında düşündüklerine ilişkindir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Nitel araştırma insanların davranışlarını incelerken derinlemesine bir lens kullanır. Çünkü her insan davranışı kendine özgü bir doğaya ve detaylara sahiptir (Johnson & Cristensen, 2014) Bilineni sorgulayarak araştırmacılara günlük yaşamda görünen gerçekliğin altında yatan derin anlamı ve örüntüleri ortaya koymasına imkân verir (Erickson, 1986). Sosyal bilimlerde, nitel araştırma kullanımı gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır (Kuş, 2007).

Bu araştırma fenomenoloji deseni çerçevesinde yürütülmüştür. Fenomenoloji yaklaşımı günlük deneyimlerimizin anlamı ve doğası hakkında derinlemesine bir anlayışın kazanılmasını sağlar (Patton, 2014). Fenomenolojik araştırma yaparken araştırmacı bir veya daha fazla kişinin bir fenomeni nasıl anlamlandırdıklarını anlamaya çalışır (Johnson & Cristensen, 2014). Ayrıca bu araştırmada durum çalışması (case study) tercih edilmiştir. Durum çalışmasının tercih edilmesindeki sebep, durum çalışmasının ‘nasıl’ ve ‘niçin’ sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olguyu veya olayı derinliğine incelemesine olanak veren araştırma yöntemi olmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2011). Sporda hakem algısı oldukça önemli görülmektedir. Müsabaka ortamında ve ya sonrasında sporcu hakem etkileşimi birçok duygu ve düşünce oluşturur. Algı ve deneyimlerinden yola çıkarak, hakem temelli davranışların sonuçları üzerinde bilgi sahibi olmak için tasarlanan bu araştırmada içerik analizi, uygun bir araştırma yaklaşımı olarak düşünülmektedir.

Anlamlarla inşa ettiğimiz, içinde var olduğumuz sosyal ve doğal dünya bireylerce inşa edilmiştir. Bu dünyaya genel kanun benzeri düzenliliklerden çok, bireylerin deneyimleri ile anlam vererek, bunlarla kurgularız (Kümbetoğlu, 2015). Yorumlamacı geleneğe yakın olan inanç, gerçeğin sosyal ortamda oluştuğu, karmaşık olduğu ve sürekli değiştiği bir dünya görüşünü savunur. O halde bir şeyi bilmenin önemi, insanların bazı nesneleri, olayları, davranışları, algıları vb. nasıl yorumladıkları ve nasıl anlamlandırdıklarıdır. Bu yapılandırılmış gerçeklerin yalnızca bireyin aklında değil, bireysel algıların dil ve daha geniş bir toplumun düşünceleri ile karşılıklı alışveriş içinde olduğu sosyal yapıların içinde de var olduğu kabul edilir. Bu nedenle aynı sosyal gurubun birden fazla üyesinin bazı olgular hakkındaki algılarına ulaşarak, o grup içindeki düşüncenin ve davranışın kültürel örüntüsü hakkında bir şeyler söylenebilir (Glesne, 2013). Toplumsal olguların, süreçlerin özüne inebilmek, bireylerin deneyimlerinden oluşan ve bir anlam sistemi içinde hareket ettikleri asıl bağlantıları kavramakla mümkündür (Kümbetoğlu, 2015). Bu araştırmada, katılımcıların futbol hakemlerinin saha içi yönetimlerini nasıl algıladıkları, hal ve hareketlerine dair neler deneyimlediklerini betimleme, inceleme ve anlamaya imkân verdiğinden dolayı nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenolojik desen tercih edilmiştir.

3.2. Çalışma Grubu/Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 sezonunda Türkiye Süper Liginde aktif oyunculuk yapan dokuz süper lig futbolcusu oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubu kolayda örneklem ve kartopu örneklem yöntemine göre belirlenmiştir. Kolayda örnekleme, ana kütle içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının yargılarınca belirlendiği tesadüfi olmayan örnekleme yöntemidir. Kolayda örneklemede veriler, ana kütleden en kolay, hızlı ve ekonomik şekilde toplanır (Haşiloğlu, Baran, & Aydın, 2015). Kartopu (zincir) örneklemede probleme ilişkin olarak zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında çok etkilidir. Süreç çok basit bir soruyla başlar: “Bu konuda en çok bilgi sahibi kimler olabilir? Bu konuyla ilgili olarak kim veya kimlerle görüşmemi önerirsiniz?” (Patton, 2014). Süreç ilerledikçe elde edilen isimler veya durumlar tıpkı bir kartopu gibi büyüyerek devam edecek ve araştırmacı daha zengin bilgi kaynaklarına ulaşma fırsatına sahip olacaktır (Yıldırım & Şimşek, 2011).

Bu anlamda ilk katılımcıya ulaşmak için profesyonel bir futbolcudan yardım talep edilmiş olup sonrasında onun yönlendirmesi ve eşlik etmesiyle beraber Süper Lig’de faal durumdaki

ilk sporcuyla görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ilk katılımcı belirlendikten sonra görüşmenin sonunda çalışmanın amacına uygun olarak görüşülebilecek katılımcılar hakkında fikir alışverişinde bulunulmuş, kesin fikir birliğine varıldıktan sonra katılımcı tarafından aranan diğer görüşmeciye araştırmacının kimliği ve amacı hakkında bilgiler verilmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden kişilerle ilk iletişim sağlandıktan sonra, görüşmeler katılımcıların izin günlerinde, bağlı oldukları kulüplerin oturma salonlarında sessiz bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler öncesinde hem araştırmacı hem de referans olan bireyler katılımcılarla gereken güven ortamını sağladıktan sonra derinlemesine görüşmeler sağlanmıştır. Böylece katılımcının araştırmacı ve araştırılan konu hakkında sadece görüşme esnasında tanışmasından kaynaklanacak olası güven probleminin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu durum araştırmacı ve katılımcı arasında, katılımcının referans olan kişiyle olan ilişkisinin de etkisiyle güvene dayalı, açık ve derinlemesine bir görüşme yapılmasına olanak sağlamıştır. Yapılan çalışmada konunun hassasiyetinden ve katılımcıların aktif olarak devam eden profesyonel sporculuk hayatından dolayı bazı ifadeler üstü kapalı olarak izah edilmiş olup takma isimler kullanılmıştır.

Katılımcıların demografik bilgileri

Çizelge 3.1. Görüşme yapılan gönüllü profesyonel futbolcular

FUTBOLCULAR	TAKMA AD	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM	DENEYİM	KLASMAN	SPOR YAŞANTISI
	K1	37	ERKEK	LİSANS	19 Yıl (480 müsabaka)	SÜPER LİG	AKTİF
	K2	36	ERKEK	LİSE	10 Yıl (247 müsabaka)	SÜPER LİG	AKTİF
	K3	32	ERKEK	LİSE	15 Yıl (358 müsabaka)	SÜPER LİG	AKTİF
	K4	32	ERKEK	LİSE	13 Yıl (381 müsabaka)	SÜPER LİG	AKTİF
	K5	32	ERKEK	LİSE	18 Yıl (451 müsabaka)	SÜPER LİG	AKTİF
	K6	24	ERKEK	LİSE	7 Yıl (161 müsabaka)	SÜPER LİG	AKTİF
	K7	24	ERKEK	LİSE	9 Yıl (271 müsabaka)	SÜPER LİG	AKTİF
	K8	22	ERKEK	LİSE	10 Yıl (78 müsabaka)	SÜPER LİG	AKTİF
	K9	26	ERKEK	LİSE	12 Yıl (293 müsabaka)	SÜPER LİG	AKTİF

Katılımcıların demografik bilgileri incelendiğinde; sekizinin lise ve birinin lisans mezunu olduğu, yaşlarının 22 ile 37 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Oynadıkları müsabaka

sayısı 78 ile 480 arasında değişiklik gösteren katılımcıların hepsi spor hayatlarına Türkiye Süper Lig’inde aktif olarak devam etmektedirler.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde sorular açık uçlu olup görüşme esnasında soru kılavuzu takip edilerek sistematik bir şekilde sorulmaktadır. Katılımcıdan daha detaylı bilgiler vermesi beklenir (Böke, 2010). Bireysel görüşmeler araştırmada kişilerin deneyimleri, duyguları ve bilgileri ile ilgili doğrudan alıntılar yapılabilmesine imkân vermesi nedeni ile bireysel görüşme yöntemi kullanılmıştır.(Patton, 2014). Glesne’ye göre (2013) nitel araştırma için görüşme, bir şeylerin derinine inmek için kurgulanmış bir fırsattır. Derinlemesine görüşme bir veri tekniği olarak, açık uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılar (Kümbetoğlu, 2015). Görüşmelerde sorulan sorular hakemlerin mesleki olarak teorik ve pratik bilgi düzeyleri, hakemlerin tecrübe ve kariyerlerinin değerlendirilmesi, hakemlerin etik algısı, fiziksel uygunluk algısı, hakemlerin objektiflik ve tarafsızlık ilkelerinin değerlendirilmesi, hakemlerin futbolcularla olan iletişimi ve son olarak futbolcuların hakemlere karşı güven duygusu gibi boyutlarda sınıflandırılmıştır. Bu sorular araştırma amacı ve kavramsal çerçevesi dikkate alınarak hazırlanmıştır. Kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanma sürecinde çalışmanın alanı ile ilgili literatür taraması yapılmış alanla ilgili iki uzman tarafından incelenmiştir. Çalışma kapsamına yönelik 13 maddeden oluşan görüşme formu oluşturulmuş ve dil bilimci iki uzmanın onayı alınmıştır. Tüm bunların ışığında hazırlanan ve son şekli verilen form ile sağlıklı bir görüşme süreci yapılabileceğine kanaat getirilmiştir.

Araştırmanın görüşmeleri katılımcıların belirlediği mekân ve saatlerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Araştırmacı görüşme öncesinde her bir katılımcıdan ses kaydı için izin istemiş; kaydın sadece araştırmacı tarafından kullanılacağını taahhüt ederek katılımcıların onayını almıştır. Görüşmelerden elde edilen kayıtlar görüşmenin yapıldığı aynı gün içerisinde ses dosyaları olarak bilgisayara aktarıldıktan sonra araştırmacı tarafından deşifre edilmiştir. Böylece görüşmelerin hem ses kayıt dosyaları hem de elektronik ortamda (Microsoft Word) metin belgeleri oluşturulmuştur. Oluşturulan metin belgelerinde ortaya çıkabilecek olan eksiklik ya da

hataların önüne geçmek için ses dosyaları yazılı görüşme metni okunur haldeyken bir kez daha dinlenmiş, böylece metin dosyalarının eksiksiz olmaları sağlanmıştır. Araştırmaya 10 futbolcu katılmış, ses kayıt cihazındaki problem nedeniyle 1 katılımcı değerlendirme dışı kalmıştır.

3.3.1. Verilerin analizi

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, hacimli olan nitel materyali alarak temel tutarlılıkları ve anlamları belirlemeye yönelik herhangi bir nitel veri indirgeme ve anlamlandırma çabası girişimlerini ifade eder (Patton, 2014). Veri analizi, yaşadığınız deneyimi ve ondan ne öğrendiğinizi anlayabilmeniz için gördüğünüzü, duyduğunuzu ve okuduğunuzu düzenlemeyi içerir (Glesne, 2013).

Metinlerin veri analizine hazır hale getirilmesi için öncelikle yapılan tüm görüşmeler hiçbir kelime atlanmadan bilgisayara aktarılmıştır. Her bir katılımcıya kod ismi verilmiş ve her katılımcının görüşme formu ayrı ayrı okunmuştur. Okuma işleminden sonra notlar alınmış ve kodlar oluşturulmuştur. Elde edilen kodlar daha genel bir başlık altında toplanması için kategorileştirilmiştir.

3.3.2. Geçerlik ve güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik konusu nicel araştırmaya göre farklılık göstermektedir ve bu farklılık nedeniyle bir takım eleştirilere hedef olmaktadır. Hâlbuki Yıldırım ve Şimşek'in (2011) de belirttiği gibi nitel araştırmada geçerlik ve güvenirliği sağlamak için bir takım önlemler bulunmaktadır. Doğru bilgiye ulaşma konusunda gereken önlemlerin alınması (yani "geçerlik") ve araştırma sürecini ve verileri açık ve ayrıntılı bir biçimde, yani araştırmacının değerlendirmesine olanak verecek şekilde tanımlanması (yani "güvenirlik"), nitel araştırmacının karşılaması gereken önemli beklentilerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel araştırmada geçerlik araştırmacının araştırdığı olguyu tümüyle tarafsız bir şekilde gözlemlemesi anlamına gelmektedir. Araştırılan olgu ve olay hakkında bütün bir resim oluşturulabilmesi için araştırmacının elde ettiği verileri ve ulaştığı sonuçları teyit etmesine yardımcı olacak bazı ek yöntemler (çeşitleme, katılımcı teyidi, meslektaş teyidi, v.b.) kullanması gerekir (Yıldırım & Şimşek, 2011). İç geçerlilik nitel araştırmalar için önemli bir boyuttur. Elde edilen bulguların birbirleriyle anlamlı, ortaya çıkan kavramların

anamlı bir bütün oluşturduğunu, aynı zamanda araştırmaya katılan katılımcılar tarafından araştırmanın gerçekçi bulunması i geçerliliği güçlendirmektedir. Dış geçerlilik araştırma sonuçlarının genellenebilirliği ile ilişkilidir. Bir araştırmanın sonuçları benzer ortamlara ve durumlara genellenebiliyorsa araştırmanın dış geçerliliğinin olduğu söylenebilir. Nitel araştırmalarda güvenirlik çalışılan ortamda meydana gelen herşeyi veri olarak kaydetmektir. Detaylı alan kayıtlarının alınması, araştırma ekibi tarafından doğru ve kapsamlı bilgi sağlaması, doğruluk için alan notlarının katılımcılar tarafından incelenmesi, ses ve görüntü kayıtlarının tutulması, resimlerin çekilmesi v.b. güvenirliği arttırmaktadır. Verilerin kayıt edilmesinde, gözlenmesinde birden fazla araştırmacının, veri kaynağının kullanılması ve gözlemler arası tutarlılığın incelenmesi sonuçların güvenirliğine ilişkin bilgi vermektedir (Büyüköztürk, Kılıç akmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2010). Araştırmada bulguların i ve dış geçerlilik ile güvenirlik sorunlarını gidermek için bazı önlemler alınmıştır. Bu nlemler:

1. Görüşme formunun yapılandırılması aşamasında ve katılımcıların belirlenmesinde alan uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur.
2. Bulgular alıntılarla tanımlanmış, sonuçlar bu alıntılardan yola çıkılarak açıklanmıştır.
3. Araştırmada hangi yöntemlerin kullanıldığı ve aşamaları açık şekilde anlatılmıştır.
4. Katılımcılardan elde edilen veriler, ses kayıt cihazına kaydedilmiştir.
5. Görüşme ortamlarının ses kayıtlarını düzgün bir şekilde kaydedebilecek sessizlikte olmasına ve görüşmeler sırasında katılımcıların dikkatini dağıtacak kişi ya da nesnelerin (telefon, televizyon v.b) olmamasına zen gösterilmiştir.

Bu bölümde araştırmanın inandırıcılığını ve güvenirliğini arttırmak için başvurulan stratejilere değinilecektir. Nitel araştırmada araştırmacının esnek olması ilkesi geçerlik konusunda önemli bir kazanımdır. Araştırmacı gerekli gördüğü takdirde, yeni stratejilere başvurabilir, görüşmeye yeni sorular ekleyebilir, daha önce planlanmayan yeni görüşmeler yapılabilir ve elde ettiği bilgileri teyit etmek amacıyla farklı veri toplama yöntemleri kullanabilir (Yıldırım ve şimşek, 2011). Yapılan bu araştırma da, geçerliği sağlamak için veri toplama ve analizi süreci hakkında açıklama ve bilgilendirme yapılmış, bulgular bölümü doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve ham verilerden örnekler verilmiştir. Doğrudan alıntılar nitel araştırmalardaki ham verilerin temel kaynağıdır; kişilerin duyguların derinliği,

dünyalarını düzenleme şekillerini, olan şeylerle ilgili düşüncelerini, deneyimlerini ve temel kavrayışlarını ortaya çıkarmaktadır.

Bulgulara açıklanırken verilerin yansız bir şekilde aktarılmasını sağlamak amacıyla olumsuz durum örneklemelerine yer verilmiştir. Bu olumsuz durum örneklemeleri futboldaki hakem algısını araştırmanın güvenilirliğini artırmak için katılımcılar açık ve detaylı bir şekilde tanımlanmış, katılımcıların kimliklerini gizli tutmak için ise takma isimler kullanılmıştır. Güvenirliği artırmak için veri toplama ve analiz yöntemleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Nitel araştırmada, genele ait bilgileri ortaya koymak yerine hem genele hem de özele ait bilgilere ulaşma yönelimi vardır. Bu amaçla araştırmaya dahil edilen veri kaynaklarının bu farklılığı yansıtacak biçimde seçilmesi önem kazanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmanın güvenilirliği açısından yapılan tüm görüşmelerin öncesinde, çalışmanın amacı açıklanmış ve katılımcılardan görüşmenin ses kaydına alınacağı belirtilip onayları alınmıştır. Katılımcının onayı alındıktan sonra ses kaydına başlanmıştır. Görüşmecilerin kimliğini korumak için takma adlar kullanılmıştır.

3.3.3. Çalışmada karşılaşılan yöntemsel güçlükler ve sınırlılıklar

Ülke sporunda ve futbol kültüründe hakeme dair deneyimlerin gizli tutulması gerektiğine dair ön kabuller bu araştırmanın en önemli yöntemsel güçlüğü ve sınırlılığını oluşturmuştur. Günümüz profesyonel futbol dünyasındaki futbolcular tarafından, hakemlerinin yeterliliği kabul görmemekle beraber, konu ile ilgili veri toplamak için ses kayıt cihazının olması ve katılımcıların halen profesyonel hayatlarının aktif bir şekilde devam etmesi, biraz olsun endişeye sebep vermiş olabilmektedir. Araştırmaya katılan futbolcuların görüşmeler esnasında güven duymalarını sağlamak adına katılımcılara kendi yakın arkadaşları referans olmuşlar ve görüşmeler öncesi birbirlerini tanıyan isimlerle aynı ortamda buluşmuşlardır. Yapılan araştırmada araştırmacının sporculuk deneyimi ve çalışma arkadaşlarının futbol deneyimi ve çevresi ile bazı zorlukların üstesinden gelinebilmiştir. Ancak profesyonel futbolun en üst liginde futbol hayatına devam eden katılımcılara ulaşmak ve onların kısıtlı olan zaman imkânlarına rağmen görüşme gerçekleştirebilmek karşılaşılan güçlüklerdendir. Bu anlamda sadece sporcudan alınan görüşme izniyle yetinilmeyip aynı zamanda teknik heyetten izin alınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda

katılımcıların bağılı oldukları futbol takımlarındaki müsabaka ve antrenman yoğunluğu görüşmelerin zaman zaman ertelenmesine neden olmuştur.

4. BULGULAR

Tema: Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerinin mesleki bilgi ve yeterliliklerinin algısı

4.1. Kategori 1: Profesyonel Futbolcuların, Hakemlerin Fiziksel Uygunluklarını Algılaması

Çizelge 4.1. Profesyonel futbolcuların hakemlerin fiziksel uygunluklarını algılamasına ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Yeterli	f=8	<i>“Hakemlerimizin fiziksel uygunluğu iyi” (K5)</i>
Yeterli Değil	f=1	<i>“Fiziksel olarak yurtdışındaki hakemlere kıyasla çok iyi değil” (K8)</i>

Hakemlerin fiziksel uygunluğu ile ilgili olarak, katılımcılardan elde edilen bulgulara göre katılımcıların genel anlamda, hakemlerin fiziksel uygunlukları ve hakemlik için olması gereken kondisyonel özelliklere ve fit bir görünüme sahip olmalarında, zorlu testlerden geçmelerinin etkili olduğu katılımcı görüşlerinden anlaşılmaktadır.

Hakemlerin fiziksel uygunluğunun yeterliliğine yönelik K1, *“...Bizim ülke hakemleri genel olarak fit durumda...”*; K3, *“...fiziksel anlamda çok sıkıntı olduğunu düşünmüyorum...”*; K6, *“...üst düzeyde... uygun olmazsa maç yönetemezler...”*; derken benzer ifadeler kullanan K7, *“...Fiziksel yönden bir sıkıntıları olamaz, çok ağır antrenmanlar yapıyorlar...”* demiştir. Futbolcu K9 konuyla alakalı olarak; *“...hakemlerin fiziksel uygunlukları ile ilgili olumlu şeyler söyleyebilirim, zorlu testlerden geçtiklerini biliyorum.... Şu anda iyi durumdalar diye düşünüyorum...”*; K5 ise *“...hakemlerimizin fiziksel uygunluğu iyi...”*; ifadelerini kullanmıştır. Bu bağlamda dokuz katılımcının sekizinin Türk futbol hakemlerini fiziksel olarak yeterli gördükleri anlaşılmaktadır.

Hakemlerin fiziksel uygunluğunun yeterli olmadığına yönelik ise sadece K8, *“...Hakemler çok fit olmalı, hakemlerimiz fiziksel ve kondisyonel olarak yeterli değiller gibi...”* ifadesini kullanmıştır. Bu bağlamda Türk futbol hakemlerini fiziksel olarak yetersiz gören tek katılımcının da K8 olduğu görülmektedir.

Tema: Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerinin mesleki bilgi ve yeterliliklerinin algısı

4.2. Kategori 2: Profesyonel Futbolcuların, Hakemlerin Teorik, Uygulama, Bilgi ve Beceri Düzeylerini Algısı

Çizelge 4.2. Profesyonel futbolcuların, hakemlerin teorik, uygulama, bilgi ve beceri düzeylerine ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Yeterli	f=1	<i>“(...) Yeterlidir diye düşünüyorum. Yeterli olmasalar bu düzeyde maç yönetemezler.”(K9)</i>
Yeterli Değil	f=5	<i>“Bence pek yeterli diyemem”(K8)</i> <i>“(...)hakemlikte yeterli eğitimi almadıklarını düşünüyorum, futboldan gelmedikleri için pozisyonu yanlış değerlendirdiklerini düşünüyorum.”(K4)</i> <i>“(...) hakemler ülkemizde mesleki olarak donanımlı değil (...)”(K3)</i>
Teorik Yeterli Uygulama Yeterli Değil	f=3	<i>“Mesleki bilgilerinin teorik olarak yeterli olduğunu düşünüyorum. Bunun yıllarca eğitimini aldılar ama uygulama esnasında yeterli değiller hata yapabiliyorlar”(K7)</i>

“Hakemlerin mesleki bilgi ve yeterlikleri ile ilgili olarak, katılımcılardan elde edilen bulgulara göre sadece bir katılımcı hakemlerin hem bilgi hem de uygulama yönünden yeterli olduğunu düşünmektedir. Ancak katılımcıların çoğu (f=5) hakemlerin hem bilgi hem de uygulama yönünden yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Bazı katılımcılar ise hakemlerin belli beceriler yönünden yeterli veya belli beceriler yönünden yetersiz olduğu düşüncesine sahiptir. Bu düşünceye sahip olan katılımcılardan üç tanesi hakemlerin teorik bilgilerinin yeterli olduğu ancak uygulama becerilerinin yetersiz olduğu görüşündedirler. Bu durumu K7, “...Mesleki bilgilerinin teorik olarak yeterli olduğunu düşünüyorum. Bunun yıllarca eğitimini aldılar ama uygulama esnasında yeterli değiller hata yapabiliyorlar...” ifadesi ile açıklamıştır.

Tema : Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerinin mesleki bilgi ve yeterliliklerinin algısı

4.3. Kategori 3: Hakemlikte Tecrübe ve Kariyerin Önemi

Çizelge 4.3. Profesyonel futbolcuların hakemlerin tecrübe ve kariyerlerinin önemine ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Yeterli	f=3	<i>“Hakemlerimiz tecrübeli sonuçta üst klasmana çıkmak için alt liglerdeki maçları yönete yönete üst klamana geliyorlar.”(K7)</i> <i>“Onlarda birtakım sınavlardan geçiyorlar, yani klasman olarak super ligde maç yönetmek için, yani onlar için belirleyici bir seviye var.”(K9)</i>
Yeterli Değil	f=6	<i>“Hakemler kariyerli futbolcular karşısında eziliyorlar”(K5)</i> <i>(...) ikinci ve üçüncü ligi tamamlamadan süper lig maçlarına çıkıyorlar (...)”(K8)</i>

Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre, hakemlerin tecrübe ve kariyerleri ile ilgili olarak genel anlamda yeterli olmadıkları (f=6) belirtilirken bazı katılımcıların konuyla ilgili yeterli (f=3) şeklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

Katılımcı görüşlerine göre; hakemlerin tecrübe ve kariyerlerinin yetersiz olmasının sebebinin yeterli düzeyde deneyim elde etmemesinden kaynaklı olduğu görülmektedir. Bu durumu K6 ; *“(...)maç yönettikçe tecrübeli hale geliyorlar ama az önce dediğim gibi yani pozisyon yorumlamada futbolun içinden gelmedikleri için sıkıntılı süreçler yaşıyorlar.”* ifadesi ile açıklamıştır.

4.4. Kategori 4: Futbol Hakemlerinin Saha İçi Tutum ve Davranışlarının Profesyonel Futbolcular Tarafından Algılamaları

Çizelge 4.4. Futbol hakemlerinin saha içi tutum ve davranışlarının profesyonel futbolcular tarafından nasıl algılandığına ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Olumsuz	f=9	“.....11’e 11 oynanan bir oyun ve biz ona konsantre olmak zorundayız ve hakemin kötü kararları olduğunda da anlıyorsun, hakemle uğraşıyorsun, saha ile uğraşıyorsun ve futbolcunun performansı ister istemez düşüyor.”(K6) “.....öyle hakemler geliyor ego tavan, mesela konuşma tarzı “Hocam”, diyorsun, “konuşma lan!” diyor...” (K3) “”: (...)sana faul çalmaz oyundan düşürür seni.”(K5)

Tabloda yer alan bilgiler incelendiğinde, futbol hakemlerinin saha içi tutum ve davranışlarının profesyonel futbolcular tarafından nasıl algılandığına ilişkin görüşlerine bakıldığında katılımcıların tamamı (f=9) hakemlerin müsabaka anındaki tutum ve davranışlarından, olumsuz tavırlarından (yüksek ego, konuşma tarzı, otoriter tavır, yanlış karar, art niyet) etkilendiklerini belirttikleri görülmektedir.

Katılımcı K4, bu durumu (...) hakemlerin art niyetli olduğunu düşündüğün zaman, hakemle tartışmaya başlıyorsunuz. Zihinsel olarak oyundan kopuyorsun sadece onunla tartışma halindesin, bu tabii ki benim performansımı etkiliyor, bayağı etkiliyor yani” ifadesi ile açıklamıştır.

Tema: Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerini yönetsel davranış ve tutumları ile ilgili olarak algılamaları

4.5. Kategori 5: Profesyonel Futbolcular Tarafından Hakemlerin Etik Davranışlara Sahip Olma Algısı

Çizelge 4.5. Profesyonel futbolcular tarafından hakemlerin etik davranışlara sahip olmalarına ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Olumlu	f=3	“...Genelde o konuda hakemlerde sıkıntı olduğunu düşünmüyorum...”(K3) “Bizim ülkemiz çok fanatik... Hakemlerin takım tutmadığına inanıyorum”(K2) “Futbol hayatım boyunca etik olarak çok yanlış bir harekete rastlamadım” (K5)
Olumsuz	f=6	“(...) büyüklük taşıyorlar, egoları bazılarının çok fazla yüksek, sen a demeden sarı kart gösteriyor.”(K4) “(...) mesela soğuk tavırlılar, otoriter olmaya çalışan tavırları var bunları ben çok doğru bulmuyorum (...)”(K9) “(...) bazen öyle saygısızlıklar yanlış konuşmalar olabiliyor tabi ama ona da artık bir şey diyemiyorsun (...)”(K7)

Tabloda yer alan bilgiler incelendiğinde, profesyonel futbolda, futbol hakemlerinin etik davranışlara sahip olmalarına ilişkin futbolcuların görüşlerine göre hakem davranışlarının olumsuz (f=6) yönde algılandığı bunun yanı sıra bazı futbolcuların olumlu (f=3) yönde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

Katılımcı görüşlerine göre; hakem davranışlarının etik olarak olumsuz algılanmasında “büyüklük taslama”, “sert hitap şekli”, “sert vücut dili” ile ifade edilirken, olumlu algılayan katılımcıların “etik anlamda çok yanlış bir harekete rastlamadım” “hakemlerin takım tutmadığına inanıyorum” şeklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

Tema: Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerini yönetsel davranış ve tutumları ile ilgili olarak algılamaları

4.6. Kategori 6: Profesyonel Futbolcular Tarafından Hakemlerin Objektif ve Tarafsız Olma İlkelerine Olan Algıları

Çizelge 4.6. Profesyonel futbolcular tarafından hakemlerin objektif ve tarafsız olma ilkelerine ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Olumlu	f=2	<i>“Hakemlerin objektif olduğuna inanıyorum.”(K2)</i> <i>“Ben hakemlerin bazı hatalı kararlarda art niyetli olduğunu düşünmüyorum. İyi niyetliler”(K7)</i>
Olumsuz	f=7	<i>“...objektif olduklarını düşünmüyorum....”(K3)</i> <i>“...forma ağırlığı ya da isim, bunun etkisinde kalıp objektif karar verememek, işte bu oyuncuyu hakeme karşı saha içinde dolduruyor..”(K1)</i> <i>“...baskılardan çok etkileniyorlar...”(K4)</i>

Katılımcılara hakemlerin objektifliği (tarafsızlık) ile ilgili soru yöneltildiğinde elde edilen bulgulardan hakemlerin objektiflik ve tarafsız olma ilkesini olumsuz (f=7) algıladıkları görülmüştür. Katılımcıların *“forma ağırlığı, büyük takım, kayırma, baskı, dengeleme”* yönünde görüş ifade ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcıların, futbol hakemlerinin, objektiflik ve tarafsızlıklarına dair ifadeleriyle ilgili örnek verilecek olunursa, K3: *“.....objektif olduklarını düşünmüyorum....bir hatalı karar veriyorlar, düzeltmek için daha başka işler çıkarıyorlar....büyük takımlar lehine kararlar veriyorlar, bazen de kimin puana ihtiyacı varsa ona veriyorlar.”* K4: *“.....baskılardan çok etkileniyorlar....büyük takım, küçük takım ayrımı yapıyorlar, çok kötü niyetli olmasalar da yanlış kararlar verebiliyorlar, bu da doğal olarak maçın seyrini değiştiriyor.”* K5’in ifadelerine göre: *“(....) oynatmama üzerine düdük çalıyorlar....sahada risk almıyor, hemen düdük çalıyor, faul veriyor, dikkat et mesela, hakem bir penaltı verdikten sonra, hemen rakip takıma bir penaltı verme....hakemlerde insan sonuçta bazen bazı maçlarda çok etkilenebiliyorlar, bu etkilenmelerinin sonucunda yanlış düdükler çalabiliyorlar.....maça*

çıkan bir hakemin art niyetli düdüğü çalacağına ben inanmak istemiyorum ama bazı hakemler var yani deli ediyorlar bizi.” şeklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

Tema: Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerini yönetsel davranış ve tutumları ile ilgili olarak algılamaları

4.7. Kategori 7: Profesyonel Futbolcuların Futbol Hakemlerinin İletişim Becerilerini Algılaması

Çizelge 4.7. Profesyonel futbolcuların futbol hakemlerinin iletişim becerilerine ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Hakem Kaynaklı İletişim	f=5	<i>“...diyalogları futbolcularla iyi olan hakemlerin maçlarda daha az problem yaşadığını görüyorum”(K6)</i> <i>“...Hakemin konuşma tarzı daha çok geriyor...”(K3)</i>
Karşılıklı(Futbolcu-Hakem) İletişim	f=4	<i>“Oyuncu, hakemin vücut diline bakıyor, hakemi işte daha fazla zor durumda bırakabiliyoruz saha içinde. Onlar da bundan etkileniyor normal olarak bu tarz şeyler var bunların, bunun önüne geçmek çok zor.”(K1)</i> <i>“Futbolcunun hakeme yaklaşımı da önemli yani, belki futbolcu daha iyi yaklaşırsa hakeme doğru konuşması falan onun da iletişimi belki daha güzel olur.”(K2)</i>

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonunda futbolcuların hakem algılarında iletişim becerisinin önemli olduğu bulgulara yer almıştır. Bu anlamda iletişim becerisi hakem ve futbolcu kaynaklı olarak iki yönde olduğu ifade edilmiştir. Katılımcıların ifadelerine göre hakem kaynaklı ve çift taraflı (futbolcu – hakem) iletişim problemleri yaşadıkları belirlenmiştir.

Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerinin, iletişim becerilerini algısında, hakem merkezli sorunlar yaşadıkları bu sorunların da performanslarını etkilediği yönünde görüş

ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda, K7; “....iletişim bence çok önemli ve hakemlerin kendilerini geliştirmesi gereken şeylerin başında iletişim geliyor...” K3; “hakem kararları psikolojimizi etkiliyor, öyle hakemler geliyor mesela konuşma tarzı bir de işler kötü gidiyorsa yani o adamın konuşma tarzı daha çok geriyor daha çok sinirlendiriyor seni başka başka şeylere teşvik ediyor. Bu da etkiliyor yani performansını..” K5; “...Şu son dönemde bazı hakemlerin iletişimleri iyi, bazı hakemlerin çok kötüydü egoları yüksekti, bazı hakemlerin vücut dilleri kötüydü. Beden dili inanılmaz önemli, beden dilini kullanarak hiç konuşmadan küfür edebilirim....hakeme gidip itiraz ederken “ya hocam hakikaten öyle değil” dediğimde bana el hareketiyle vücut diliyle yapan hakem oldu mu daha çok sinirleniyorum ama bana “ben öyle gördüm” derse orada bitiyor. ”okey” diyorum. Çok basit ya çok basit” diyerek görüş bildirmişlerdir.

Tema : Profesyonel futbolculara göre, hakemleri etkileyen faktörler

4.8. Kategori 8: Futbol Endüstrisi ve Yan Alanların Etkisi

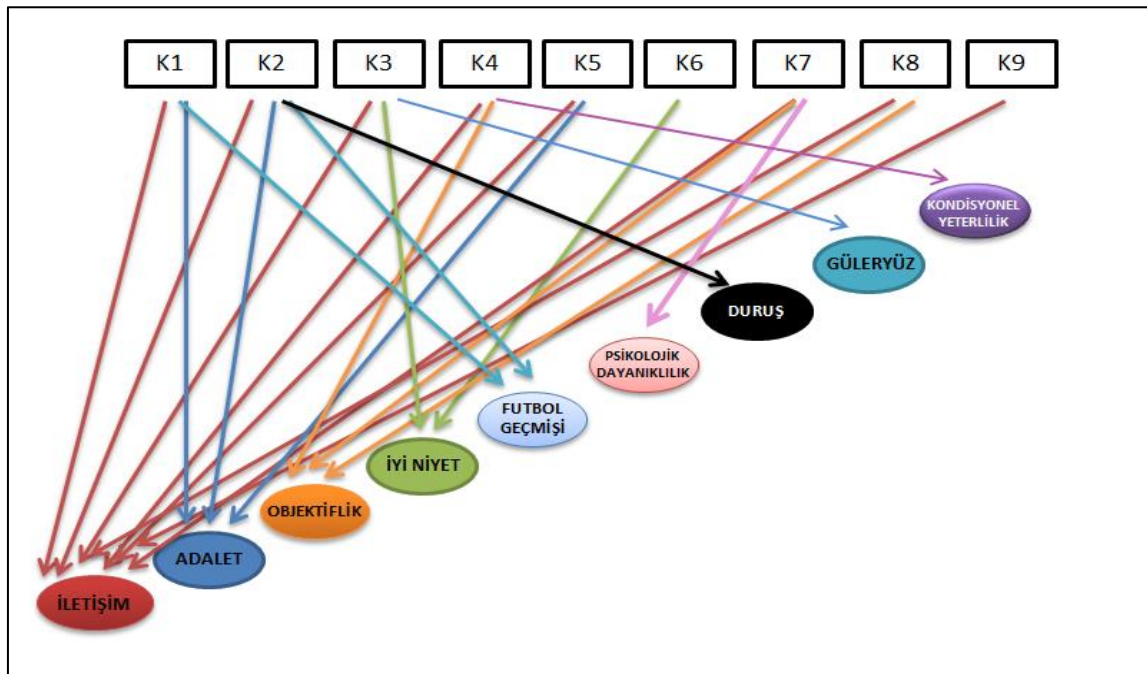
Çizelge 4.8. Profesyonel futbolcuların futbol endüstrisi ve yan alanların hakemler üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Etkilidir	f=3	“UEFA nezdinde FİFA nezdinde neyse bu bahis şirketlerinin etkilemesi, kurallar devamlı değişiyor ve bununda bir sebebi olması lazım.....”(K4) “...Futbol çok izlenen ve en çok para kazanılan spor, onun için her şey bunun içinde olduğundan şimdi hakemlerimizde bir baskı altında olabilir. Hakemler üzerinde bir etki oluyor...” (K2)
Etkili Değildir	f=6	“Ben etkisi olduğuna inanmıyorum. Kimse bu riski göze alamaz...”(K9) “Hakemlerle ilgili birebir yaşadığım futbol endüstrisinin etkili olduğu bir olay yaşamadım”(K3)

Futbol Endüstrisinin hakemlere yönelik etkisi araştırıldığında, katılımcılar genel anlamda futbol endüstrisinin hakemler üzerinde etkisi olmadığını (f=6) söylerken, geriye kalan katılımcılar ise (f=3) hakemlerin etkilenebileceği yönünde görüş bildirmişlerdir.

K2 ; “...Futbol çok izlenen ve en çok para kazanılan spor, onun için her şey bunun içinde olduğundan şimdi hakemlerimizde bir baskı altında olabilir. Hakemler üzerinde bir etki oluyor...” K9 ise; “Ben etkisi olduğuna inanmıyorum. Kimse bu riski göze alamaz...” ifadeleriyle görüş ifade ettikleri belirlenmiştir.

4.9. Kategori 9: Profesyonel Futbolculara Göre İyi Hakem Olma Özellikleri

Şekil 4.1. Profesyonel futbolcuların iyi hakem olma özelliklerine ilişkin görüşleri

Yapılan çalışmanın iyi hakem algısı temasında, katılımcıların iyi hakem olma özelliklerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, ilk sırayı iletişim (f=8) alırken onu, adalet (f=3) objektiflik (f=3), iyi niyet (f=2), futbol geçmişi (f=2), psikolojik dayanıklılık (f=1), duruş (f=1), güleryüz (f=1) ve kondisyonel yeterlilik (f=1) takip etmiştir.

Katılımcıların ifadelerine göre, K8; *“En önemli özellik, geri ilişkilerinin bir kere çok iyi olması lazım çok dikkatli olması lazım, oyunu çok iyi izlemesi lazım, fizik olarak çok iyi olması lazım diye düşünüyorum. Kararlarında net olması gerektiğini düşünüyorum.”* K6 ve K3 *“iyi niyet sahibi”* olmaları gerektiğini vurgularken, K7’nin ise; *“Öncelikle tabii ki objektif olması, iki tarafa da baskı altında kalmadan kendi uygun gördüğü kararı vermesi yani kimseden etkilenmemesi, ondan sonra da iletişim (...)”* diyerek görüş ifade ettikleri belirlenmiştir.

Tema : İyi hakem algısı

4.10. Kategori 10: Profesyonel Futbolculara Göre Hakemlere Olan Güven Algısı

Çizelge 4.9. Profesyonel futbolcuların hakemlere olan güven algısına ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Güvenilir	f=2	<i>“(...) hakemlere güvenmek zorundayız, ben şahsen güveniyorum,” (K9)</i>
Güvenilir Değildir	f=7	<i>“(...) güvenmeme gibi bir durum söz konusu olabiliyor. Sonuçta herkese her hakeme ya da her kişiye güvenemiyorsun,” (K7)</i>

Yapılan çalışmada katılımcıların genelinin farklı nedenlerden dolayı hakemleri güvenilir bulmadıkları (f=7) yönünde görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Katılımcıların ifadelerinde *“kayırmacılık, dış etkiler, baskı, güvenemiyorum, 4 büyüklere (GS, FB, BJK, TS) karşı daha toleranslılar”* şeklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

Hakemlerin güvenilirliği ile ilgili olarak katılımcı K6; *“(...) büyük takımlara karşı daha toleranslı oluyorlar. Türkiye’de en büyük problem çok yani onlarda bir insan algı operasyonları oluyor saha içinde bile anlık kararları değişebiliyor.”* K3; *“Ben hakemlerin hiç birinin, yani çoğunun art niyetli olduğunu düşünmüyorum ama yetersiz olduğunu ve sonuca çok etki ettiğine inanıyorum ve güvenmiyorum!”* Katılımcı K4 ifadelerine bakacak olursak: *“Hakemlerimizin dış etkenlerden etkilendiği için yani o maçı istemese de farklı durumu getiriyor. Bu da tabii ki güvenilirliğini yitiriyor mu? Çoğu zaman yitiriyor.”* K1; *“(...) hakemlere güvenmeliyiz, hepimiz aynı camiadayız, genelde güveniyorum ama stresli*

müsabakalarda bizim hakemlerimiz müsabakanın önemine göre farklı kararlar verebiliyorlar.” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tema: İyi hakem algısı

4.11. Kategori 11: Profesyonel Futbolculara Göre Futbolda Hakem Unsurunun Önemi

Çizelge 4.10. Profesyonel futbolcu lara göre futbolda hakem unsurunun önemine ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Önemli	f=8	<i>“(…) tabii ki hakemlik en üst sırada.”(K4)</i> <i>“(…) maç içindeki unsurları sıralayacağımız zaman hakemi bir numaraya yazabiliriz, çünkü direkt etki etme şansı var.”(K7)</i>
Önemli Değil	f=1	<i>“Bence hakem çok önemli bir yerde değildir”(K8)</i>

Yapılan çalışmada futbolun önemli unsurları sıralamaya koyulduğunda katılımcıların genel anlamda (f=8) futbolda en önemli unsurun hakem olduğu yönünde görüş ifade ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre K6; *“(…) birinci sırada hakem karar mercii”* derken diğer katılımcı K3; *“(…) birçok faktör var fakat hakem en üst sırada”* ifadesini kullanmıştır. Katılımcı K4; *“(…) tabii ki hakemlik en üst sırada.”* demiştir. K7 ise; *“(…) maç içindeki unsurları sıralayacağımız zaman hakemi bir numaraya yazabiliriz, çünkü direkt etki etme şansı var.”* yine benzer bir ifade ile K9; *“Hakemlik müessesesini en üst seviyeye koyarım çünkü hakemler yani karar belirleyici onlar maçların skorlarına etki ediyorlar.”* K5; *“(…)Hakem düdüğü çaldıktan sonra oyunun çok önemli bir noktasında. Düdüğü adalet elbette ki, her şeyin direkt net ortasında”* Bu bağlamda katılımcıların hakemi adalet dağıtan, adil olan ve futbolun en önemli parçası olarak gördükleri yönünde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

4.12. Kategori 12: Futbolda Teknoloji Kullanımı

Çizelge 4.11. Profesyonel futbolcuların futbolda teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Teknoloji Kullanımı Gerekli	f=6	“(…) şimdi bu kadar büyük bir sektörde, bu kadar uluslararası paraların büyük paraların döndüğü sektörde bu kadar kolay olmamalı diye düşünüyorum bazı şeyler, ben bu uygulamaya yüzde yüz katılıyorum.”(K9)
Teknoloji Kullanımı Gerekli Değil	f=3	” (...) video hakemlik bana pek olumlu gelmiyor, oyun çok duruyor, oyun soğuyor, gereksiz diye düşünüyorum..”(K8) “Futbolun doğasını öldürdüğünü ve oyunun akıcılığını, tempoyu düşürdüğünü söyleyebilirim”(K1)

Futbolda Teknoloji kullanımı ile ilgili katılımcıların geneli (f=6) futbolda teknoloji sistemlerinin yer alması gerekliliğini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar ise futbolun doğasının bozulacağı ve oyunun soğuyacağı (f=3) yönünde görüş bildirmişlerdir.

Katılımcılar müsabaka yönetimine klasik, gelenekçi bir yaklaşımla bakmakla beraber, bir o kadar da *müsabaka yönetiminde modernizasyona gidilmesinin doğal olduğu* yönünde görüş bildirmişlerdir. Bir grup futbolcu *futbolun doğasının bozulacağı ve bozulduğu* yönünde, diğer grup ise futbol endüstrisinin veya camıaların geleceklerinin tek bir hakeme bırakılmayacak kadar önemli olduğu yönünde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

Katılımcı bulgularına göre K8; ” (...) video hakemlik bana pek olumlu gelmiyor, oyun çok duruyor, oyun soğuyor, gereksiz diye düşünüyorum..” ifadelerine yer verirken bir diğer futbolcu K6; “(...) ben ona karşıyım (video hakemlik) aslında futbol hatalar oyunu, gördüğünü çalma, ya da o anki refleks o yüzden oyunu durdurup izleyip tekrar oyuna başlamak, gol sevincini kesmek, bana bunlar saçma geliyor biraz.” Katılımcı K3 teknoloji kullanımı ile ilgili olarak; “(...) futbol akıcı bir oyun, bence futbolu öldürür yani akışkanlığı gider.” derken K9 ise; “(...) şimdi bu kadar büyük bir sektörde, bu kadar uluslararası paraların büyük paraların döndüğü sektörde bu kadar kolay olmamalı diye düşünüyorum

bazı şeyler, ben bu uygulamaya yüzde yüz katılıyorum.” Benzer bir yaklaşımda K2; “(...) bence teknoloji kullanacaksın yani mecbursun, video hakem uygulamasına çoktan geçmemiz lazımdı” şeklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

Tema : İyi hakem algısı

4.13. Kategori 13: Futbolun İçinden Gelen Hakem (Elit Hakem Yetiştirme-Hakem Yetiştirme)

Çizelge 4.12. Profesyonel futbolcuların futbolun içinden gelen hakem- elit hakem yetiştirmeye ilişkin görüşleri

Cevap kategorileri	f	Örnek ifadeler
Futbolun İçinden Gelen Hakem	f=8	<i>” (...) bence futbolun içinden gelmesi çok büyük bir avantaj.” (K8)</i> <i>“(…) benim düşüncem futbol oynayan, futbolun içinde bunları yaşamış ve bu pozisyonda bunları bilebilen, anlayabilen o tarz insanların hakemlik yapması, bence futbolu daha da geliştiririz.”(K4)</i> <i>“futbolda hakemlik yapmak isteyen ve bizim üst düzey hakem çıkarmamız için ülke olarak bu insanların (hakem) kesinlikle futbolun içinden gelmesi gerekiyor.” (K9)</i>
Mevcut Hakem Yetiştirme Sistemi	f=1	<i>” hakemlikte ön şart olarak yetenek gerekli”(K2)</i>

Elde edilen bulgulara göre katılımcıların genel anlamda (f=8) hakemlerin *futbol kökenli olmalarının hakemlere avantaj sağlayacağı, futbolcunun müsabaka anındaki duygu durumunu futbolun içinden gelmiş bir bireyin anlayacağı* yönünde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

K6; *“...futbolun içinden geldiğinde, hakem problemini aşabiliriz diye düşünüyorum. En azından bir nebze pozisyonları daha iyi anlayabilirler diye düşünüyorum.”* K3; *“Futbolun içinden gelen insanların, futbolu yönetmesi yani ben daha başarılı olacağına inanıyorum yani çünkü oyuna hâkimsin, pozisyonları değerlendirmede de en büyük avantajı olur.*

Sonuçta sen bunların içinden geliyorsun, yaşamışsın, hangi pozisyon faullük hangisi kartlık, hangisi art niyetli, hangisi değil yani bunları çok daha kolay çözümleyebileceğine inanıyorum.” K7; “... futbol geçmişinin olması her konuda bir artıdır. Hocalıkta da artı, hakemlikte de artı, yönetici olacaksın onda bile artı, sonuçta o işin, mesleğin içinden geliyorsun...” yönünde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

5. TARTIŞMA

Türkiye futbol süper ligi oyuncularının hakem algılarının incelendiği bu çalışmada, profesyonel futbolcuların hakem algılarını ve hakemlere bakış açılarını ele alarak, mevcut görünümü, beraberinde futbol hakemlerinin etkinliğini, önemini ve güvenirliliğini göz önünde bulundurarak, değerlendirme amaçlanmaktadır. Dünyanın en çok ilgi gören etkinliklerinden olan futbolun saha içindeki yönetimi, futbol hakemleri tarafından yapılmaktadır. Hakem, spor organizasyonlarının sorumluları tarafından seçilen ve önceden belirlenen kurallar içerisinde yarışmaları yöneten, maçın galibini ve mağlubunu, alınan puanları, cezaları belirleyen kişidir (Yetim & Cengiz, 2010). Bu doğrultuda veriler analiz edilirken ülke hakemliğinin yeterliliği irdelenecektir.

Çalışmada yapılan görüşmeler bulgular halinde ayrı ayrı sunulmuştur. Sonrasında içerik analizi sonucu elde edilen veriler, hakemlerin mesleki kural bilgi yeterliliği, tecrübe, kariyer, meslek etiği, fiziksel uygunluğu, objektiflik, tarafsızlık, iletişim ve son olarak güven başlıkları altında ele alınmıştır.

Tema: Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerinin mesleki bilgi ve yeterliliklerinin algısı

5.1. Kategori 1: Profesyonel Futbolcuların, Hakemlerin Fiziksel Uygunluklarını Algılaması

Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerinin mesleki bilgi ve yeterlilikleri algısı temasında futbolcuların hakemlerin fiziksel uygunluk algılamaları ile ilgili günümüz hakemlerinin fit ve atletik bir görünüme sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda hakemlerin yılda en az iki defa fiziksel yeterlilik testine tabi tutuldukları göz önüne alındığında ortaya çıkan sonuç çalışmanın bulguları ile paralellik göstermektedir.

Günümüzde futbol oyun temposunun yükseldiği bir gerçektir. Hakemlerin saha içi yönetimlerinde bu tempoya ayak uydurabilme ve doğru kararlar verebilme adına fiziksel özelliklerini geliştirmesi gerekmektedir. Bu fiziksel özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz: Genel dayanıklılık, kuvvet, çeviklik, süratte devamlılık (Kızılet, 2013). Krustup ve Bangsbo'nun belirttiği gibi (2001), hakemin zindelik durumu maç boyunca kat ettiği yüksek tempolu mesafeleri tamamen etkilemektedir (Krustup & Bangsbo, 2001). Reilly

(1997)yaptığı çalışmasında hakemlerin müsabaka anında kat ettiği mesafenin futbolculara yakın oranlar olduğunu belirtmiştir (Reilly, 1997).

Hakemin zindelik durumu ne kadar iyiye oyun sırasındaki yüksek ve maksimum hızda koşuları da o kadar çok sayıda olur. Bunun yanı sıra atletik ve fit olma, özgüvenli bir duruş tecrübeli görünme, heyecanlı ve tedirgin olmama müsabaka anında sporcularla hakem arasında sıkça karşılaşılan bir durum olan çatışma halinde yardımcı olabilecek unsurlardır (Beşler, 2016). Sporcular kazanma adına bazı olumsuz davranışlar sergileyebilirler. Günümüz modern futbol anlayışında müsabakaların temposu ve beraberinde topun oyunda kalma süresinin artış gösterdiği, alanla ilgili birçok analizle desteklenmektedir. Bu açıdan hakemlerin fiziksel uygunlukları, pozisyona yakınlık, oyunu daha iyi sezme gibi etkenler, pozitif olarak etkileyeceği için, araştırmada çıkan sonuç, Türk futbolu adına istenilen ya da olumlu bir durumdur.

Hakemlerin saha içi yönetim anlayışı ile futbol kulüplerinin futbol anlayışı da bu duruma gösterilebilecek sebeplerden olabilir. Hakemlerin saha içi uygulamalarında risk almadan gelişen pozisyonları durdurmaları ve aşırı sertliğe izin verilebilen türden yönetim sergilemeleri gösterilebilir. Bir diğer etken olarak profesyonel oyuncu ve takımların karşı takımları oynatmama üzerine dayalı bir futbol anlayışı içerisinde olmaları gerekçe olarak sunulabilir. Bunun sonucu olarak gelinen noktada ise, seyir zevkinden uzak, gerilimi yüksek, marka değeri olamayan bir futbol olgusundan bahsedilebilir. Kuyucu (2014) çalışmasında *“Futbolun pazarlanmasında futbol seyrinin pazarlanması lokomotif rolü üstlenmektedir. Bu rolün temel sebebi, futbolun en önemli tüketicilerinin futbol seyircilerinin olmasıdır.”* ifadelerine yer vermiştir.

Günümüz modern futbol anlayışında seyir zevkini yukarı çekebilir ve izleyici kitlesini mutlu kılabilme adına oyunu güzelleştirebilerseniz, futbol ve futbolun oluşturduğu diğer alanlar için de katma değerler oluşabilir. Dolayısıyla futbolcu ve hakem bu anlamda eşgüdümlü olmak zorundadır.

Tema : Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerinin mesleki bilgi ve yeterliliklerinin algısı

5.2. Kategori 2: Profesyonel Futbolcuların, Hakemlerin Teorik, Uygulama, Bilgi ve Beceri Düzeylerini Algısı

Profesyonel futbolcuların, hakemlerin teorik, uygulama, bilgi ve beceri düzeylerini algısı temasında, futbol hakemlerinin bilgi ve teorik açıdan genel olarak yeterli görüldüğü, ancak uygulama kısmında yetersiz kaldıkları ifade edilmiştir. Bu sonuca ilişkin olarak, futboldan gelmedikleri ve yorum farklılıkları gibi unsurların baskın olduğu belirlenmiştir. Bir meslek grubunda profesyonellik olunca beklentiler bu anlamda artmaktadır. Futbolda gelinen bu noktada tartışılan ve hakkında en çok konuşulan ise hakemlerdir. Bu anlamda hakemlerin yeterli donanımına ve beceriye sahip olması gerekmektedir. Spor müsabakalarında iyi bir hakem yönetimi göstermek için, spor branşına özel olan kuralları tam ve mükemmel bir şekilde anlamak birincil hedeftir. Kural bilgisi, oyunun esaslarını uygulamada hakemlere rehber olarak hizmet eder. Katılımcıların bu temada futbol hakemlerinin mesleki bilgi ve kural bilgisi hakkındaki görüşlerini baz alarak, ortaya konan mevcut durumdan ziyade uygulamaya yönelik olduğu söz konusudur. Buna gerekçe olarak teorik uygulamayla, pratik uygulamaların örtüşmediği, beraberinde hakemlerin müsabaka esnasındaki pozisyonları farklı değerlendirmeleri, standart bir yönetim anlayışında bulunulmadığından dolayı, katılımcı grubu bu yönde olumsuz düşünmeye sevk etmiş olabilir. Bunun sonucu olarak katılımcıların büyük çoğunluğu, hakemlerin meslek kural bilgilerinden daha çok, kuralları yorumlamayla ilgili sorun olduğunu işaret etmektedirler. Bu noktadan hareketle, 1990 yılından itibaren FIFA ve IFAB bu konu üzerinde çalışarak çeşitli adımlar atmışlardır. Uzmanlaşmış yardımcı hakemlik, hakemlerin daha iyi şekilde eğitimi, dördüncü hakemin resmi başlangıcı ve sinyalli bayrak bunlardan bazılarıdır. 1995 yılında kural 5'e önemli bir ekleme yapılarak oyun alanındaki kararların herhangi bir sonucunun kanuni sorumluluğundan hakemleri korumuşlardır. Bu nedenle futbol oyununun insanların oyunu olduğu, insanlar tarafından oynandığı, insanlar tarafından yönetildiği ve daima da öyle olacağı defalarca vurgulanarak söylenmiştir (Orta & Söğütçü, 2004) .

Tema : Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerinin mesleki bilgi ve yeterliliklerinin algısı

5.3. Kategori 3: Hakemlikte Tecrübe ve Kariyerin Önemi

Bu temada katılımcıların bir kısmı hakemlik sürecine atıf yaparak, tecrübe ve kariyerlerinin yeterli olduğunu ifade etmiş, katılımcıların bir kısmı ise tecrübelerini yeterli bulmakla birlikte futbolcu kariyerlerinin yetersiz olduğuna vurgu yaparak, yetersizliklerinin önemli bir kısmının futbolcu geçmişinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca kategori 13 elit hakem yetiştirme (*futbolun içinden gelme*) ön koşul olmalı, kategori 9 iyi hakem olma özellikleri arasında futbolcu geçmişi olmasının ifade edilmesi futbolcuların hakeme yönelik algılarında eski futbolcu olmasının önemli bir yer tuttuğu ortaya çıkmıştır.

İlgili literatüre bakıldığında yapılan araştırmalarda farklı branşlarda da sporcuların hakemin sporculuk kariyerine önem verdikleri belirlenmiştir. Örneğin, Gürpınar ve Güven çalışmalarında lisanslı sporculuk yapmış olan hakemlere karşı yapılan sportmenlik dışı davranışların azaldığı ve de “*yapılan davranışın türüne göre*” lisanslı sporculuk yapan hakemlerin maçında daha az saygısızlık davranışlarının olduğuna (Gürpınar & Güven, 2011). Harley ve ark. ise hakemlikte yaşın artması ile beraber deneyiminde arttığı ve üst düzeye ulaşıldığına yer vermişlerdir. Futbol oyuncularının aksine, bir futbol hakeminin kariyerindeki gelişmenin yaşın ilerlemesiyle kuvvetli bir ilişkisi vardır (Harley, Tozer, & Doust, 2002). Gerçekte yetenekli futbol hakemleri bir yarışmacı düzeyinden daha üstteki düzeye geçişi onların temel mesleki becerileri ile ilişkili olarak ilerler. Belirtilen olgun yaş onların lig düzeylerine bağlı olarak sırasıyla değişiklik göstermektedir. Başarılı hakemlik için deneyim temel bir ön gereklilik olduğu varsayılmaktadır. Alanda yapılan diğer çalışmalarda hakemlerin mesleki anlamda olgunluk evresinin ilerleyen dönemlerde gerçekleştiği yönündedir bu durum temayı oluşturan bulguları destekler mahiyettedir (Castagna, Abt, & D'ottavio, 2004).

Katılımcıların hemen hemen hepsi, elit ülke hakemlerinin yurtiçi ve yurtdışı performanslarında farklılık olduğunun altını çizerek, hakemlerin yurtdışında göstermiş oldukları yüksek performansı yurtiçinde gösteremedikleri bilgisini sunmuşlardır. Bu durumu, ülke futbolunda oluşmuş baskıcı futbol karakteri ile açıklamak mümkün olabilir.

Hughes'a (2001) göre de hakemlerin hakemlik tecrübesiyle, davranış algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Gürpınar & Güven, 2011). Tecrübesiz hakemlerin ise maçlarda sadece maçı yönetmeye ve hata yapmamaya odaklandıkları için saha içinde gelişen olayları tam olarak algılayamadıkları söylenebilir. Oluşan temada yapılan içerik analizini, konuyla ilgili alan yazıları destekler mahiyettedir.

Bulgularda katılımcı gurubu, hakemlikte tecrübe ve kariyerin önemini işaret ederek, hakemlikte futbolun içinden gelen bireylerin, başarılı olma ihtimalinin daha yüksek olabileceği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durum alandan gelen hakemlerin daha tecrübeli olacağı ve beraberinde oyuncunun yaşadığı atmosferi, hakeminde geçmişteki sporculuk hayatında yaşadığını varsayarak, saha içi yönetimlerinin daha iyi olacağının beklentisi olabilir. Beraberinde oyuncunun saha içerisindeki duygusal durumunun alandan gelen hakemlerin anlayacağı yönündedir. Sporcu grubunun böyle bir beklenti içerisinde olması hakemlerin sporculuk hayatındaki edinilmiş tecrübelerinden, empati yaparak futbolcuların saha içerisindeki davranışlarını iyi niyetle yorumlayacağının algısı olarak yorumlanabilir.

TFF'nin yeni uygulamaya koyduğu '*elit hakem*' pratiği, ülke hakemliğine yönelik profesyonel bir yaklaşım olduğunun göstergesi olarak varsayılabilir. Ancak sürekli tartışmaya neden olan bu yapının, gerekli altyapıya sahip olmadığı düşüncesi ortaya atılabilir. Katılımcıların bu temada, hakemlerin deneyimli ve futbolun içinden gelmesi zorunluluğunu savunmalarının açıklaması olarak, kendileri ile aynı mesleği yapmış bireylerle daha rahat iletişim kurabileceği düşüncesi olabilir. Mevcut durumda görev alan hakemlerin meslekleri incelendiğinde, çok çeşitlilik gösterdiği sonucuna varılmıştır, bu durum sporcuların istekleriyle ters orantılıdır. Hakemlerin tecrübe ve kariyerleri ile ilgili endişe taşıdıkları algılanmaktadır. Sonuç olarak, bu temada hakemlerin kariyer ve tecrübe eksikliğine dikkat çekilmiştir. Avrupa'da 6. Büyük lig olan Türkiye Futbol Süper Ligi hakemlerinin tecrübe ve kariyerlerinin beklentilerin altında olduğu düşünülebilir.

Tema :Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerini yönetsel davranış ve tutumları ile ilgili olarak algıları

5.4. Kategori 4: Futbol Hakemlerinin Saha İçi Tutum ve Davranışlarının Profesyonel Futbolcular Tarafından Algıları

Hakemlerin saha içi tutum ve davranışlarının yansımaları incelendiğinde katılımcıların hakemin davranış türüne göre olumlu ya da olumsuz yönde etkilendikleri söylenebilir. Araştırmada futbolcuların, hakemlerinin saha içi tutum ve davranışlarından hareketle daha çok olumsuz yönde etkilendikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre futbolcuların hakemden algıladıkları olumsuz tutumlar olarak, *yüksek ego, konuşma- iletişim tarzı ve aşırı otoriter tavır* ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte psikoloji disiplini içinde insanın olumsuz olana/ kötü olana odaklanma özelliğinin olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla saha içi tutum ve davranış kategorisinde, katılımcıların olumsuz davranışlara yönelik vurgu yapmaları beklenen bir durumdur. Hakem sporcu ilişkisi içerisinde oluşan çatışma ortamının, müsabaka anında gerginliğe sebebiyet verebileceği düşünülerek sporcunun performansını olumsuz yönde etkileyeceği söylenebilir. Katılımcıların genel anlamda hakemlerin olumsuz tutum ve davranışlarından etkilenme durumlarını, müsabaka performanslarına etkide bulunacağını varsayarak, bulgulardaki analizlerin sonucunun hakem aleyhine olması doğal bir durumdur denilebilir.

Ayrıca katılımcılar, hakemlerin davranışlarının müsabaka anında motivasyonlarını etkilediklerini, agresifleştiklerini ortaya koymuşlardır. Yapılan nitel bir çalışmada Cunningham vd.(2018) hakemlerin prosedürel ve etkileşimli gösterimlerinin oyuncuların tutum ve davranışları üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu belirtmiştir (Cunningham, Simmons, & Mascarenhas, 2018). Oyuncular ve hakemler arasındaki etkileşimler, oyunun bağlamsal ve teknik yönleriyle ilgili beklenti, davranış ve tutumlardaki uyuma katkıda bulunur (Dosseville, Laborde, & Bernier, 2014). Hakemlerin göz teması, duruş, el / vücut hareketleri ve kural açıklamaları yapma gibi karar iletişim davranışları, hakem kararlarının kabulünü etkileyebilirken aynı zamanda hakem algısında belirleyici rolü olabilir (Cunningham, Simmons, & Mascarenhas, 2018). Hakemler oyuncular ile iyi bir iletişim kurmaya çalışmalıdırlar. Kurulacak etkili iletişim uyumu getirecektir. Ama mevcut durumda bu uyumdan pek bahsedilemez. Hakemlerin saha içindeki tutum ve davranışları,

müsabakalarının önüne geçme arzuları ve popüler olma istekleri gibi nedenler olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Araştırmanın analizlerine göre katılımcıların müsabaka iklimini etkileyen hakemlerin tutum ve davranışları sporcu performansını etkileyen faktörlerdendir. Katılımcıların moral motivasyonunun yanı sıra kaygı düzeylerine etken faktörlerden olduğu söylenebilir. Müsabaka esnasında hakemlerin tutum ve davranışları sporcunun bütün bu iletişim davranışları içerisinde sebep sonuç ilişkisine bağlı olarak ortaya çıktığı varsayılır. Katılımcı K3 özellikle vurguladığı “...öyle hakemler geliyor ego tavan, mesela konuşma tarzı, birde yani işler kötü gidiyorsa yani o adamın (hakem) konuşma tarzı daha çok geriyor, daha çok sinirlendiriyor. Seni başka şeylere teşvik ediyor. Bu da etkiliyor yani performansını.” ifadelerinden anlaşılacağı üzere hakemlerin tutum ve davranışları oyuncuların performanslarını etkilemektedir. Yani müsabaka anında hakemlerin yaklaşımlarının ve davranışlarının oyuncu grubu tarafından ne denli önem arz ettiği ortadadır. Bu anlamda iletişimin verici kaynağı olarak hakemin olumsuz tutum ve davranışları, adaletsiz, tutarsız, hoşgörüsüz yaklaşımı sporcu gurubunu sinirlendirmekte ve kabul görmemektedir.

Bu kategoride elde edilen bir başka veriye göre müsabaka yönetiminde hakemlerden denge, tutarlılık, saygı görmek istedikleri yönünde görüş beyan etmişlerdir.

Tema : Profesyonel futbolcular tarafından hakemlerin etik davranışlara sahip olma algısı

5.5. Kategori 5: Profesyonel Futbolcuların, Futbol Hakemlerini Yönetmelik Davranış ve Tutumları İle İlgili Olarak Algıları

Hakemlik mesleği ilgili etik davranışlarına ilişkin olarak bu temada, katılımcıların önemli bir kısmının hakemlerin yönetmelik davranış ve tutumlarını olumsuz yönde algıladığı, bir kısmının ise olumlu tutum içinde olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların, hakemlerin benmerkezci, aşırı otoriter ve büyüklenmeci bir tutum sergilemesini etik bulmadığı görülmektedir. Spor olgusunun, içinde yapıldığı topluma bağlı ve ondan beslenen bir süreç (Talimciler, 2006) olduğu dikkate alındığında genel kültürün bir yansıması olarak Türkiye’deki futbol kültüründe de yukarıda ifade edilen davranışların yerine dürüstlük, saygı ve adalet gibi ilkeleri müsabakada devam ettirebilmenin, oyuncu açısından oldukça önem arz ettiği söylenebilir. Dolayısıyla karar verme konumunda olan

otoritelere saygı oluşmasının temeli adalet anlayışından geçmektedir. Bu durumu Ekmekçi (2011), müsabaka anında futbolcu gurubu hakemlerden “*Ne görüyorsan, onu çal*” anlayışındadır. Bu deyimdeki çıkarım esasında “adil ol, dürüst ol” şeklinde ifade etmektedir.

Durak’ın (2011) da belirttiği gibi, sportif kültürün ve sportif erdemin yok sayılması, etik değerlerden uzaklaşılmasını beraberinde getirmektedir. Bu durumdan hareketle, TFF süper liginde görev alan hakemlerin profesyonel olduğu dikkate alındığında, profesyonelliğin de ciddi bir anlayış ve sorumluluk gerektirdiği söylenebilir.

Günümüz spor kültüründe diğer bir durum ise özellikle yönetici, antrenör ve futbolcuların mevcut durumu veya kötü müsabaka sonuçlarını sadece hakemlere yükleyerek kendi sorumluluklarından kaçma refleksi göstermeleridir. Öyle ki kaybeden takımın antrenör ve yöneticilerinin ilk açıklamalarının doğru ya da yanlış hakemler üzerinden olması bu davranışı destekler niteliktedir. Bununla birlikte hakemlerin hatalı karar vermesi futbol müsabakalarının bir parçasıdır. Ancak gelişen teknolojiler (örn: VAR teknolojisi, ofsayt çizgisi vb.) gibi müsabaka anındaki tartışmalı pozisyonların, görsel analiz ve denetim sistemleri tercih edilmeden karara bağlanması ile birlikte farklı hakem yorumlamaları ve uygulamaları da bazı tepkileri de haklı kılmaktadır. Oysa günümüz saha içi uygulamalarındaki yeni teknoloji uygulamalarının kullanılmasının amacı hakem hatalarının en aza inmesi ve farklı yorumların azalması yönündedir. Dolayısıyla katılımcıların bu gelişmeler ışığında hakemlerden beklentisi daha adil olmalarıdır. Profesyonel yapının içerisinde yer alan profesyonel hakemlik müessesinden bu bağlamda beklenen, daha sağduyulu, gerçeklerle yüzleşebilen, futbolun bileşenlerinin oluşturduğu baskıyı kırabilecek karakterde ve yetenekte hakemler olması yönündedir. Çünkü her iki tarafta (futbolcu ve hakem) futboldan önemli maddi kazanç sağlamaktadırlar. Böylece futbolcuların hakemin bariz hatalarından dolayı, kendi maddi kazancının (maç başı, toplam puan üzerinden primler gibi) kaybı emeğinin zayı olması gibi duygulardan hareketle saha içi ve saha dışında çok şiddetli tartışmalara girebileceği söylenebilir. Bununla birlikte, sporcular da sadece kazanmak adına fair play ruhuna sığmayan davranışlarda bulunabilirler. Öyle ki futbolu yöneten kurumlar (FIFA, UEFA) bu duruma karşı fair play anlayışını merkeze alan birçok kampanya da yürütmektedirler. Buradan hareketle futbol yapısı daha köklü ve demokratik anlayışın daha gelişmiş olduğu ülkelerde, izleyicilerde saha içerisinde fair play dışı hareketleri protesto etmektedirler. Bu tür davranışların hakemin işini kolaylaştırdığı söylenebilir. Nitekim üst düzey liglerde örneğin İngiltere Premier liginde müsabaka anında

hakem kararlarına yönelik çok fazla itirazın olmaması ve müsabaka sonunda da hakem kararlarının kamuoyunda çok fazla tartışılmaması gözlemlenebilir.

Tema: Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerini yönetsel davranış ve tutumları ile ilgili olarak algıları

5.6. Kategori 6: Profesyonel Futbolcular Tarafından Hakemlerin Objektif ve Tarafsız Olma İlkelerine Olan Algıları

Oluşan bu temada katılımcıların hakemlerin hatalı kararlarını futbolun doğasından kaynaklı bir durum olarak görerek, art niyetli karar vermediklerine inandıkları tespit edilmekle birlikte önemli bir kısmının ise hakemlerin objektif ve tarafsız olma ilkelerine genelde bağlı kalmadıklarını beyan ettikleri görülmüştür. Katılımcılara göre hakem kararlarındaki taraflı davranışların nedeni olarak büyük takım lehine yönetim sergilenme, seyirci ve medya baskısından etkilenme, kariyerli futbolcu, hatayı hatayla düzeltme anlayışı olarak ortaya çıkmıştır. Alan yazında Beşler'in futbol kulübü yöneticilerinin antrenörlerinin ve futbolcuların futbol hakemlerinin saha içi yönetimine ilişkin görüşlerini incelediği araştırmasında katılımcıların büyük bir çoğunluğu, hakemlerin “*Büyük Takımdan Etkilenme*”, “*Futbolcudan Etkilenme*” sonucuna ulaşmıştır (Beşler, 2016). Çimen (2007) bir çalışmada, “*Hakem, yüksek derecede dürüst ve önceden koşullanmama düşüncesine sahip, objektif bir yapıya sahip olmalıdır*” ifadesiyle hakem kişiliğine atıfta bulunmuştur. Yine konuyu destekler mahiyette Kvasoğlu'nun kayırmacılık temelli ilişkilerin futboldaki görünümü konulu nitel çalışmada ‘*dört büyükler*’ odaklı kayırmacılık tutumu ortaya konmuştur (Kvasoğlu, 2017). Albay, Taşmektepligil ve ark.(2005) Türkiye liglerindeki şike olgusunun incelenmesi konulu bir araştırmalarında futbolcuların, “*Hakemlerin taraflı tutum*” sergiledikleri görüşü çalışmanın bulgularında ilk sırada yer almıştır (Albay, Taşmektepligil, Ağaoğlu, & Ağaoğlu, 2005). Yapılan çalışmalar bulguları destekler düzeydedir. Katılımcıları hakemlerin objektiflik ve tarafsız ilkelerini olumsuz yönde algılamalarının gerekçesi olarak ortaya koydukları nedenler, ülke futbolunda yaratılan dört büyükler hegemonyası ve bunun uzantıları gösterilebilir. Bu durumun sadece ülke futbolunda gözlemlendiğini söylemek pek doğru bir yaklaşım olmayabilir. Dünyanın her futbol ülkesinde bu ve buna benzer durumları gözlemlemek mümkün olabilmektedir. Futbolun oluşturduğu endüstri ve kurumların, ekonomik güç, sayısal fazlalık, siyasi üstünlük, taraftarı fazla olan yapıyı desteklediği söylenebilir. Yapılan çalışmada ki

bulgulara büyük takım vurgusunun ortaya çıkmasının bir diğer sebebi olarak da katılımcıların çoğunluğunun TFF Süper Liginde yer alan Anadolu takım kadrolarında yer almasına bağlanabilir.

Bu temadaki diğer bir bulgu ise hakemlerin kararlarında “*oyunu dengelemek*” adına tutarsız karar vermeleri görüşüdür. Bu tutarsız hakem davranışlarının sebebi olarak riske girmek istemeyen bir hakem anlayışı ve beraberinde müsabaka anında hakemin yaptığı hatayı telafi etme düşüncesi olabilir. Öyle ki bu durumu, Weinberg ve Richardson; iyi bir hakemin özellikleri çalışmasında eğer bir hakem müsabaka esnasında bir pozisyonda vermediği bir faulü aynı durumda bir başka pozisyonda veriyorsa, oyuncular buna anlam veremezler. Bu durum genellikle kaygı, hayal kırıklığı, öfke ve son olarak negatif fiziksel davranışlara neden olabilir şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca tutarlılık ile ilgili en büyük tehlikelerden birisi hakemlerin hatalı kararlarını bir başka hatalı vereceği kararla düzeltme eğiliminden kaynaklandığını vurgulamıştır (Ekmekçi, 2011). Tutarsız müsabaka yönetimi, oyuncuları agresifleştirip, oyuncu grubunun hakemle problem yaşamasına neden olabilir. Oysa hakemlerden beklenen büyük veya küçük takım ayırmadan değerlendirme kriterlerini bütün müsabaka boyunca devam ettirmesi yönündedir.

Gelinen bu noktada, alan yazınlarında desteklenen ve eldeki bulgulardan varılabilecek sonuç, sporcuların mevcut hakem algılarının, objektiflik ve tarafsızlık ilkeleriyle bağdaşmadığı yönündedir. Negatif yönde oluşan bu algının birçok gerekçesi olabilir. Ancak günümüz futbol olgusunda negatif seyreden bu algıyı pozitif bir bakış açısına getirmek oldukça güç görünmektedir. Bu bağlamda katılımcıları endişelendiren bu durumun, müsabaka yönetimlerini güçleştireceğini beraberinde sorunu kronikleştireceğini görmek mümkün olabilir.

Tema: Profesyonel futbolcuların, futbol hakemlerini yönetsel davranış ve tutumları ile ilgili olarak algıları

5.7. Kategori 7: Profesyonel Futbolcuların Futbol Hakemlerinin İletişim Becerilerini Algılaması

Bu temada, katılımcıların futbolcu-hakem iletişimine ilişkin olarak vücut dili ve konuşma tarzının etkisini belirterek, iletişim becerisinde yaşanan sorunları da hakem ve futbolcudan kaynaklı olarak iki yönlü belirtmişlerdir. Beraberinde iletişim becerisi hakem ve futbolcu

kaynaklı problemler olarak iki yönlü algılanmıştır. Bu durumu katılımcılar ‘*hakemin konuşma tarzı daha çok geriyor*’, ‘*futbolcu hakeme daha iyi yaklaşırsa, hakemin iletişimi de daha güzel olur*’ şeklinde ifade etmişlerdir. Yine yapılan analizler sonucunda futbolda hakemlerin iletişim becerilerinin istenilen düzeyde olmadığı sonucuna varılmıştır. Buna ilişkin olarak katılımcılar, hakemlerin iletişim becerilerini geliştirmesi gerektiğini vurgulamışlar, saha içindeki atmosfere göre iletişim sürecinde farklı tarzlar sergilemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin müsabaka içerisinde sporcunun aleyhine bir gidişat söz konusu ise, insan doğası gereği sporcu daha hassas ve tepki vermeye müsait olabilir. Böyle bir durum olabileceği göz önünde bulundurularak hakemlerden daha sakin tavırlar sergilemeleri beklenebilir. Günümüz dünyasında her meslek gurubu için oldukça önem arz eden iletişim becerisi, spor dünyasında da oldukça önemli bir durum kazanmıştır. İletişimin sebep-sonuç kavramsallaştırması (veya aktarım modeli; Shannon ve Weaver, 1949) nihayetinde iletişimi daha karmaşık bir ilişkisel ve etkileşimli süreçten ayırır, bu nedenle oyuncunun iletişim sürecine ortak bir etkileşimci olarak katılımını ihmal eder. Oyuncular ve hakemler arasındaki etkileşimler, oyunun bağlamsal ve teknik yönleriyle ilgili beklenti, davranış ve tutumlardaki uyuma katkıda bulunur (Lievre, Boyer, Terfous, Coutarel, & Lievre, 2015).

Katılımcılar devam eden futbol hayatlarından dolayı bazen üstü örtük, bazen ise açıkça hakemlerin iletişim becerileri hakkında ifadelerde bulunmuşlardır. Katılımcıların çoğu, ‘*hakemlerin egoları çok yüksek*’ ifadesiyle sağlıklı iletişim kuramadıklarını açıkça vurgulamışlardır. Oysaki müsabaka için hem hakem hem de oyuncu gerekir, biri diğerinin varoluş sebebi olmasına rağmen uygulamada sorun yaşandığı söylenebilir. Profesyonel bir ortamda futbolcular ve hakemlerin müsabaka anında egolarını yok saymaları gerekmektedir. Çünkü her iki tarafta futboldan kazanç elde etmektedir. Ancak, ilgili literatürde hakem perspektifinden yapılan çalışmalarda futbol hakemlerinin iletişim becerileri ile özgüvenleri arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu, futbol hakemlerinin iletişim becerileri arttıkça özgüvenlerinin yükseldiği, aynı şekilde özgüvenleri arttıkça iletişim becerilerinin de arttığını bulunmuştur (Aksoy,2015).

Sonuç olarak katılımcılar hakemlerin iletişim becerilerini oldukça önemsediklerini ve bunun kendileri için son derece önemli olduğunu ortaya koymuşlardır. Çalışmada elde edilen bulguları destekler durumda olan alan yazında yapılan nitel bir çalışmada Beşler, sporcuların hakemlerle iletişimlerinin negatif yönde olduğu bulgusuna ulaşmıştır (Beşler, 2016). Alanda

yapılan bir diğ er çalışmada   zdayı ve Uğurlu (2015)  alışmalarında hakemlerin iletişim beceri düzeylerinin hakemlerin bulundukları klasman durumuna göre farklılık gösterdiğini, Ulusal hakemlerin iletişim beceri ortalamasının, bölgesel lig hakemlerinden anlamlı derecede düşük bulmuşlardır. Yine aynı çalışmada ileri yaştaki hakemlerin genç hakemlere oranla iletişim beceri ortalamaları daha anlamlı bulunmuştur (  zdayı & Uğurlu, 2015). Alanda yapılan bu çalışmalar eldeki bulgu ve analizleri destekler mahiyettedir.

Hakemlerin yönetsel anlamda en önemli yetisi olması gereken iletişim becerisinin, katılımcılar tarafından olumsuz yönde algılanmasının getireceği birtakım sorunlar kaçınılmazdır. Beraberinde katılımcılar müsabaka atmosferindeki oluşan bu tartışma ortamını kabul ederek, ülke hakemlerinin sesli ve ya sessiz iletişim becerilerinin kendilerini çok etkilediklerini ifade etmişlerdir. Yine katılımcılar futbol ortamındaki tartışma ortamının hakem kaynaklı olduğunu önemle vurgulayarak bu anlamda hakemlerden etkili iletişim becerisi ve pozitif bir yaklaşım beklemektedirler. Genel itibari ile bütün katılımcıların iletişim becerisini ifade etmeleri, futbolcuların iyi hakem algısında önemli bir yere sahip olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Katılımcıların, profesyonel bir ortamda hakemler tarafından saygı görmek istedikleri tespit edilmiştir. Günümüz  lke futbolunun resmine bakıldığında sporcu-hakem diyalogunda bu saygıdan bahsetmek bazen mümkün görünmemektedir. Oysaki katılımcılar hakemlerin kendileri ile doğru iletişim kurduklarında, hakem hatalarını olumlu karşılayabileceklerini beyan etmişlerdir, bu durum oldukça dikkat çekicidir. Profesyonel bir yapının içerisinde katılımcıların böyle düşünmeleri iletişime verdikleri önemi gösteriyor olabilir. İletişim becerileri geliştirilebilen türden becerilerdir. Bu anlamda her iki kaynağında yani futbolcu-hakem ikilisinin gelişim göstermesi beklenebilir. Hakemler oyunculara nezaket ve saygı göstererek iletişim kurabilirler. Ama günümüz futbolunda karşılıklı olumlu diyalog ve işbirliği pek mümkün görünmemektedir. Saha içerisindeki gergin ortam seyircilere, yöneticilere, antrenörlere sirayet etmektedir. Futbolun güzelliği, fair play ruhundan uzaklaşmakta işleri içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Sonrasında seyir zevkinden uzak, güvenli olmayan statlar oluşmakta, bu durum müsabaka izleme oranlarını ve futbol kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Aynı konu üzerinde katılımcılardan bazıları, hakemlerle olan iletişim sorunlarının aynı zamanda sporcu kaynaklı olduğu bulgularını sunmuşlardır. Geline bu noktada iletişimle

ilgili problemlerin sadece hakem kökenli olmadığı belirtilebilir. Ülke sporunda dolaşıma sokulmuş, baskıcı futbol kültüründeki edinim, kazanmak adına futbolcuların sıklıkla başvurdukları bir uygulamadır denilebilir. Günümüz futbolunda bu ve buna benzer durumlara sıklıkla karşılaşmak olasıdır. Futbolcuların hakemi baskı altına alma, etkilemeye çalışma türünden davranışlar, esasında hakemlerle olabilecek sağlıklı iletişimi sekteye uğrattığı söylenebilir. Aynı zamanda diyalojik etkileşimin yetersizliğinden bahsetmek mümkündür. Ülkemizde spor kültüründe ve özellikle futbol kültüründe hakem kararlarına itiraz, hakemlerle sağlıklı diyalog kuramamak, iletişim eksikliği gibi sorunlar büyümekte, ortaya zor ve üstesinden gelinemeyecek türden bir durum sergilemektedir. Oysa ekonomik değeri TFF liginden kat ve kat daha yüksek dünya takımları hüviyetine bürünmüş, sermaye takımlarının bulunduğu liglerde bu tür hadiseler daha az rastlanmakta olduğu gözlemlenebilir. Esasında, ülkemizdeki futbol müsabakalarındaki iletişim eksikliğinin tek taraflı olmadığı her iki tarafın da sağlıklı iletişim kuramadıkları söylenebilir.

Tema: Profesyonel futbolculara göre, hakemleri etkileyen faktörler

5.8. Kategori 8: Futbol Endüstrisi ve Yan Alanların Etkisi

Bu temada, futbolda hakemlerin futbolun oluşturduğu diğer alanlardan etkilenme (bahis firmaları, küresel spor ürünleri markaları, medya, vs.) düzeylerinde farklı görüşler tespit edilmiştir. Katılımcılar genel anlamda hakemlerin, bahis firmaları ve spor ürünleri markaları gibi yan alanlardan pek etkilenmedikleri yönünde durum bildirmişlerdir. Ancak bir kısım katılımcılar bu görüşlerin aksine söylemlerde bulunarak küreselleşen spor endüstrisinde futbolun buna paralel olarak önemli bir pay sahibi olduğunu ve oluşan diğer ticari kurumların futbolun ve hakemlerin üzerine baskı unsuru olabileceğini üstü kapalı olarak savunmuşlardır.

Örneğin K4 bu durumu:

“UEFA nezdinde, FIFA nezdinde neyse bu bahis şirketlerinin etkilemesi kurallar sürekli değişiyor ve bunun da bir sebebi olması lazım” yanı sıra bir diğer ifadesinde *“...bahisler falan onlarda futbolu çok etkiliyor...”* bu ifadelerle hakemler istemeden de olsa bu yapıların oluşturabileceği baskı mekanizmaları sonucunda farklı yönetim sergileyebilecekleri ayrıca, ülke futbolunda yayıncı kuruluşlarında bir baskı unsuru olabileceğini ifade etmiştir.

Günümüz dünyasında ilgi çekici yönleriyle ve skandallarıyla ilgi odağı olan futbol, büyük ekonomik faaliyetleri bünyesinde barındırırken, aynı zamanda ülkelerin uluslararası platformda tanıtım konusu olan ve hatta uluslararası ilişkileri negatif veya pozitif yönde etkileyebilen özellikler taşımaktadır. Futbolun parasallaşp ticari değerinin artması ve dijital platformlar sayesinde diğer ürünleri pazarlayan konumuna gelmesi, günümüzde ticari değeri olan birçok tüketim malzemesini, yine futbol sayesinde dünyanın her köşesine ulaştırabilmektedir. Hal böyle olunca, futbol endüstrisinde sponsorların gelir temini anlamında önemli bir yeri vardır ve futbol dünyasıyla ilgili şaibeler, suçlamalar ve spekülasyonlar sponsorları krize sokmaktadır. Futbolun kirlenmesi ile ilgili birçok araştırma, rapor, kitap ve makaleler bulunmaktadır. İsmail Tokalak'ın (2015) "Futbol dünyasında soygun ve sömürü" ve Andrew Jennings'in (2007) "Faul Fıfa'nın karanlık yüzü" kitapları bu konuda önemli eserlerdir.

Son yıllarda dünya futbolundaki bu çürümenin en tepeden en alt birimleri olan kulüplere kadar yansımakta olduğu söylenebilir. "UEFA'nın Finansal Fair-Play" uygulamalarına rağmen Avrupa'da birçok kulüpte, kara para aklama devam etmektedir. Bu çürümüşlük son yıllarda ülkemizde de; şike, vergi kaçırma, yolsuzluk, dolandırıcılık gibi birçok kulüpte kontrol edilemeyecek boyutlara ulaşmıştır (Devecioğlu, 2019). Öte yandan Albay, Taşmektepligil ve ark. (2005) şike olgusu üzerine yaptığı çalışmalarında, profesyonel futbolcuların önemli bir kısmının, bahis unsurunun, şike eylemi içindeki varlığına inandıkları bulgusuna ulaşmıştır. Kuyucu (2014), bir çalışmasında "Kulüp yöneticileri kazanmayı yalnızca sportif anlamda değil, aynı zamanda ekonomik anlamda da önemsemektedir" ifadesinde bulunmuştur. Yani günümüz futbol sisteminin içerisinde hem sportif hem de ekonomik başarı birlikte yakalanmalıdır diyebiliriz. Aksi halde kulüplerin yaşamlarını sürdürebilirliği tehlike altına girebilir. Bu durumda alıntılardan ve bulgulardan saha içi organizasyonların dışında birçok legal ve illegal yapının futbolun içerisinde yer aldığı görüşüne ulaşılabilir.

Tema: İyi hakem algısı

5.9. Kategori 9: Profesyonel Futbolculara Göre İyi Hakem Olma Özellikleri

Katılımcılara göre iyi hakem olma özelliklerinde etkili iletişim becerisi ilk sırada yer alırken, objektif tutum sergilemenin ise ikinci sırada olduğu bulgularda tespit edilmiştir. Alan

yazında yapılan araştırmalara göre iyi bir hakemde olması gereken özelliklerin sıralaması farklılık arz etse de genel anlamda birbirine benzer sonuçları sunmaktadır. Bunlar uyum (iletişim), tutarlılık, kararlılık, denge, dürüstlük, güven ve motivasyon vb. (Ekmekçi, 2011). Pina, Passos, Carvalho ve Maynard (2019) yaptıkları nitel bir çalışmada, mükemmel futbol hakem algısını oluşturan etkenleri ve futbol hakemlerinin performansındaki çok boyutluluğu ortaya koymuşlardır. Bunlar hakemlerin yönetim anlayışı, etkili iletişim becerileri, oyun bilgisi, oyunu okuması, baskı altında karar vermesi, deneyimi, liderlik özelliklerin vb. gibi birçok unsurun mükemmel hakemlik algısında önemli etkenler olarak sonucuna ulaşmıştır (Pina, Passos, Carvalho, & Maynard, 2019). Yine Beşler(2016), yapmış olduğu nitel çalışmasındaki bulgularında hakemlerin, adaletli, lider, tarafsız, dürüst, güler yüzlü, taviz vermeyen, seyirciden etkilenmeyen, takım gözetmeyen, otoriter, iyi iletişim kuran, baskıyı kaldırabilen, iyi niyetli, hoşgörülü gibi kavramlar sonucuna ulaşmıştır. Alanda yapılan çalışmaların, eldeki bulgularla örtüştüğü görülmektedir. Sonuç olarak ideal hakemlik algısındaki oluşan kodlar ülke hakemliğinde katılımcıların ortak vurgusuna göre, en temel unsurun iletişim eksikliğinden kaynaklandığı görülebilir. Bu durumun açıklaması olarak, ülke futbolunda ve toplumsal yapısındaki diyalog eksikliklerine ve dinleme becerilerinin yetersizliğine dikkat çekilebilir.

Tema : İyi hakem algısı

5.10. Kategori 10: Profesyonel Futbolculara Göre Hakemlere Olan Güven Algısı

Profesyonel futbolculara göre hakemlere olan güven algısı temasında katılımcılar, kendileri için en önemli unsurun güven duygusu olduğunun önemini vurgulayarak mevcut hakemleri bu anlamda güvenilir bulmamaktadırlar. Katılımcıların tamamı, farklı gerekçeler sunarak sporcu-hakem arasındaki güven duygusunun zedelendiğini belirtmişlerdir. Türk Dil Kurumuna göre güvenin kelime anlamı korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma, bağlanma duygusu, itimat olarak belirtilmiştir. Bu bağlamda tanımdan anlaşılacağı üzere hayatın her noktasında bireyin en güçlü hissetmesi gereken duygudur denilebilir.

Katılımcıların güvenini etkileyen unsurların başında hakemlerin baskılardan etkilenmesi gösterilmiştir. Ülke futbolunun içerisinde yer alan kronik hale gelmiş bu tutumlara, hakemlerin karşı koyamaması gerekçe olarak sunulmuştur. Kulüp yöneticilerinin ve camiaların en sık başvurdukları yöntem, hakemleri tek suçlu gibi göstermek oldukça popüler

bir algı eylemidir. Hakemlerin etkilenmesini sağlayan bu yapılar, büyük takımlar, medya, hatayı hatayla telafi etme, dengeleme eylemleri olarak örnek gösterilebilir. Sporda hakem davranışlarının, algılarının bu anlamda somutlaştığını söylemek mümkündür. Bu durum araştırmada “Profesyonel futbolcular tarafından hakemlerin objektif ve tarafsız olma ilkelerine olan algıları” kategorisindeki sonuçlarla paralellik göstermektedir. Dolayısıyla hakemlerin farklı türdeki baskılara direnç göstererek objektif ve tarafsız bir yönetim sergilemeleri hakemlere olan güveni de yükseltecektir.

Davranış bilimcilere göre, fonksiyonel performans davranışlarının organizasyonu, her bireydeki niyetler, duygular, beklentileri, algı ve eylem arasındaki sürekli dinamik ilişkilerle desteklenir görüşündedirler (Davids, Handford, & Williams, 1994), (Davids, Araújo, Vilar, Renshaw, & Pinder, 2013). Buna ilave olarak bireylerin karar aşamasında çevresel koşullar, bilinçaltı ve üst biliş becerilerine göre karar mekanizması şekillenir denilebilir. Bu anlamda hakem güven algısının olumsuz yönde algılanmasının bu somutlaşmış ve gömülü yapının temelleri içerisinde yer alan futboldaki dinamik hareket akışı, karmaşık yapının bütünselliğini değerlendirmede ve hakemlerin pozisyon algısında farklılıklar gösterebilmektedir. Bunun bir sonucu olarak müsabaka ortamında hakem tarafından farklı kararlar ve ya yanlış kararlar verilebilmektedir. Bu tür eylemler sporcuların hakem kurumundan beklentileri olan adalet unsurunu olumsuz etkilemektedirler.

Bir müsabakanın önem derecesi, hakemin motivasyonuna ve kararlarına tesir etmemelidir. Hakemlerden beklenen her müsabakayı aynı standartlarda yönetmesidir. Birbirine bağımlı olan sporcu-hakem ikilisinin arasındaki güvensizlik, hakemlerin işlerini daha da güçleştirmektedir. Sporcu tarafından önyargı haline gelmiş bu olası durum, müsabaka yönetimi açısından bir handikaptır denilebilir. Bir başka ifade hakemlerden adaletli bir performans beklerken başka türlü eylemlerin ve davranışların oluşması hakeme olan bakış açısını ve güven ortamını zedelemektedir. Karşılıklı güven ortamından uzak bir müsabaka ortamında, her iki tarafında yüksek performans sergilemesini beklemek oldukça güçtür. Futbolun en önemli, en hassas terazisi hakemdir. En kırılgan, en eleştirel yaklaşım da hakemler içindir. Katılımcılarda oluşan algı, hakkını alamama ve engelleme etkileşimidir. Bu döngünün başlangıç noktası, hakemlerin baskıcı sistemden etkilenmesi olarak gösterilebilir. Beraberinde diğer taraftan hakemlerin yeterlilik algısı, güvensizliği ortaya çıkarabilir. Neticede futbola yalnız kazanmak gibi, alternatifsiz tek kutuplu bir anlam yüklendiğinde, sporcu algısı bu yönde olumsuz etkilenebilir. Futbolun her kademesindeki

üyeler bu anlamda ortaya çıkan güven probleminden sorumludurlar. Ünlü futbol teknik adamı Fatih Terim bir müsabaka sonrası; *“Hakemlere mi güvensizlik var federasyona mı güvensizlik var bunu iyi etüt etmek lazım.”* diyerek ortadaki bir sorunu işaret etmektedir (UpLoad, 2019).

Hakemlerin tek karar verici olması sebebi ile futbolda odaklanma hakem üzerinedir. Araştırmanın bu bölümündeki yapılan diğer analizlerde de güven algısıyla alakalı olarak vurgulanan müsabaka şartlarında, hakemlerin dengeleme-eşitleme ve hatalı bir kararı hatayla telafi etme gibi uygulamalara başvurmaları sporcu nezdinde olumsuz davranış olarak karşılanmaktadır. Katılımcıların bu yönde düşünmeye sevk eden olası ihtimaller hakemlerin çifte standart uygulamalarından kaynaklanabilir (Ekmekçi, 2011). Örneğin; Basketbol hakemleri üzerine yapılan bir araştırmada (Snyder & Purdy, 1987), hakemlerin büyük bir oranı *“Hakemlikteki tutarlılığın, kural bilgisi kitabını takip etmekten çok daha önemli olduğuna inanıyorum”* ifadesini kullanarak tutarlılığın önemine dikkat çekmişlerdir. Müsabaka anında hakem tarafından verilen çelişkili kararlar, futbolcuyu olumsuz etkileyerek farklı davranışlara itebilir. Bunun bir sonucu olarak ta hakem tarafından gerçekleştirilen bu tür eylemlerin hakeme olumsuz yansımaları kaçınılmaz bir durum oluşturacaktır. Yine alan yazında yapılan çalışmalarda (Albay, Taşmektepligil, Ağaoğlu, & Ağaoğlu, 2005), (Beşler, 2016), (Kavasoğlu, 2017), hakem-sporcu arasındaki güven duygusunun olumsuzluk arz ettiğini bulmuşlardır. Sonuç olarak alanda yapılan çalışmalar ve eldeki bulguları destekler yöndedir. Eldeki bulgularla yapılan analizlere göre oluşan güvensizlik durumu bu bağlamda oldukça çarpıcıdır. Geline bu noktada birçok nedenden dolayı ülke hakemliğine güven duyulmamaktadır denilebilir.

Tema: İyi hakem algısı

5.11. Kategori 11: Profesyonel Futbolculara Göre Futbolda En Önemli Unsur Hakem

Katılımcılar için futbolda en önemli unsurun hakem olduğu tespit edilmiştir. Sutter & Kocher (2004)’e göre futbol kurallarını tarafsız bir şekilde yorumlamak için futbol hakemleri müsabaka yönetiminde görev almakta ve özellikle ekstra zaman, ceza verme, sarı veya kırmızı kart tahsisi ve serbest vuruşlara veya ofsayta karar verirken önemli takdir yetkileri uygulayabilmektedirler. Bu bağlamda hakemlerin bir futbol müsabakasının nihai sonucu üzerinde çok önemli bir etkisi olduğu görülmektedir.

Endüstriyel futbol, sportif, ekonomik ve sosyolojik açıdan birçok tartışma ögesini içinde barındıran bir başlık olarak göze çarpmaktadır. Futbolun geçmiş zamanlardan bugüne, modern bir oyun olarak ortaya çıkmasından bu yana, oldukça değiştiği ve bu değişim sürecinin farklı aktörleri ortaya çıkardığı söylenebilir (Aydın, Hatipoğlu , & Ceyhan, 2008). Her ne kadar futbol müsabakalarının sergilenmesi için birçok unsur olması lazım gelirken hiç şüphe yok ki futbol sahalarında başrolde futbolcu ve hakem ikilisi vardır. Bu büyülü oyun sahne alırken her ikisi de oldukça önem arz etmektedirler. Futbol oyununda var olan kurallara, aktörler (futbolcular) uymakla yükümlüdürler. Ancak bazen bu kuralların dışına çıkılmakta ve bu durum diğer aktörün (hakemin) gözünden kaçmaktadır. Hakem, futbolcular tarafından gerçekleştirilen bazı kural dışlıkları tam olarak görememekte ve bunun sonucunda da yanlış kararlar verebilmektedir (Dever, 2014).

Yapılan araştırmada elde edilen bulgulara göre oluşan temada, katılımcıların tamamına yakın bölümü futbolda en önemli unsur olarak hakemleri göstermektedirler. Bu anlamda karar merciinin önemini vurgulamaktadırlar denilebilir. Katılımcı gurubunun böyle bir düşünce içerisinde olması, hakem kararlarının müsabaka sonuçlarında direkt etkili olduğu düşüncesinden kaynaklanabilir. Katılımcıların genel anlamda bugünkü futbol dünyasında, kendilerini yıldız olarak konumlandıran bir yapının içerisinde iken, öncelikli olarak hakemleri ön planda tutmaları ve bu yönde algılamaları, hakemlerin işlerini daha da güç kılabilir. Yine katılımcıların, futbolun en önemli unsuru olarak hakemleri göstermelerine gerekçe olarak, var olan sistemde kazanmanın çok önemli olduğu bir dönemde, üzerlerindeki baskıdan kurtulmak adına hakemleri öne sürmüş olabilirler.

Tema: İyi hakem algısı

5.12. Kategori 12: Futbolda Teknoloji Kullanımı

Katılımcıların futbolda müsabaka yönetiminde teknoloji kullanımına ilişkin olarak büyük bir kısmı futbolda teknoloji sistemlerinin yer alması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte bazı katılımcılar futbolun mekanikleşmesinin oyunun doğasını bozacağı ve oyunu sürekli durdurarak akıcılığını yitireceği görüşünü beyan etmişlerdir. Araştırmanın sürdürüldüğü sırada ülke futbolunda video hakem uygulaması deneme aşamasında olmasına rağmen katılımcıların önemli bir kısmı müsabaka yönetiminde modernizasyona gidilmesinin doğal olduğu görüşte birleşmişlerdir. Katılımcıların bu yönde düşünüyor olmaları hakem

kaynaklı hataların en aza inmesi düşüncesinden kaynaklanıyor olabilir. Öyle ki Demir (2019)'a göre futbol sonuç odaklı bir oyuna dönüştükçe hataları aza indirmek için yeni uygulamalar devreye sokulmaktadır. Oyunun kurallarının sıkça değiştirilmesiyle birlikte uygulamada hakem hatalarının artması, küreselleşmeyle birlikte endüstrileşen futbolda kaybedilen ekonomik değerlerin çok yüksek olması, futbolun daha şeffaf ve güvenilir bir hale getirilme isteğini, hakemlere zorlu görevlerinde teknolojik destek sağlama gereğini ortaya çıkarmıştır.

Günümüz dünya ve ülke futbolunda geline bu noktada her ne kadar FİFA ve UEFA prensip olarak futbolun akıcılığı ve oyunun doğasının bozulmaması yönünde bir felsefeye sahip olsa da, hatalı hakem kararlarını en aza indirmek adına bir zorunluluk olarak bazı denetim sistemleri ile teknoloji uygulamaları hem ülke hem de dünya futbolunda yerini almıştır. İngiltere de uygulanan futbol kale çizgisinde yer alan ‘*şahin gözü*’ veya ‘*kale çizgisi*’ uygulaması bu denetim sistemlerine örnektir. Bu sistemlerin en öne çıkanı 2018 Dünya Kupası organizasyonundaki VAR sistemi uygulamasıdır. Turnuvada görev alan hakemlerin VAR sisteminden memnuniyetinden dolayı sistemi destekleme kararı alınmıştır (Seliverstova, 2018). Her ne kadar geçmiş FİFA yönetimleri bu yeniliklere karşı dursa da yeni gelen FİFA yönetimi bu anlamda bu kökleşmiş yapıya yenilik kazandıracak uygulamalara geçmiştir. Bununla birlikte yeni bir sistemin uygulamada belirli bir zamana ihtiyacı olduğu da bir gerçektir. Bazı ülkelerin futbol federasyonları VAR sistemine geçmişlerdir. Türkiye de müsabaka yönetiminde bu sistemi tercih eden ülkeler arasında yerini almıştır. Sistemin yürürlüğe girmesiyle beraber bir takım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Doğal olarak sistemin kabulü ve işleyişinde bir takım aksaklıklar yaşanması olağan bir durumdur. Ama bu durum ülke kültüründe oluşmuş eleştirel bakış açısıyla beraber oldukça sancılı bir şekilde uygulamaya sokulmuştur. Sistem bir denetim uygulamasıdır, müsabaka anında verilen önemli kararların tekrar gözden geçirilmesine dayanan bu sistemde bile, bir takım usulsüzlüklere rastlamak mümkündür denilebilir. Almanya'da Video Hakem Kurulu Başkanı Helmut Krug, Almanya'da bir müsabakada hakemini yanlış yönlendirmesi nedeniyle görevden alınmıştır. Perde arkasında ise çarpıcı gelişmeler yaşanmıştır (Arena, 2017). Yine ülke futbolunda VAR sistemiyle ilgili olarak kamuoyuna yansıyan bir dizi olumsuz örnekleri sıralamak mümkündür. Bunlardan birisi eski milli futbolcu, futbol teknik adamı Okan Buruk'un VAR hakkındaki görüşleri:

“VAR sisteminde hata yok, kararları veren insanları tartışmalıyız. Zaman zaman standart olmuyor. Bir maçta penaltı veriliyor, bir diğer maçta penaltı verilmiyor.” (AA, 2019) ifadeleriyle sistemin uygulayıcılarının altını çizerek her koşulda insan unsurunu ön planda vurgusunu yapmıştır.

Katılımcıların bazıları, video yardımcı hakem sisteminin futbolun doğasına aykırı olduğunu ve müsabaka temposunu düşürdüğü yönündeki görüşlerini destekler ifadeler, ünlü Fransız menajer Arsene Wenger tarafından da ifade edilmiştir. Wenger video hakem uygulaması ile ilgili açıklamalarında VAR sisteminin kullanım şekline dikkat çekerek; *“Şahsım adına VAR teknolojisinin yanındayım. Bu sisteme başladık çünkü birçok hata yapılıyordu. Ancak kullanım şekline katılmıyorum. Çünkü hakemler futbol sahasını terk etmemeli, gerek duyulduğunda karar yukarıdan yani VAR hakemlerince verilmeli. Buna kesinlikle karşıyım. Çünkü çok zaman alıyor ve oyunu çok kesiyor.”* (beINSPORTS, 2018).

Ergül (2017) tarihli haberinde katılımcıların ifadelerini destekler nitelikte ünlü Romen Teknik Adam Mircea Lucescu’nun ifadelerine yer vermiştir; *"Bir futbol maçı sadece sahadaki 90 dakika değildir. Hakemin son düdüğü çalmasından sonra bir hafta daha tartışılır. Video asistan hakemle neyi tartışabiliriz? Ağır çekimin doğru olup olmadığını mı? Futbol hayattır. Aynı zamanda hayatın özüdür. Statteki taraftarı düşünün. Takımı gol attı diye sevinecek. 30 saniye sonra 'hayır, gol değil' diyeceksin. İptal edilen bir golden keyif alırmısınız? Video asistan hakem oyunu kesmekle kalmayacak duyguları ve coşkuyu da kesecek. İşte bu da benim sevmediğim bir şey."*

Bu tartışmalar VAR sisteminin uygulandığı farklı ülkelerde yaşanmaktadır. Sistemin uygulamaya sokulmasından itibaren bir takım etkileri, sistemin başındaki kurumların yönetim organlarının değişmesine sebebiyet vermiştir. Değişimin kaçınılmaz olduğu günümüz dünyasında her alanda bu ve buna benzer etkileşimler kaçınılmazdır. Her ne kadar teknoloji insan hayatının her kademesinde her alanında olsa da bazı değerleri koruyarak bir takım uygulamaları gerçekleştirmek, bu anlamda daha doğru olanıdır. Katılımcılar anlık duygu durumunun kesintiye uğrayacağı endişesi ile futbolun içerisindeki mekanikliğe dikkat çekmişlerdir. Esasında futbolun doğası gereği yaşanacak coşkunun kısıtlanması veya sistem tarafından kesintiye uğraması seyir zevkini ve futboldan alınacak tadı aşağı çekebilir. Öyle ki müsabaka içerisinde VAR’dan kaynaklı hakem kararlarının alınması 5 dk.’yı aşan zaman dilimlerini bulmaktadır. Kulüplerin her müsabakadan elde ettikleri gelirler müsabakaların

sonuçlarına ve sıralamalarına bağlıdır. Kulüplerin bünyesindeki futbolcular da kulüplerin bu gelirlerinden pay almaktadırlar. Dolayısıyla her puanın maddi olarak değeri artmıştır. Bu anlamda sistemlerin kabulü ve sistemlere önyargının muhakkak olacağı söylenebilir. Netice itibari ile herkesin hoşnut olamayacağı bir yarışma evresidir futbol. Sonuç olarak, sporda ve futbolda yenilikçi yaklaşımlar bazen de deneme yanılma yöntemiyle yönlerini tayin ederler. Uygulamanın negatif veya pozitif yönleri muhakkak olacaktır bunlar kaçınılmazdır. Gerçekten video hakem uygulaması futbolun doğasını bozacağı algısı gerçekleşirse de o zaman başka bir uygulamanın onun yerini alacağı düşünülebilir. Elbette saha içerisinde hakemlerin doğru karara ulaşabilmesi için biraz beklemek yanıştan dönmek, doğru olanıdır. Ama bunu olabildiğince kesintisiz yapmakta fayda var. Dünyaca ünlü futbolcu Diego Maradona'nın 1986 yılında İngiltere'ye attığı golü sonrasında *“Tanrı'nın Eli”* ifadesi hala gündemdeki yerini korumaktadır. Günümüz teknolojisi futbolda böyle bir hata istememektedir.

Çalışmada elde edilen bulgularda, futbolda teknoloji kullanımı hakkında ortaya konulan görüşlerin birbiriyle örtüştüğünü görmek mümkündür. Her sistemin uygulamasında bir takım olumlu veya olumsuz durumlar olacaktır, bu kaçınılmazdır. Bu bağlamda K5'in ifadeleri durumu bütünüyle ortaya çıkarmaktadır: *“Yenilikle orijinalliği bozma arasında ince bir çizgi var, o çizgiyi iyi etüt etmek gerekiyor.”* Geline bu noktada futbolda teknoloji kullanımı ile alakalı olarak bir grup katılımcı futbolun doğasının bozulacağını, diğer bir grup ise endüstrileşmiş yapıların hakem hatalarıyla sekteye uğramaması gerekliliğini ifade etmişlerdir.

Tema : İyi hakem algısı

5.13. Kategori 13: Futbolun İçinden Gelen Hakem (Elit Hakem Yetiştirme-Hakem Yetiştirme)

Profesyonel futbolculara göre futbol hakeminin futbolun içinden gelmesinin gerekli olduğunu beyan ettikleri tespit edilmiştir. Katılımcılardan tamamına yakını *“hakemlerin futbolun içinden gelmesi gerekir”* ifadesini kullanarak hakem olmanın önkoşulu ve en önemli unsuru olarak futbol yaşanmışlığının gerekliliğinin önemine dikkat çekmişlerdir. Bu sonuçlar, önceki bazı kategorilerle de örtüşmektedir. Bu durumu katılımcılar futbolun içinden gelmeyen hakemlerin kendilerinin müsabaka içinde yaşadıkları duygu değişikliklerini anlayamadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılar bu durumun

profesyonel bir yapının içerisinde sporculuk geçmişi olan hakemlerle aşılabacağına inanmaktadırlar. Ancak Türkiye’deki futbol sistemi içerisinde hakem yetiştirme ile ilgili kriterlerde profesyonel geçmiş, hatta sportif geçmiş aranmamaktadır. Tamamen fiziksel uygunluğa ve kural bilgisine göre yetişen hakemin bu anlamda sporcular tarafından tam olarak benimsenmediği söylenebilir. Yine katılımcıların büyük bir bölümü, kendilerinin müsabaka anındaki psikolojik durumlarının, hakemler tarafından anlaşılmasının, hakemlerin kural bilgisi yeterliliğinden daha önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda, tüm bu olumsuz eleştirilerin odak noktası, hakemlerin empati eksikliğidir denilebilir.

Mevcut futbol sistemi içerisinde, sporcu yetiştirme hassasiyeti hakemlik müessesesi içinde geçerli olmalıdır. Yapılan araştırmanın sonuçlarına benzer bulgulara Beşler (2016) nitel araştırma örneğinde, futbol hakemlerinin futbol bilgisinin yeterli olmadığına ve futbolcunun psikolojisini anlamadıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda katılımcı grubun ortak paydası olan, hakemlerin futbolun içinden gelme ifadesi bulguların analizi sırasında bir nitelik kazanmıştır.

Yine katılımcıların tamamına yakın kısmı nitelikli hakem yetiştirmek için ikinci koşul olarak hakem eğitimini ele almışlardır. Katılımcılar profesyonel bir yapının içerisindeki hakemlik kurumunda görev alacakların, profesyonel geçmişlerinin beraberinde böyle bir yapılanmanın akademik eğitimle çok yönlü desteklenmesi zarureti ortaya koymuşlardır. Ancak günümüzde hakemlere verilen yoğun eğitim programlarının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Hakemlerin çok yönlü olmasını Doğan ve Elçi (2017) hakemliğin bilgi, eğitim yeterlilik, tecrübe, kişilik, kondisyon ve konsantrasyon gerektirdiğini söylerken hakem dürüst kişiliği, düzgün yaşantısı ile toplum sosyolojisinden ve insan psikolojisinden anlayan, kişinin bireysel ve toplumsal davranışlarını yorumlayabilen, saha içi ve saha dışındaki hareketleriyle de örnek olması gereken kişidir ifadeleri ile hakemin çok yönlü olması gerekliliğine dikkat çekmektedirler.

Katılımcıların ifadelerine göre eğitimin, hakem yetiştirmedeki rolü yadsınamaz. Günümüz küresel spor ve futbol anlayışında ülke takımlarında yer alan yabancı futbolcu sayısı oldukça fazladır. Bu durum farklı kültürlerden ve dillerden gelen sporcularla iletişimi daha da güç kılmaktadır. Sunay (1995) Ankara ilindeki hakemler üzerine yapılan bir çalışmada

hakemlerin yabancı dil seviyelerinin yok denecek kadar az olduğunu ortaya koyarken, bundan dolayı hakemlerin birçoğunun terfi beklediğini ve bunun genellikle gerçekleşmediğini dile getirmiştir. Yine aynı çalışmada hakemlerin, hakemliğe yönelmelerinde tanıdıklarının teşviklerinin de etken olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Sunay, 1995). Bu anlamda günümüz müsabaka yönetimlerinde kullanılan teknoloji sistemlerinin eğitimi bile başlı başına bir uzmanlığı gerektirmektedir. Değişen şartlara ayak uydurmak ve saha içi yönetsel problemleri asgariye indirmek için çalışmalara hız vermek gerektiği söylenebilir. Spor olgusunun bu denli endüstrileştiği bu çağda, kitlelerin ve camiaların beklentilerini karşılamak amaçlı daha rasyonel hareket etmek zorunluluğu belirmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye Süper Ligi Futbolcularının hakem algılarını incelemeyi amaçlamıştır.

Profesyonel sporculardan elde edilen bulgulara göre, futbolcuların zihinlerindeki hakem temsiline ve bunun yanı sıra hakemlere geleneksel bakış açısı ile değerlendirmenin bir sonucu olarak, hakem takıntısı olduğu söylenebilir. Bunun bir uzantısı olarak sporcu-hakem etkileşiminin olumsuz seyretmesi, sporcunun performansını olumsuz yönde etkilediği varsayılabilir.

Hakemlikte tecrübe ve kariyerin sporcu tarafından hakem algısında çok önemli olduğu sonucu görülmektedir. Bu anlamda mevcut ülke hakemlerinin sportif geçmişleri ve deneyimlerinin yeterli görülmediği yönünde bir eğilim söz konusudur.

Profesyonel futbolcuların, futbolun en önemli unsuru olarak ortaya koydukları bulgulara göre hakemler, futbolun en önemli yapısıdır. Bir başka ifade ile futbolcular müsabaka anında hakem performansını kendi performanslarından daha önemli görmektedirler. Böyle bir algının oluşmasına gerekçe, günümüz futbol endüstrisinde mutlak kazanma temelli bir anlayış olduğu içindir. Bu durum karar mekanizması gibi hassas bir noktada yer alan hakemleri öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda kazanmanın çok önemli görüldüğü futbol kültüründe, hakemlerin futbolun bileşenleri arasında en önemli yeri alması bunun bir sonucu olarak görülebilir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, katılımcılar hakemlerin fiziksel uygunluklarını genel olarak olumlu yönde algılamaktadırlar. Aynı zamanda hakemlerin hem fiziksel görünümlerini hem koşu mesafelerini hem de pozisyon takip etme becerilerini olumlu yönde algılamışlardır.

Futbolcu ve hakem arasındaki ilişki bu çalışmayla çözümlenmeye çalışılmıştır. Çalışmadan çıkan bir diğer sonuç, hakemlerin iletişim becerilerinin eksikliği olduğunu destekler niteliktedir. Bu anlamda bir diğer sonuç olarak, hakemlerin tutum ve davranışlarının, futbolcuların müsabaka anında motivasyonunu ve davranışlarını etkilediği sonucuna varılmıştır. Hakemlerin olumlu veya olumsuz türden davranışlar sergilemesi, sporcunun müsabaka ortamında ona göre bir role bürünmesine sebep olmaktadır. Aynı zamanda bu etkileşimin bir sonucu olarak sporcunun hakem algısında, hakem niyetini anlamak gibi bir

durumun söz konusu olduğu ortaya çıkmıştır. Futbolcuların yine içsel olarak algıladıkları hakem tutumlarından etkilenme düzeyleri bazen baş edemedikleri kuraldışı davranışlara sebep olmaktadır. Bu davranış türleri müsabaka anında rakibe aşırı sertlik uygulama ve ya hakeme itiraz etme gibi agresif bir tutumla kendini göstermektedir. Bu tarz davranışların sonrasında futbolcunun ceza alması kaçınılmaz bir durumdur..

Elde edilen bulgulara göre, futbolda müsabaka yönetiminde, mutlak surette teknolojik desteklerden yararlanma zorunluluğu doğmuştur. Ancak müsabaka yönetimindeki yardımcı uygulamaların getirdiği bir takım olumsuzluklar vardır. Müsabaka esnasındaki yardımcı uygulamaların, futbolun doğasını bozacağı ve müsabaka temposunu düşüreceği yönünde algı söz konusudur. Yine yardımcı sistemlerin kullanımı ve değerlendirme aşamasında insan unsurunun ön plana çıktığı ve bu anlamda yeterli eğitime sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Gelineen noktada sonuç olarak her ne kadar teknoloji destekli yardımcı uygulamalar futbolun içerisinde olsa da bu durumun futbolcudaki kaygıya sebep olduğu çalışmanın sonuçları arasındadır.

Bir diğer bulguya göre ise, mevcut hakemlerin sportif geçmişlerinin futbolcular tarafından yeterli görülmediği yönündedir. Bunun bir sonucu olarak, günümüz ülke hakemlerinin sportif deneyimlerinin istenilen seviyede olmadığı düşünülmektedir.

6.1. Öneriler

- Hakem yetiştirme kriterlerinde sportif deneyim daha ön plana çıkartılabilir.
- Hakemlerin ve futbolcuların iletişim becerilerini geliştirmek ve bu anlamda eğitim almalarını sağlamak olumlu sonuçlar doğuracaktır.
- Hakemlikte psikolojik dayanıklılığı yüksek olan ve bu anlamda karşılaşılan zorluklarla mücadele etme gibi özellikleri daha yüksek bireyler tercih edilebilir.
- Futbolda müsabaka yönetiminde kullanılan teknolojik denetim sistemlerinin eğitiminin özenle verilmesi gerekmektedir.
- Hakemlerin eğitimleri gözden geçirilerek üniversitelerde bu anlamda bölümler açılabilir.
- Futbol federasyonun mevcut hakemlik yetiştirme geleneğinden uzaklaşarak, çağın gereklerini yerine getirecek her anlamda donanıma sahip bir hakemlik sistemi kurulabilir.

- Futbolculara da hakemlere karşı nasıl davranmaları gerektiği hakkında bazı eğitimler verilebilir.

Son olarak; mevcut olan bazı olumsuz görüş ve eleştirilere rağmen futbolun değişmez unsuru olan hakemlerin de bir insan olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Acet, M. (2001). *Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 6, 115.
- Akçıl, A. (1996). Voleybolda Hakem ve Performans. *Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(2), 4-8.
- Aksoy, O. (2010). *Profesyonel Futbolcunun İş Sözleşmesi*. Yüksek Lisan Tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı. 3.
- Aktükün, İ. (2010). Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları. *Cogito*, (63), 8-26.
- Albay, F., Taşmektepligil, M., Ağaoğlu, S. ve Ağaoğlu, Y. S. (2005). Türkiye Futbol Liglerindeki Şike Olgusunun İncelenmesi ve Türk Futboluna Yansımalarının Değerlendirilmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BESBD)*, 10(3), 3-18.
- Albayrak, O. (2011). *Futbol Hakemlerinin Meslek ve Aile Yaşantılarında Karşılaşmış Oldukları Problemler*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 7-19.
- Alver, F. (2008). Kapitalist üretim sürecinde futbol, ırkçılık ve medya. . *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 223-248.
- Arık, M. B. (2004). *Top Ekranda Medya Çağındaki Futbol ve Televizyon Arasındaki Kaçınılmaz İlişki*. İstanbul: Salyangoz Yayınları, 55.
- Arıpınar, E. (1992) *Türk futbol tarihi*. İstanbul: TFF Yayınları, Gül Basım & Yayın A.Ş., 1, (7-8), 11, 15.
- Arslanoğlu, E., Tekin, M., Arslanoğlu, C. ve Özmutlu, İ. (2010). Voleybol Hakemlerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Kaygı ve Temel Psikolojik İhtiyaç Düzeylerinin İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 985-995.
- Artun, T. Ü., Atabeyoğlu, C., Aydın, N., Hiçyılmaz, E., San , H., Sevinçli, O. V. ve Somalı, V. (1992). *Türk Futbol Tarihi (1904-1991)* (Cilt I-II). (E. Arıpınar, Dü.) İstanbul: Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, 9-10, 15.
- Atabeyoğlu, C. (1972). *Spor Ansiklopedisi*. İstanbul: Fotospor, 12.
- Aybek, S. (2000, Mart). *Amatör Futbolcuların Tekrarlı Sprint Testi İle Yorgunluk ve Toparlanma Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun, 23.
- Aydın, B., Hatipoğlu, D. ve Ceyhan, Ç. (2008, Kış-Bahar). Endüstriyel Futbol Çağında Taraftarlık. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (26), 289-316.
- Azzelini, D. and Thimmel, S. (2006). *Futbolistas Fußball und Lateinamerika: Hoffnungen, Helden, Politik und Kommerz*. Berlin: Verlag Assoziation A., 58.

- Babacan, D. (1972). *Futbol ve Hakem*. İstanbul: Türkiye Futbol Federasyonu Eğitim Yayınları, 14.
- Baltaş, A. (2008, Ağustos 02-12). *TFF Hasan Doğan Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Semineri Notları*. İstanbul, 8.
- Bamberg, C. (2002). Marksizm ve Spor. *Birikim Dergisi*, 158(6), 82-93.
- Baumann, S. (1994). *Uygulamalı Spor Psikolojisi*. (C. İkizler, & A. O. Özcan, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları, 100-115.
- Baysal, C. ve Tekarslan, E. (1998). *Davranış Bilimleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, 25.
- Belge, M. (1986). *Tarihten Güncelliğe*. İstanbul: Alan Yayınları, 401-405.
- Beşler, H. K. (2016). *Futbol Kulübü Yöneticilerinin Antrenörlerinin ve Futbolcuların Futbol Hakemlerinin Saha İçi Yönetimine İlişkin Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 86, 98.
- Biemen, T. V., Koedijker, J., Renden, P. and Mann, D. (2018, September 27). The Effect of Blurred Perceptual Training on the Decision Making of Skilled Football Referees. *Original Research Frontiers in Psychology*, 9(1803), 1-10.
- Bilgiç, Ö. (2011). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Güven Düzeyine İlişkin Algıları. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı. 6,9.
- Boniface, P. (2007). *Futbol ve Küreselleşme*. İstanbul: NTV Yayınları, 85-95.
- Böke, K. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 250-253.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınevi, 18-22, 108-121.
- Castagna, C., Abt, G. and D'ottavio, S. (2004, August). Activity profile of international-level soccer referees during competitive matches. *US National Library of Medicine National Institutes of Health*, 18(3), 486-490.
- Christian, A. (2002). *Futbol A.Ş.* (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi, 60-70.
- Cunningham, I., Simmons, P. and Mascarenhas, D. (2018). Sport officials' strategies for managing interactions with players: Face-work. *Psychology of Sport & Exercise*, (39), 154-162.
- Cüceloğlu, D. (2006). *Yeniden İnsan İnsana* (35. Basım b.). İstanbul: Remzi Kitabevi, 95.
- Çakmak, M. T. (2011). *Faaliyet Futbol Hakemlerinin Stres Kaynaklarının Tespiti (Ankara İli Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 62-65.

- Çakmak, N. M. (1999). *Türkiye Futbol Federasyonunun Hukuki Statüsü*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku A.B.D., 35.
- Çiçek, C. (2007). *İknanın Yapısı*. Konya: Tablet Yayınları, 30-33.
- Çimen, S. (2007). *Ankara Bölgesi Klasman Futbol Hakemlerinin Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 30-35.
- Çimşir, S. (2019). “*Marmara Üç Aşamalı Bilişsel Karar Verme Becerilerini Geliştirme Modeli*”nin Akademik Başarısı Düşük Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Karar Verme, Problem Çözme Becerisi ve Akademik Başarısına Etkisi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 27.
- Çoban, D. (2004). *Türkiye Profesyonel Futbol Liglerinde Görev Yapan Klasman Hakemlerinin Sürekli Kaygı Durumlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, 11, 17, 24.
- Davids, K., Araújo, D., Vilar, L., Renshaw, I. and Pinder, R. (2013). An ecological dynamics approach to skill acquisition: implications for development of talent in sport. *Talent Development and Excellence*, 1(5), 21-34.
- Davids, K., Handford, C. and Williams, M. (1994). The natural physical alternative to cognitive theories of motor behaviour: An invitation for interdisciplinary research in sports science? *Journal of Sports Science*, (12), 495-528.
- Day, J. (1996). Hakemlik İçin Hakemler. *Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi*(9), 3-4.
- Demir, M. (2019, Ocak). *Endüstriyel Futbol ve Futbolda Teknoloji Kullanımı*. TRT Akademi Dergisi, 4(7), 86-103.
- Demirel, Ö. (1999). *Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı*, (1. Basım). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 190-200.
- Denizli, E. (2010). *Amatör Liglerde Futbol Oynamış Hakemlerin Eşduyum Becerileri ile Futbol Oynamamış Hakemlerin Eşduyum Becerilerinin Karşılaştırılması (Kocaeli İl Uygulaması)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 17, 24, 26.
- Dever, A. (2014). Sosyolojik Bir Teori Olarak Dramaturjik Teorinin Futbola Uygulanması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(32), 372-381.
- Doğan, E. K. ve Elçi, S. (2017). Sporda Ego ve Görev Yönelimi Ölçeği (SEGYÖ)'nin Hakemler İçin Adaptasyon Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 19(2), 68-77.
- Dohmen, T. J. (2008, January 14). The Influence of Social Forces: Evidence From the Behavior of Football Referees. *Economic Inquiry*, 46(3), 411-424.
- Dosseville, F., Laborde, S. and Bernier, M. (2014). Athletes' expectations with regard to officiating competence. *European Journal of Sport Science*(14), 448-455.

- Dökmen, Ü. (2004). *İletişim Çatışmaları ve Empati* (28. basım b.). İstanbul: Sistem Yayıncılık, 19.
- Durak, N. (2011/2). Gelenek ve Modernite Etkileşimi Bağlamında Spor Etiği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (27), 43-63.
- Durğun, S. (2006, Aralık). Örgüt Kültürü ve Örgütsel İletişim. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 112-132.
- Durna, E. (1997). *Türkiye'de Futbol ve Hakem*. İstanbul: Yıldızlar Matbaacılık, 108.
- Eberspacher, H. (1984). *Sport Psychology*. Reinbek b.H. Rowohlt TB, 50-55.
- Ekmekçi, R. (2011). İyi Bir Hakemin Özellikleri. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 2(1), 1-5.
- Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve Futbolu İnceleme Üzerine. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(26), 1-58.
- Erdoğan, İ. (2005). *İletişimi Anlamak* (2. Baskı b.). Ankara: Erk Yayınevi, 285-287.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005). *Popüler Kültür ve İletişim*. Ankara: Erk Yayınları, 29, 40.
- Erickson, F. (1986). *Qualitative Methods in Research on Teaching*. (I. M. (Ed.), Dü.) New York: MacMillan, 126-130.
- Erkal, M. E. (1992). *Sosyolojik Açıdan Spor*. Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, İstanbul: Kutsun Matbaası, 35, 38.
- Eygü, H. (2009). *Spor Psikolojisi ve Türkiye'deki Futbol Hakemlerinin Hakemlik Psikolojik Durumları Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 10, 18, 21.
- Ferah, A. (1999). *Futbol Eğitim Öğretim*. Ankara: Nehir Matbaası, 42.
- FIFA. (1998, April). Introduction The Man Who Make Decision. *Fifa Magazine*, 25, 32.
- Fişek, K. (1980). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi Dünyada- Türkiye'de*. Ankara: S.B.F Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 144.
- Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 22, 47, 52.
- Gabler, H. (1988). *Individuelle Voraussetzungen der sportlichen Leistung und Leistungsentwicklung*. Schorndorf: Hofmann, 85-90.
- Gabler, H., Nitsch, J. and Singer, R. (1986). *Memory in Sport Psychology*. Schorndorf: Hofmann, 35-40.
- Glanville, B. (1969). *Soccer A Panorama*. London: Eyre and Spottiswoode, 110-113.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. (2. Baskı). (A. Ersoy, & P. Yalçınoglu, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık, 1, 53-256.

- Gökalp, E. (2005). Medya ve Spor ya da Spor/ Futbol Medyası. *Toplum ve Bilim*, 103, 121-137.
- Gökdemir, K. ve Karaküçük, S. (1996). Güreş Hakemlerinin Boş Zaman Anlayışları Üzerine Bir Araştırma. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(4), 65-73.
- Gökdemir, O. (1999). *Bir Politik Söylem Aracı Olarak Futbol*. Düşünen Siyaset Dergisi, (2), 32-39.
- Güllü, S., & Yıldız, S. M. (2019). *Stres Kaynaklarının Futbol Hakemlerinin Performansına Etkisinin İncelenmesi*. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 17(1), 146-155.
- Günay, M., Yüce, A. İ. ve Ocak, Y. (2017). *Futbol-Futsal Antrenmanının Bilimsel Temelleri*. Ankara: Batman Belediyesi Spor Kulübü Eğitim Kültür ve Spor Yayınları, 20-35.
- Gürgen, H. (1997). *Örgütlerde İletişim Kalitesi*. İstanbul: Der Yayınları, 25, 27.
- Gürpınar, B. ve Güven, Ö. (2011). *Futbol Hakemlerinin Karşılaştıkları Sportmenlik Dışı Davranışların İncelenmesi*. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 9(1), 7-14.
- Güven, H. T. (2016). *Futbol Hakemlerinin Yaşam Kalitesi Düzeyleri ile Stresle Başa Çıkma Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, 3.
- Güven, Ö. (1992). *Türklerde Spor Kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 20.
- Harley, R., Tozer, K. and Doust, J. (2002). *An Analysis of Movement Patterns and Physiological Strain in Relation to Optimal Positioning of Association Football Referees*. (W. Spinks, T. Reilly, & A. Murphy, Dü) Science and Football IV, 137-143.
- Haşiloğlu, S. B., Baran, T. ve Aydın, O. (2015). Pazarlama Araştırmalarındaki Potansiyel Problemlere Yönelik Bir Araştırma: Kolayda Örneklem ve Sıklık İfadeli Ölçek Maddeleri. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 2(1), 19-28.
- Herrhausen, A. (1999). *Der Kapitalismus im 21 Jahrhundert*. München: Piper Verlag, 95, 99.
- Hoşgör, D. G. (2014). *İletişim ve Sağlık İletişimi*. İstanbul, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 4, 7.
- Huizinga, J. (1995). *Homo Ludens, Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme (1938)*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 125, 211.
- Ilg, H. (1991). *Motivation and Emotion In Sport Psychology*. Frankfurt: M.Harri Deutsch, 35-40.
- İkizler, C. (1993). *Sporda Başarıyı Etkileyen Psikolojik Faktörler ve Psikolojik Antrenman*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 15-20.

İnal, A. N. (2006). *Futbolda Eğitim Öğretim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 150-152.

İnternet: AA. (2019, Nisan 13). TRTSPOR. TRTSPOR Web sitesi: https://www.trtspor.com.tr/m/?m=newsDetail&news_id=181515&category_id=1 adresinden alınmıştır.

İnternet: Arena, F. (2017, Kasım 6). *Futbol Arena*. www.futbolarena.com: <https://www.futbolarena.com/almanyada-video-hakem-skandali-gorevden-alindi-332602h/> adresinden alınmıştır

İnternet: beINSPORTS. (2018). *beINSPORTS*. beINSPORTS Web sitesi: <http://tr.beinsports.com/haber/wengerden-var-elestirisi> adresinden alınmıştır

İnternet: Buchenberg, W. (2006). *Trend onlinezeitung*. www.trend.info *partisan.net*. Mayıs 15, 2019 tarihinde Trend onlinezeitung: www.trend.info *partisan.net* adresinden alındı

İnternet: Devocioğlu, S. (2019, Nisan 15). *Futbolda Finansal Yozlaşma*. Academia Web sitesi: https://www.academia.edu/20536886/FUTBOLDA_F%C4%B0NANSAL_YOZLA%C5%9EMA adresinden alınmıştır

İnternet: Ergül, T. (2017, Eylül 1). *YeniŞafak Spor*. Yeni Şafak Web Sitesi: <https://www.yenisafak.com/spor/lucescudan-video-hakeme-sert-elestiriler-2788931> adresinden alınmıştır

İnternet: NTVspor. (2018, Ekim 9). *NTV Spor*. NTV Spor Web sitesi: <https://www.ntvspor.net/futbol/var-sistemi-turkiye-de-rezalet-5bbca433912549427cc150cf> adresinden alınmıştır

İnternet: NTVspor.net. (tarih yok). Mart 20, 2019 tarihinde [ntvspor.net](https://www.ntvspor.net/video-galeri/turk-hakemligi-avrupa-nin-en-kotu-hakemligi-) https://www.ntvspor.net/video-galeri/turk-hakemligi-avrupa-nin-en-kotu-hakemligi-5c8e90e0bf791021a42ff4a4?_ref=infinity adresinden alındı

İnternet: Quitzau, J. (2007a). *Profis mit gehalt*. Mayıs 15, 2019 tarihinde ZEIT online: <https://www.zeit.de/index> adresinden alındı

İnternet: Quitzau, J. (2007b). *Fußball als Markt*. Mayıs 15, 2019 tarihinde ZEIT online: <https://www.zeit.de/index> adresinden alındı

İnternet: Seliverstova, N. (2018, 05 11). *Rusya'nın ev sahipliğindeki 2018 Dünya Kupası illklerine sahne olacak*. Sputnik Türkiye: <https://tr.sputniknews.com/worldcup-2018-archive/201805111033409618-rusya-dunya-kupasi-ilkler/> adresinden alınmıştır

İnternet: TDK. (2019, Temmuz 12). *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu*. Temmuz 12, 2019 tarihinde Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu: www.tdk.gov.tr adresinden alındı

İnternet: UpLoad, F. (2019). *Fenerbahçe 1-1 Galatasaray Fatih Terim Basın Toplantısı 14 Nisan 2019*. YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=6ChkmrEzODU> adresinden alınmıştır

- İnternet: Yedigün, N. (2013). '*Futbol siyaset kol kola hep beraber sandığa*'. Ocak 10, 2019 tarihinde <http://www.tribundergi.com/forum/viewtopic.php?t=33192#axzz2eaDMsXKT> adresinden alındı.
- Johnson, B. and Cristensen, L. (2014). *Nicel, nitel ve karma yaklaşımlar eğitim araştırmaları*. (Düz. S. B. Demir, & Çev. A. Türkdogan) Ankara: Eğiten Kitap, 55-60.
- Karadoğan, D. (1995). *Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndaki yöneticilerin ve astların iletişim örüntülerine ilişkin algı ve beklentileri*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 10,11.
- Karakuş, S., Küçük, V., Acet, M. ve Çakır, İ. (1996). *Futbolda Taktik*. Kütahya, 35.
- Karaküçük, S. ve Yenel, F. (1997, Nisan). *Türk Sporunun Gelişmesi ve Topluma Yaygınlaştırılması Bakımından Basının Etkinliği*. Gazi Üniversitesi Besyo Dergisi, 2(2).
- Karataş, Ö. (2014). *Türkiye'de Futbol ve Siyaset İlişkisi*. İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 1(2), 39-47.
- Kavasoğlu, İ. (2017, Temmuz). *Kayırmacılık Temelli İlişkilerin Futboldaki Görünümü*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 70-75.
- Kınacı, S. (2011). *Türkiye'de Polis Algısı ve Algılama Yönetimi: Bir Alan Araştırması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 53.
- Kızılet, A. (2013). *Özel Antrenman Bilgisi*. M. Argan and O. Sarvan içinde, *Hakemlikte Performans ve İşbirliği*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 37-64.
- Klose, A. (2004). *"Televizyon Futbolu" Futbol ve Kültürü (Derleme)*. (R. Horak, W. Reiter, & T. Bora, Düz.) İstanbul: İletişim Yayınları, 25.
- Konter, E. (1996). *Spor Psikolojisi ve Futbol* (1. Baskı b.). İzmir: Saray Yayınları, 30.
- Krustrup, P. and Bangsbo, J. (2001, November). *Physiological demands of top-class soccer refereeing in relation to physical capacity: Effect of intense intermittent exercise training*. Journal of Sports Sciences, 11(19), 881-891.
- Kuş, E. (2007). *Sosyal bilim metodolojisinde paradigma dönüşümü ve psikolojide nitel araştırma*. Türk Psikoloji Yazıları, 10(20), 19-41.
- Kuyucu, M. (2014, Aralık). *Futbol Endüstrisinde Sosyal Medya Pazarlama Uygulamaları*. The Journal of Academic Social Science (7), 161-175.
- Küçükgüngör, E. (1998). *Türk Hukukunda Sporcuların Hukuki Durumu*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(1-2), 127-139.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. (4.Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları, 22, 24, 28, 31, 38, 45, 71.

- Lievre, G. R., Boyer, S., Terfous, F., Coutarel, F. and Lievre, P. (2015). La co-production de la performance arbitrale de haut niveau : le cas du rugby. *Sociologie du Travail*, 4(57), 496-515.
- Malinowski, B. (1992). *Bilimsel Bir Kültür Çevirisi*. (S. Özkal, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 36-40.
- Mardin, Ş. (1999). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınevi, 75.
- Morgan, C. T. (1980). *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayını, 354, 359, 370.
- Mühlfrieded, B. (1987). *Performans Training in Sports*. Frankfurt, 80, 83.
- Nacar, E., İmamoğlu, O., Karahüseyinoğlu, F. ve Açak, M. (2011). Hentbolcuların Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Araştırılması. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 1-12.
- Nirun, N. ve Özönder, C. (1990). *"Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler" Milli Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 50-55.
- Orta, L. (2000). *Dünya'da ve Türkiye'de Futbol Hakemliğinin Başlangıcı ve Gelişimi Semineri*. Onsekiz Mart Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Çanakkale, 1-10.
- Özdayı, N. ve Uğurlu, F. (2015). Futbol Hakemlerinin Duygusal Zeka ve İletişim Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Spor Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi*, 1(1), 31-39.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları, 4, 21-556.
- Pina, J. A., Passos, A. M., Carvalho, H. and Maynard, M. (2019). To be or not to be an excellent football referee: different experts' viewpoints. *Journal of Sports Sciences*, (37), 692-700.
- Poloma, M. (2004). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (H. Erbaş, Çev.) Ankara: Gündoğan Yayınevi, 13, 15, 40.
- Radnage, K. (1994). *The Ultimate Encyclopedia Of Soccer*. London: Prima Lifestyles, 65, 77.
- Rampinini, E., Sassi, A., Morelli, A., Mazzoni, S., Fanchini, M. and Coutts, A. (2009). Repeated-sprint ability in professional and amateur soccer players. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, 34(6), 1048-1054.
- Ratmatpenah, M. (1997). *A Critical look at the Quality of Our Soccer Officials*. Central Methodist College (MO), 95, 100.
- Reilly, T. (1997). Energetics of high-intensity exercise (soccer) with particular reference to fatigue. *Journal of Sports Science*, (15), 257-263.

- Reilly, T., Gregson, W. (2005). Special Populations: The Referee and Assistant Referee. *Journal of Sport Sciences*, 24(7): 795 – 801.
- Rushall, B. S. and Lippman, L. G. (1997). The Role of Referees In Physical Performance. *International Journal of Sport Psychology*, (29).
- Saçaklı, H., Kale, R., Özdemir, Y. ve Erdal , G. (1995). *Futbol*. İstanbul: İTÜ Matbaası, 25, 27.
- Sarıdede, Ç. (2018). *Voleybol Hakemlerinin Özyeterlilik Düzeyleri ve Karar Verme Becerilerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 14.
- Satman, C. (2015). *Futbolda “hâkim olma” sanatı*. Ankara Barosu Spor Hukuku Kurulu Av. Akın Ataksoy Armağanı. Ankara: Ankara Barosu Başkanlığı, 655-674.
- Snyder, E. E. and Purdy, D. (1987). Social control in sport: An analysis of basketball officiating. *Sociology of Sport Journal*, (4), 394-402.
- Somalı, V. (1989). *Teknik Taktik Yönleriyle Futbol ve Tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 35,40.
- Stemmler, T. (2000). *Futbolun Kısa Tarihi*. (N. Aça, Çev.) Ankara: Dost Yayınları, 10.
- Stratton, G., Reilly, T., Richardson, D. and Williams, A. (2004). *Youth Soccer: From Science to Performance*. Oxon, Routledge: Taylor and Francis Group, 35.
- Sunay, H. (1995). Ankara Bölgesi Futbol Hakemlerinin Hakemliğe Yönelmelerine Etki Eden Motivasyonel Etkenler Üzerine Bir Araştırma. *Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2(2), 18-23.
- Sutter, M. and Kocher, M. G. (2004, August). Favoritism of agents – The case of referees' home bias. *Journal of Economic Psychology*, 4(25), 461-469.
- Sülün, Ö. (2013). *Futbol Hakemlerinin Öfke ve Kızgınlık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 17-26.
- Şahin, M., Şahin, H.Ü. (2013, 10-11 Ekim). *Spor Ahlakının Sorunları*, Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi, Ankara, 413-420.
- Şimşek, M. (1999). *Futbolun Prensleri*. İstanbul: Nadir Yayınevi, 35.
- Talimciler, A. (2005). Bir Meşrulaştırma Aracı Olarak Futbolun Türkiye'de Son Yirmi Beş Yılı. *Toplum ve Bilim*, 103, 147-162.
- Talimciler, A. (2006). İdeolojik Bir Meşrulaştırma Aracı Olarak Spor ve Spor Bilimleri. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 1(2), 35-40.
- Talimciler, A. (2007). *Türkiye'de Futbol ve İdeoloji İlişkisi: Medya'daki Futbol Söylemi Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 26, 65, 74, 121, 124.

- Talimciler, A. (2014). *Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 13, 34, 40, 50, 56, 90, 124, 199, 206.
- Tayga, Y. (1990). *Türk Spor Tarihine Genel Bakış*. Ankara: Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, 16-18.
- Terekli, S. M. (1999). *Türkiye Birinci Profesyonel Futbol Liginde Yer Alan Kulüplerin Yönetim Politikalarının Sporcu Güdülenmesi Üzerine Etkisi*. T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 30.
- TFF. (2008, Ağustos 02-12). Hasan Doğan Sezonu Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Eğitim Semineri Yaz kampı Eğitimi, İstanbul, 5, 9.
- Thompson, J. B. (1992). *Ideology and Modern Culture*,. Cambridge: Polity Pres, 74-109.
- Turhan, M. (2009). *Profesyonel Futbolcularda Depresyon Düzeyi Anksiyete Düzeyi ve Kişilik Özellikleri ile Sporda Başarı Motivasyonu Arasındaki Etkileşimin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 3, 44.
- Türel, M. (1990). *Futbol, Futbolda Taktik*. İstanbul: Türkiye Futbol Federasyonu Eğitim Müdürlüğü Yayınları, 185-186.
- Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları (1992, Haziran). *Türk Futbol Tarihi (1904- 1991)*. 1, 7-18.
- Urartu, Ü. (1984). *Futbol: Teknik-Taktik-Kondisyon*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 25, 27.
- Üçışık, F. H. (1999). *Sporda Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 15.
- Ünsal, A. (2005). *Tribün Cemaatinin Öfkesi, Ticarileşen Türkiye Futbolunda Şiddet* (1. Baskı b.). İstanbul: İletişim Yayınları, 16.
- Vautrot, M. (1993). *For The Good Of The Game*. California, USA, 80-82.
- Weinberg, R. S. and Richardson, P. (1990). *Psychology of Officiating*. USA: Champaign: Leisure Press, 40-45.
- Weineck, J. (1990). *Optimales Training*. Erlangen: Perşmed Fachbuch, 75-80.
- Yetim, A. A (2000). Sporun Sosyal Görünümü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 63-72.
- Yetim, A. A. (2000). Sporun Sosyal Görünümü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 63-72.
- Yetim, A. A ve Cengiz, R. (2010). *İletişim ve Spor*. Ankara: Berikan Yayınevi, 45.
- Yıldıran, İ. (1997). "Tepük Futbol Mudur?: XI. Yüzyıl Türk Spor Faaliyetlerinden "Tepük" Oyununun Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma". *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 54-62.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 30, 255-256, 259, 262, 271, 274.

Zıllıoğlu, M. (1996). *İletişim Nedir?* (2. Baskı b.). İstanbul: Cem Yayınevi, 100-105.

EKLER

EK-1. Görüşme formu

Yaş:

Görüşme tarihi:

Cinsiyet:

Görüşme süresi:

Deneyim:

Klasman:

TÜRKİYE FUTBOL SÜPER LİĞİ OYUNCULARININ HAKEM ALGILARININ İNCELENMESİ

Hakemlerin mesleki bilgileri için neler söyleyebilirsiniz?

Hakemlerin fiziksel uygunluğu için genel olarak ne düşünüyorsunuz?

Hakemlerin tecrübe ve kariyerleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Hakemlerin meslek etiğine uygunluğu hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Futboldaki unsurları önem sıralaması yapmanız gerekse hakemlik müessesesi nerede yer alır?

Hakemlerin objektifliği ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Futbol endüstrisinin, hakemlik kurumuna etki ihtimali üzerine neler söylenebilir?

Hakemlerin iletişimi için ne düşünüyorsunuz?

Hakemlerin saha içi tutum ve davranışları size göre oyuncunun performansını nasıl etkileyebilir?

Ülke futbolunda elit seviyede hakem çıkarabilmek için size göre ne gibi çalışmalar yapmak gerekir?

Hakemlerin güvenilirliği için ne düşünüyorsunuz?

Futbolda hakemlerin müsabaka yönetiminde teknolojik araçları kullanması ile ilgili görüşleriniz nelerdir?

Size göre iyi bir futbol hakeminde olması gereken en önemli özellikler nelerdir?

EK-2. Etik Kurul onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 19/04/2019-E.13830

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü**

Sayı : 14574941-302.99-
Konu : Etik Komisyon Cevabi Yazısı -
Aycen AYBEK

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Enstitümüz Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı doktora öğrencisi Aycen AYBEK'in, etik komisyon başvurusu ile ilgili olarak Üniversitemiz Etik Komisyonu'nun cevabi yazısı ekte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

**e-imzadır
Doç. Dr. Aysel BERKKAN
Enstitü Müdür Yardımcısı**

DAĞITIM
Gereği:
Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
Başkanlığına

Bilgi:
Sayın Prof. Dr. A. Azmi YETİM
Sayın Aycen AYBEK
G.Ü. Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
Öğrencisi

Evrak Doğrulama İçin: <https://belgedogrulama.gazi.edu.tr/BelgeDogrulama.aspx>
Emniyet Mahallesi Abant Sokak NO:10/2 E Blok Kat:5 06500 Yenimahalle ANKARA
Tel:0 (312) 202 33 87 Faks:0 (312) 202 82 20

Pin: 41602
Bilgi için :Devrim Topuz
Bilgisayar İşletmeni
Telefon No:0312/2033254

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'nun 9. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK-2. (devam) Etik Kurul onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 05/04/2019-E.44769

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Ölçme Değerlendirme Etik Alt Çalışma Grubu

Sayı : 91610558-302.08.01-
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a) 31/01/2019 tarih ve E.13168 sayılı yazı.
b) 11/02/2019 tarih ve E.18369 sayılı yazı

İlgi yazınız ile göndermiş olduğunuz, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı **Doktora Öğrencisi Ayçen AYBEK**'in, Prof.Dr.A.Azmi YETİM'in danışmanlığında yürüttüğü "*Türkiye Futbol Süper Ligi Oyuncularının Hakem Algılarının İncelenmesi*" adlı tez çalışması ile ilgili konu Kurulumuzun 12.03.2019 tarih ve 02 sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

İlgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oybirliği ile karar verilmiş ve karara ilişkin imza listesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

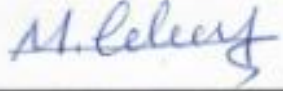
e-imzalıdır
Prof. Dr. Mehtap ÇAKAN
Kurul Başkanı

Araştırma Kod No: 2019-033

Ek: 1 Liste

EK-2. (devam) Etik Kurul onayı

GAZİ ÜNİVERSİTESİ ÖLÇME DEĞERLENDİRME ETİK ALT ÇALIŞMA GRUBU KATILIM LİSTESİ	
TOPLANTI TARİHİ : 12/03/2019	TOPLANTI SAYISI : 02
ADI-SOYADI	İMZA
Prof. Dr. Mehtap ÇAKAN BAŞKAN	
Prof.Dr.Cengiz Haluk BODUR	
Prof.Dr.Galip YÜKSEL	
Prof.Dr.İsmet YÜKSEL	
Prof.Dr.Seçil ÖZKAN	KATILAMADI
Prof.Dr.Cevriye Temel GENCER	KATILAMADI
Doç.Dr.İsmail KARAKAYA	
Doç.Dr.Zehra GÖÇMEN BAYKARA	

EK-3. Araştırma bilgi formu

Araştırma Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Doktora Programı'nda "Türkiye Futbol Süper Ligi Oyuncularının Hakem Algılarının İncelenmesi" başlıklı tez çalışması için yürütülmektedir. Bu tez çalışmasının amacı, Türkiye Futbol Süper Liginde yer alan profesyonel futbolcuların hakem algısı üzerine nitel araştırma yöntemi ile futbolcuların hakemler hakkındaki algılarını anlaşılabilir kılmaktır. Hakem kurumunun sürekli olarak eleştirilmesi ortada güvenle ilgili bir sorun olduğunu düşündürebilir, yapılacak olan çalışmayla bu sorunun ortaya konması ve çözüm yollarının bulunması hedeflenmektedir. Görüşme esnasında ses kayıt cihazı kullanılarak, görüşme kaydedilecektir. Araştırmanın herhangi bir bölümünde devam etmek istemediğiniz takdirde görüşmeyi sonlandırma hakkınız bulunmaktadır. Kimliğiniz her türlü yazılı metinde gizli tutulacaktır. Kayıtlar sizin yazılı izniniz olmadan hiçbir şekilde başkalarına gösterilmeyecektir. Görüşme esnasında bildirdiğiniz şehir, takım, oyuncu, yönetici, kulüp başkanı gibi isimlerinin tamamı kod ya da takma isimler verilerek kullanılacaktır. Sadece 4 büyük kulüp isimleri gerçek adları ile yazılacak fakat burada da o takımların oynadığı rakip takımın adı takma olarak kullanılacaktır. Buradaki amaç hangi karşılaşmanın olduğunu netleştirmeden bir bilgi verme ve analiz yapma şansı yakalamaktır.

Katkılarınız için teşekkür ederim.

Öğr. Gör. Aycen AYBEK
aycenaybek@mynet.com

Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AYBEK, Aycen
 Uyuğu : T.C.
 Doğum Tarihi ve Yeri : 04.09.1981
 Medeni Hali : Evli
 Telefon : 05306974155
 e-posta : aycenaybek@gop.edu.tr

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Doktora	Gazi Üniversitesi/Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı	Devam ediyor
Yüksek Lisans	Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı	2007
Lisans	Gaziosmanpaşa Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	2004
Lise	Tokat Anadolu Lisesi	1999

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2008-devam ediyor	Gaziosmanpaşa Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	Öğretim Görevlisi
2006-2008	Özel Olgunlar İlköğretim Okulu	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Amatör fotoğrafçılık, doğa yürüyüşleri, seyahat etmek

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..